

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

Genel Türk Tarihi

Anabilim Dalı

**HAYDAR BEY'İN VÂKİÂT-I SULTAN CEM ADLI ESERİ VE
CEM'İN HAYATI**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Batuhan ÇEKEN

Ankara-2017

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

Genel Türk Tarihi

Anabilim Dalı

**HAYDAR BEY'İN VÂKIÂT-I SULTAN CEM ADLI ESERİ VE
CEM'İN HAYATI**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Batuhan ÇEKEN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Haldun Eroğlu

Ankara-2017

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

Genel Türk Tarihi

Anabilim Dalı

Mehmet Batuhan ÇEKEN

**HAYDAR BEY'İN VÂKIÂT-I SULTAN CEM ADLI ESERİ VE
CEM'İN HAYATI**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

: PROF. DR. Haldun Eroğlu

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi.....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../2.....)

Mehmet Batuhan ÇEKEN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
KISALTMALAR.....	II
1. GİRİŞ.....	III
2. Vâkıât-ı Sultan Cem ve Yazarı Hakkında	1
2. 1. Vâkıât-ı Sultan Cem.....	4
3. CEM'İN ANADOLU'DAN AYRILMADAN ÖNCEKİ HAYATI	39
3. 1. Şehzade Cem'in Doğumu.....	39
3. 2. Cem'in ilk Eğitimi ve Terbiyesi	41
3. 3. Cem'in Sünnet Düğünü ve Kastamonu Sancağına Tayin Olması	43
3. 4. Fatih Sultan Mehmed'in Akkoyunlu seferi ve Şehzade Cem'in Kastamonu'dan Karaman Sancağına Tayin Edilmesi.....	44
3. 5. Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü ve Sonrasında Yaşananlar	48
3. 6. İktidar Mücadelesi ve II. Bayezid'in Tahta Oturuşu.....	51
3. 7. Şehzade Cem'in Anadolu'dan Uzaklaşması ve Tahta Çıkmak İçin Yaptığı Girişim .	55
4. CEM'İN ANADOLU'DAN AYRILMASI	60
4. 1. Şehzade Cem'in Rodos'a Gelişi	60
4. 2. Cem'in Pierre d'Aubusson İle İlk Karşılığı.....	61
4. 3. Rodos'da Yaşanan Diplomatik ve Politik Olaylar	62
4. 4. Cem'in Rodos'dan Ayrılığı	64
4. 5. Şehzade Cem'in Deniz Yolculuğu ve Fransa'ya Varışı.....	66
4. 6. Cem'in Taraftarlarının Durumu, Oğlu Oğuzhan'ın Boğdurulması ve Gedik Ahmet Paşa'nın Öldürülmesi	71
4. 7. Cem'in Nice'e Götürülmesi ve Buradan Ayrılması	72
4. 8. Savoie Dükü I. Charles ile Şehzade Cem'in karşılaşması.....	76
4. 9. Fransa Kralı XI. Louise'nin Ölümü ve Cem'in Akıbeti	79

4. 10. Şehzade Cem'in Rochechinard'da Hapsedilmesi ve Sonra Buradan Alınıp Lastice Kulesi'nde Hapsedilmesi.....	81
4. 11. Cem'in Tour de Zizim'e Getirilmesi	83
4. 12. Şehzade Cem'in Kaçırılma Girişimi.....	86
4. 13. Fransa Sarayında Şehzade Cem'in Papa'ya Teslim Edilmesi İçin Yapılan Müzakereler.....	90
4. 14. Cem'in Bourganeuf'tan Alınıp Papa'ya Gönderilmek Üzere Yola Çıkması.....	92
4. 15. Yapılan Deniz Yolculuğu ve Cem'in Roma'ya Gelişi	94
4. 16. Cem'e Yapılan Karşılama Töreni ve Cem'in Roma'daki Durumu.....	96
4. 17. Vatikan'ın Gelir Kaynağı Haline Gelen Şehzade Cem	100
4. 18 Papa VIII. Innocent'in Ölümü ve Rodrigo Borgia'nın VI. Alexandre Unvanıyla Papa Oluşu.....	102
4. 19. Cem'in Annesi Çiçek Hatun ve Mısır Sultanı Kayıtbay ile Mektuplaşması.....	105
4. 20. Fransa Kralı VIII. Charles'ın Cem'i Papadan Geri İstemesi	108
4. 21. Cem'in Roma'dan Ayrılıp Napoli'ye Doğru Yolculuğu ve Yolda Vefat Etmesi	111
4. 22. Şehzade Cem'in Ölümünün Nedenleri ve Akabinde Yaşanan Gelişmeler	116
4. 23. Şehzade Cem'in Ailesi.....	121
5. CEM'İN EDEBİ KİŞİLİĞİ	122
5. 1. Cemşîd ü Hurşîd.....	124
SONUÇ.....	126
ÖZ.....	128
EKLER.....	135

ÖNSÖZ

Türk tarihinin ilginç olduğu kadar önemli vakâlarından biri Cem Sultan'ın hayatıdır. Genç Şehzade Cem'in ağabeyi II. Bayezid ile girdiği mücadele sonucu yenilip, hayatının kalan kısmını geçirdiği Avrupa'da milletlerarası bir sorun haline gelmesi vakânın can alıcı noktasıdır.

Bu noktada gerek Osmanlı tarihçilerinin gerekse Avrupalı yazarların Cem Sultan'ın hayatına ilgi duyması kaçınılmaz olmuştur. Şehzadenin hayatı ile ilgili birçok çalışma yapmış olan İsmail Hikmet Ertaylan, Halil İnalçık, Ahmet Refik Altınay, Cavit Baysun, Nicolas Vatin ve Münevver Okur Meriç gibi yazarlar ve tarihçiler sayesinde Şehzade Cem'in yaşamının birçok noktası aydınlatılmıştır. Yapılan eserlerde kullanılan kaynaklar konusunda ise bazı temel bulgular ön plana çıkar. Türk tarihçileri arasında yaygın olarak Osmanlı kroniklerinin kullanıldığı görülür. Bilhassa Hoca Saadetin'in Tâcü't-Tevârih adlı eseri ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Bu çalışmada temel olarak alınan Haydar Bey'in Vâkı'at-ı Sultan Cem adlı yazması da Türk tarihçileri arasında yaygın olarak kullanılmıştır. Batılı yazarlar açısından ise kullanılan kaynaklar bakımından şunlar ön plana çıkar; Thuasne'nin "Sa vie et ses aventures" adlı ve Guillaume Caoursin'in "Vice Chancelier de l'Ordre de Saint-Jean de Jerusalem" adlı eseri ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Tüm bunların yanında Ertaylan ve Nicolas Vatin'in Sultan Cem hakkındaki eserlerinde doğu ve batı kaynakları bir arada ağırlıklı olarak verilmiştir.

Gerçekleştirilen bu çalışmada ise Osmanlı kroniklerinin yanında temel sacayağı olarak Vâkı'at-ı Sultan Cem adlı eser kullanılmıştır. Çalışmanın başlarında, Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olan bu yazmanın orijinal metninin bulunması ilk hedeflenen amaç olmuştur. Zira Cem konusunda çalışma yapmış Türk tarihçileri arasında el yazması olan nüshayı kullanan yoktur. Kullanılan nüsha daha çok eserin orijinalinden alınıp Mehmed

Arif Bey tarafından Tarih-i Osmani Mecmuası'nda bastırılan Matbu neşridir. Yabancı yazarlar arasında ise Nicolas Vatin'in yazmanın orijinalini kullanarak bir değerlendirme yaptığı görülür. Yani ilk olarak Vâkı'at-ı Sultan Cem'in orijinal el yazması nüshasını kullanan Vatin olmuştur. Vatin'in kullandığı metin ise bizzat Şevket Rado'nun kütüphanesinde bulunan nüshadır. Vatin kendi deyimiyle Rado'dan izin alarak eseri incelemiştir. Bu noktada yapılan araştırma sonrasında orijinal metnin Viyana Milli Kütüphanesinde olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın büyük bir bölümünde Türkiye'de olmayan el yazması nüsha son olarak Türk Tarih Kurumu Kütüphanesine Cd formatında elde edilebilir bir şekilde gelmiştir. Tarafımdan yapılan yazışmalar sonucu, Vâkı'at-ı Sultan Cem'in orijinal metni Viyana Milli Kütüphanesi internet sitesinde erişime açılmıştır.

Tezde amaçlanan temel noktalardan biri ise daha önce bahsettiğimiz tarihçiler ve yazarlar tarafından kullanılan Vâkı'at-ı Sultan Cem'in transkrib edilip tam anlamıyla kullanılması ve çabuk elde edilebilmesini sağlamaktır. Bu niyetle metinde orijinal el yazması Vâkiât nüshası kullanılmış olup, Mehmed Arif Bey'in matbulaştırarak neşrettiği Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'nda yayınlanan nüshada bulunan önsöz ve çeşitli ek bilgiler dipnot olarak transkribe edilmiştir.

Araştırmanın başından beri beni gerek değerli fikirleriyle ve hatalarımı bulup yol göstermesiyle gerekse bir amaca ulaşmam için yardımcı ve destek olmasıyla katkı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Haldun Eroğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet Batuhan ÇEKEN

Temmuz 2017- Ankara

KISALTMALAR

A.g.e : Adı geçen eser.

Bkz. : Bakınız.

C. : Cilt.

ev. : Çeviren.

Haz. : Hazırlayan.

S. : Sayfa.

TOEM : Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası

1. Giriş

Genel olarak Türk tarihine bakıldığı zaman, herhangi bir Türk devletinin yıkılışından sonra yerine geçen yeni bir Türk devletinin inkişafında ve devletin temel dinamiklerinde önceki devletin izleri adeta bütün devlet yapılanmasında kendini gösterir. Hatta değişime uğramakla birlikte yüzyılları aşan bazı yazısız kurallar her yeni kurulan Türk devletinin önemli bir parçasını oluşturur. Buna en iyi örnek kut anlayışıdır. Kut, Kök Türkler ve Uygurlar devrinde olduğu gibi, Müslüman olmayan diğer Türk devletlerinde de siyasi iktidar “kut” kelimesi ile ifade edilmiştir. Bu kelimenin manası devlet, ikbâl ve baht gibi anlamlara gelmektedir.¹ Türk geleneğinde kut insana doğuştan ana rahminden bahşedilen bir lütuftur.² Türk devlet düşüncesinde Bey-Hakan ya da Kağan olan kişi bu gücü Kök Tengri’den³ kut olarak alıyor ve ülkesini Tengri adına yönetiyordu. Kut anlayışı ilk Türk İslam devletleri ve daha sonraki Türk devletlerinde kavramlarını değiştirmiş olarak da olsa devam ettiği görülür.

Bu bakımdan kendinden önceki Türk hâkimiyet anlayışını devam ettiren Osmanlı Devleti’nde de bu durum geçerliydi. Osmanlı hükümdarı, ülkesini Allah adına yönetmekte ve Allah’ın adaletini reayasına dağıtmaktaydı.⁴

Selçuklu mirası üzerine kurulan Osmanlı Devleti’nde hükümdar “Allahın Gölgesi” olarak halkını yönetir. Hükümdar öldüğünde de onun yerine geçecek kişi de umumiyetle Padişahın erkek evlatları arasından olurdu. Yani yeni tahta geçecek kişi için aranacak ilk şartlardan biri vefat eden hükümdarın oğlu olup olmamasıdır.

---

¹ S. Gömeç, **Türk Kültürünün Ana Hatları**, Ankara, 2012, s. 54.

² B. Ögel, **Türklerde Devlet Anlayışı**, İstanbul, 2016, s. 179.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. S. Gömeç, **Şamanizm ve Eski Türk Dini**, Ankara, 2011, s. 33-40, 90-107.

⁴ H. Eroğlu, **Osmanlıda Şehzadelik Kurumu**, Ankara, 2004, s. 49.

Osmanlı Devleti açısından verâset anlayışı iki temel sacayağından oluşur. Birincisi Oğuz geleneği, ikincisi ise Osmanlı verâset geleneğidir.⁵ Oğuz geleneğinin temeli Oğuz Kağan Destanına dayanmaktadır. Hunlardan beri süre gelen Türk devlet anlayışı içerisinde yer alan Oğuz ananesi, Oğuz Han'ın oğulları arasında yaptığı kendinden sonraki düzeni belirleyecek olan oğullarının hâkimiyet sıralamasıdır. Bu geleneğin etkisi Osmanlı'nın kuruluşundan çok daha sonra hanedanın meşruiyetini sağlamak için yazdırılan bazı kroniklerde görülür. Zira Oğuz Han'ın en büyük oğlu Kayı Han'dır. Yirmi dört Oğuz Boyu içinde Oğuz Kağan'ın belirlediği sıralama da hâkimiyet açısından birinci sırada yer alır. İşte Osmanlı Devletini kuran da Kayı boyu olduğu için hanedanın meşruiyeti sağlanmış oluyordu.

İkinci sacayağı olan Osmanlı verâset geleneği hususu ise tartışmalı bir konu olarak karşımıza çıkar. Bu konuda ortaya atılan iki türlü fikir vardır. İlki gerek Türk gerekse Osmanlı Devletinde zamana göre değişen sınırları çizilmemiş de olsa bir verâset sisteminin olduğunu savunan düşünce. İkinci olarak da bunun aksine ne Osmanlı öncesi Türk devletlerinde ne de Osmanlı Devletinde bir verâset geleneğinin olmadığı fikrini ileri sürenler.⁶

İki seçenek içinde kuvvetli deliller olsa da net bir kaniya varmak zordur. Lakin büyük oranda anlaşılan bir nokta tahtın ilahi takdire açık olması hususudur. Yani hanedan üyelerinden biri tahtı ele geçirirse bu Tanrı tarafından verilmiş bir karardır. Esas durumun can alıcı noktası başa geçecek şehzadenin hükümdarın büyük oğlu olup olmamasıdır.

Osmanlı Devletinde Sultan I. Ahmet'in getirdiği “ekber ve erşed” kanunu ile artık tahta geçme usulü bir kanun ile belirlenmiş oluyordu.

---

⁵ H. Eroğlu, 2003, s. 50-53.

⁶ H. Eroğlu, a. g. e, s. 53.

Bu kanuna kadar Osmanlı Sultanları'nın tahta geçme noktasındaki istatistiklerini hazırlamış olan Haldun Eroğlu'nun analizlerine göre; tahta büyük evlât olarak çıkan Şehzâdelerin oranı % 50, Ağabeyinin ölümünden dolayı tahta büyük evlât olarak çıkan Şehzâdelerin oranı % 25, tahta kk evlat olarak çıkan Şehzadelerin oranı yüzde %16 ve tahta tek varis olarak çıkan Şehzadelerin oranı ise yüzde %8 olarak göze çarpmaktadır.⁷

Yukarıda verilen istatistik oranları değerlendirilecek olunulursa, verâset sisteminin net bir kanunla olmasa da var olduğu görülür. Çünkü büyük olan veliahtın tahta çıkma oranı %75 dir. İstisna olarak I. Mehmed ve Yavuz Sultan Selim göze çarpar. Lakin I. Mehmed fetret dönemi dediğimiz dönemde kardeşleriyle mücadele ederek sultan olmuştur. I. selim ise babasından tahtı zorla ele geçirdiği görülür.

Konumuz olan Sultan Cem olayında ise kardeşi II. Bayezid ile olan mücadelesinin arka planına bakmak gerekir. Bunun içinde Fatih Sultan Mehmet'in hazırladığı “*Kanunnâme- i Âl-i Osman*” yani Fatih Kanunnâmesi'nin iyi analiz edilmesi gerekir. Gerek Osmanlı ncesi Türk devletlerinde gerekse diğer devletlerde, iktidar mücadelesi için ve tahtı ele geçiren kişinin varis olan diğer kardeşini öldürmesi olayı vardır. Osmanlıda da olan bu durumun resmiyet kazanması ise II. Mehmet döneminde olmuştur. Yukarıda bahsedilen Fatih Kanunnâmesi'nde kardeş katline onay veren kanun Őoyledir. “*Ve her kimesneye evlâdumdan saltanat müyesser ola, karındaşların nizâm-ı âlem için katl itmek münâsibdür. Ekser-i ulemâ dahi tecvîz itmişdür. Anunla âmil olalar*”.⁸ Bu maddeyle beraber Sultan I. Ahmed'in döneminde kadar, “Nizam-ı Âlem” için hükümdarlığı eline geçiren Şehzadenin kardeşini öldürmesine izin verilmiştir.

---

⁷ H. Eroğlu, a. g. e, s. 73.

⁸ Fatih Sultan Mehmed, **Kanunnâme-i Âl-i Osman (Tahlil ve Karşılaştırmalı Metin)**, Haz. Abdülkadir zcan, İstanbul, 2003, s. 18.

II. Mehmed'in vefat etmesiyle geride taht için iki aday bulunuyordu. Birincisi Bayezid ikinci ise Cem'di. Fatih'in büyük oğlu olan Şehzade Mustafa ise Uzun Hasan seferi sonrası hayatını kaybetmişti. Mustafa'dan sonra büyük olan Şehzade Bayezid idi. Yazılı olmayan geleneğe göre şehzade Bayezid'in tahta geçmesi olağan bir durum olacaktı. Ancak tahta kim çıkarsa çıksın daha önce anlatılan "tahtın ilahi bir takdir olması" konusu sebebiyle şehzade Cem'in de hükümdarlığı eline alması olağandışı bir durum olmayacaktı.

Bayezid açısından ise tahta sahip olma fikri, Cem'den yaşça büyük olduğu için tahtı kendi hakkı olarak görmesi doğal bir durumdur. Şehzade Cem'in ise olaya farklı bir açıdan bakarak iktidara heveslemesi garip bir durum değildir. Çünkü irdelenmesi gereken bir konuda Fatih Kanunnâmesinde yer alan bir bölümdür. Cem'in taht için bu kadar mücadele etmesindeki sebeplerden biri Kanunnamede şehzade elkabı yazılırken kaleme alınan şu madde olabilir: *"Ve oğlum şehzade edâmallahu umrehûya hüküm yazılmak lâzım gelse böyle yazıla: Ferzend-i ercmend. esad ü emced vâris-i mülk-i Süleymânî nûr-ı hadaka-i sultanî tâc-ı ru'ûsü's-selâtîn sâhibü'l-"izzi ve't-temkîn mahzu lûfi'llahi'l-ekrem oğlum Sultân Cem edâmallu bekâhû yazıla".*⁹

Tartışmaya açık olan bir kanun olmasına rağmen özellikle şehzade elkabı olarak *"oğlum Sultân Cem edâmallu bekâhû yazıla"* ifadesi Şehzade Cem'in tahtta ısrarla hak iddia etmesinde sebep olmuş olabilir.

II. Mehmed'in vefatı haberini oğullarına vermek için iki yönden ulak çıkartılarak biri Şehzade Bayezid'e biri de Şehzade Cem'e gönderilmiştir. Lakin Cem taraftarı olan Karamanî Mehmed Paşa'nın gizlice Cem'e haber ulaştırmak istemesine, Bayezid'in

---

⁹ Fatih Sultan Mehmed, **Kanunnâme-i Âl-i Osman (Tahlil ve Karşılaştırmalı Metin)**, 2003, s. 25.

damadı olan Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa engel olunca payitahta önce çıkan II. Bayezid avantajı ve tacı kardeşinin elinden almış oluyordu.

Devlet erkânı içerisinde iki şehzadenin de taraftarları vardı. Bayezid'i İstanbul'daki devşirme askerî sınıf tutuyordu. Karşı tarafta ise Türk ulemasından devlet adamları vardı.¹⁰ Buna en iyi örnek Karamanî Mehmed Paşa'dır. Devlet içindeki bu ikililik Sultan Cem'in Bursa'da ve Konya'da aldığı yenilgiler sonucu taraftarlarının azalması ile bitme noktasına geldi. Cem'in Rumeli'de ağabeyine karşı son bir kez savaşmak için Rodos gemilerine binmesiyle bu mücadele artık Osmanlı'nın iç meselesi olmaktan çıkmış, uluslararası bir sorun haline gelmiştir. İleriki bölümlerde ise Sultan Cem'in başından geçen olaylar ve milletlerarası sorun haline gelen şehzade için devletlerin yaptıkları mücadele anlatılacaktır.

---

¹⁰ H. Eroğlu, **Osmanlı'da Muhalefet**, İstanbul, 2016, s. 108.

2. Vâkıât-ı Sultan Cem ve Yazarı Hakkında

İlk eğitimini çok küçük yaştan itibaren sarayda almaya başlayan Şehzade Cem'in, Sancakbeyi olarak bulunduğu Kastamonu ve Konya'da eğitimi devam etmiştir. Cem'in Kastamonu'dan Konya'ya giderken yanında şuara, umera ve ulema arasında Lalası Gedik Ahmed Paşa, müsahibi şair Sa'di hocası Türabî, defterdan şair Şahidî, şair Haydar Çelebi ve Ahîmed Beg, kapucubaşı Sinan Beg, Frenk Süleyman Beg; imamı Hatibzade Nasûhi Çelebi, Şüfi Şadi Beg, Çaşnigirbaşısı Ayas Beg, Şirmend Aga, Şerif-i Amid'in bulunduğu bilinmektedir. Cem'in Avrupa'ya giderken yanında bulunan mahiyetinde "Cem Şairleri" olarak bilinen 6 şair bulunmaktaydı. Bunlar; Cem Sa'di'si, Haydar Çelebi, Şahidî, La'li, Kandî, Sehayî'dir. Bu şairlerden Sa 'di, Cem Sultan adına casusluk yaptığı gerekçesiyle İstanbul'da öldürülmüş, Kandî ve Sehayî Avrupa'da ölmüş, Şahidi ve La'li'nin ise nerede öldüğü belli değildir. Haydar Çelebi'nin, Cem'in ölümü üzerine cenazesıyla İstanbul'a gelenlerden olduğunu bilinmektedir.¹¹

Haydar Bey (Çelebi): Seferihisar'da dünyaya gelmiştir. Cem'in defterdarıdır. Cem'in ölüm haberini, özel eşyalarını İstanbul'a getirmiştir. Getirdikleri arasında Cem'in çok sevdiği beyaz renkli papağanı da vardır. Haydar Bey, duyduğu her sözü tekrar edebilen bu papağanı siyah renge boyayıp "el-hükmi lillah payende bad 'ömr-i padişah" sözünü öğretmiş ve II. Bayezid'e göndermiştir. Papağanın söylediklerinden çok memnun kalan II. Bayezid, Germiyan kalesine sürgüne gönderdiği Haydar Çelebi'ye buradan zeamet vermiştir.¹²

Vâkıât-ı Sultan Cem'i Haydar Bey'in yazmış olduğuna dair 3 kuvvetli sebep bulunmaktadır:

¹¹ H. Aynur, Cem Şairleri, **İlmi Araştırmalar**, İstanbul, 2000, Sayı 9, s. 34-38.

¹² H. Aynur, 2000, s. 39.

- a) Şehzadenin Avrupa’da bulunduğu sırada yanında az sayıda kalan adamlarından olması ve aynı zamanda Cem’in defterdârı olması.
- b) Vâkıât’ın matbu şekilde elimize ulaşmasını sağlayan Mehmed Arif Bey¹³’in tespitleri: “Vâkıât’ın “sûret-i tahririne” ve diğer bâzı karinelerine istinaden Sultan Cem’in defterdârı Haydar Bey tarafından te’lif edilmiş olduğuna hükmetmiştir.”¹⁴
- c) Şiirlerinin edebi değeri bilgisine göre yetersiz görülmesi. Daha ağdasız bir dil tarzının olması.¹⁵ Bunu destekleyecek bir delil Vâkıât’ın kendisinde ortaya çıkar. Zira Vâkıât yazarı giriş kısmında yazmış olduğu bir cümleyle eserini halkın anlamasını istemiş ve eserin genelinde de anlaşılır bir dil kullanmıştır.¹⁶

Kaynak olarak alınan Vâkıât-ı Sultan Cem’in Viyana nüshasının bazı özellikleri şunlardır; 67 sayfadan oluşmaktadır. Bu bakımdan Mehmed Arif Bey’in matbu olarak Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası’nda neşrettiği sayfa sayısı olarak farklılık teşkil eder. İçerik olarak ise matbu ve el yazması metin karşılaştırıldığında nüans farklılıkları ve kelime farklılıkları görülür.

Dil bakımından Vâkıât yazarının okuyanların rahat anlayabileceği bir dil kullanması önemlidir. Olay örgüsü açısından ise bir günlükten ziyade önemli gelişmelerin yaşandığı günler, gezilen görülen şehirler ve Cem’in Avrupa’daki devlet hükümdarları ile yaptığı görüşmelerin ön plana çıktığı seyahat günlüğü şeklinde

¹³ Halka tarih bilgisi ve şuuru ile vatan sevgisi kazandırma amacı güdülerek kurulan Tarih-i Osmanî Encümeni, İmparatorluğu meydana getiren unsurları aynı gaye etrafında ve aynı vatan sevgisiyle bir araya getirebilmek için tarih öğrenmenin gerekliliği üzerinde duran, bundan dolayı ilmî bir cemiyete ihtiyaç duyulmasıyla orataya çıkan bir cemiyettir. Cemiyetin kurucu üyelerinden biri de Mehmed Arif Bey’dir. Mehmed Arif Bey, cemiyetin mecmuası olan TOEM’de çeşitli neşirler yapan bir müellifdir. M. Arif’in Necip Asım ile yaptığı “Osmanlı Tarihi” telifi onun önemli işlerinden biridir.

¹⁴ İ. H. Danişmend, Vâkıât’a nisbetle Gurbetnâme, **Fâtih ve İstanbul**, İstanbul, 1954, Sayı 7-12, s. 212.

¹⁵ H. Aynur, a. g. e. , s.39.

¹⁶ -“Okuyanlara rikkat galebe etdükte merhumu hayır dû’a ile anub ruhunu şâd etsinler.”

yazıldığı görülür. Şehzade Cem'in Avrupa'da geçtiği ve kaldığı şehirlerin tasvirini yapan Haydar Bey, basit ama şaşırdığı Frenk adetlerini yazmaktan da geri kalmamıştır. Bunun en iyi örneği Roma'da bir Papa ölünce yerine geçecek kişinin seçilme törenini ayrıntılarıyla anlatmasıdır.

Aşağıda neşredilen "Viyana Nüshası" Vâkıât'a ek olarak, Mehmed Arif Bey'in matbulaştırdığı "TOEM nüshasında" bulunan M. Arif Bey'in kendi yorumlarını katarak metine eklediği önsöz de çevrilerek dipnot olarak metine ilave edilmiştir. Vâkıât'a dipnot olarak ilave edilen diğer bir husus, el yazması ve matbu metnin farklılıkları dipnotta (-) işareti ile verilmesidir.

2. 1. VÂKÎ'ÂT- I SULTÂN CEM¹⁷

Bismillâhirrahmanirrahim¹⁸ Elhamdulillâhi Rabbilâlemin vessalât vesselâm ‘ala nebihi mehmed ve âlihi ve sahibihi ecma’în ve ba’de diledüm ki merhûm mağfur Sultan

¹⁷ Bu kısımda eserin orijinal nüshasına ek olarak Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası'nın yayınlamış olduğu Mehmed Arif Bey'in yazdığı önsöz kısmı ve esere ilave kısımlar transkrib edilerek dipnot olarak verilmiştir:

Mecmuamıza tefrika ettiğimiz “Vâkî'ât-ı Sultân Cem” risâlesi ahire vefât eden meclis-i âyân reisi Sa'id Paşa merhûmun kütübhanesinde mevcut nüsha olup hîn-i hayâtında lütufa neşrine müsâ'ade buyurmuşlardı. İş bu risâle ufak katı'ada olup elli bir yaprak ya'ni yüz bir sahifedir. Her sahifesi on birer satırdır. Vasat bir nüsha hattı ile muharrerdir. Şehzâde Sultân Cem'in Avrupadaki sergüzeşti hakkında zamânına karib yazılan “Heşt-i Bihşt” nâm târihinde verilen ma'lumât-ı kelil ve naks-ü ve hatta hakikati gayri muvaffakdır. Cem ile bu eserde İdris-i bitlîsi şehzâdenin vefâtını böyle der bekâya irtihâlden birkaç sene evvel göstermiştir. Hoca Sâdeddin Efendi “Tâcü't-tevârih”de şehzâde mağfûrun Avrupa'daki sergüzeştine dair pek vesî' ma'lumât vermiştir. Müşâr-ı ileyhin temattur akl-ı üslûb ile kelime aldığı bu ma'lumât Solakzâde Hemdemî tarafından sâdeleştirilmiştir. Hîn-i âhire andan ahz ve iktibâs eylemiştir. Tâcü't-tevârihin o parçası dikkatli mütâ'lağa olunursa mezkûr sergüzeştine da'ir yazılmış bir risâleden trâşide olduğu tezâhür eder. Ma'mâfiye eser mezkûrda böyle bir kayd-ı işârete tesâdüf olunmuyor. Bu babda müstakil bir kitâb olduğu Hayrullah Efendi târihinin tokuzuncu cildinde beyân kalındığı gibi bir değil müddet risâleler yazıldığı da beyân olur hîn-i mütevatir idi. Fakat nüsha mevcûdası nâyab idi. Mütevatir olan risâlelerden biri neşr ettiğimiz işbu Vâkî'ât-ı Sultân Cem olmak gerekdi. Tâcü't-tevârihde mûnderiç olan sergüzeştin mehizi dahi bu kitâb olduğu icrâ kalınan mükâyeseden anlaşılıyor.

Hazine-i hâssa müsteşâr sâbıkı Hâlis Efendi kütübhanelerinde dahi Sultân Cem sergüzeştine da'ir “Gurbetnâme” nâmında diğeri bir eser vardı. Bu risâlenin tedkikine lütufa müsâ'ade buyurdular, icrâ kalınan tedkikinden bir vecaheti netâyiç müstenbiddir. Gurbetnâme ile neşr ettiğimiz Vâkî'ât-ı Sultân Cem, vâkî'âtının yegirmi üçüncü sahifesinin dokuzuncu satırının nihâyetine kadar birbirinin aynıdır. Aralarındaki fark vâkî'âtda hurûf-u hecâ kullanılmayub anın yerine hareke isti'mal olunması, Gurbetnâmede ise hurûf hecâ kullanmasıdır ve kelimât ve ta'birince ba'zı tehallüfler olmasıdır mesela birinde Sultân Cem ve diğeriinde yalnız Cem gibi farklar görülüyor ki cüzziyât-ı kabilindendir. Mezkûr sahifenin onuncu satırından sonra her iki nüsha birbirinden külliye tehallüf eder. Vâkî'âtda ve şehzâde mağfûrun vefâtına kadar müfasele devam eylediği hâlde Gurbetnâme şehzâdenin Papa ile müfasele bir mûnehase-i dinîyesi mûnderiç ve anda sonra bakiye-i hayâtı dahi bir iki sahifede muhtasara muharrerdir. Vâkî'â Gurbetnâmenin ilk sahifesinde Papa ile bu mûnehasenin vukû'ası “sergüzeştin reym-i Papa ile din bâbında olan kelimâtın muhtasar edem” diye yazılmıştır.

Ollarında birbirinin ‘aynı ve âhirlerinde muhâlifî olan Gurbetnâme ile vâkî'ât-ı Sultân Cem mü'ellifleri başka başka kimselerdir. Vâkî'ât-ı Sultân Cem ve tevfiqa fi târihisine ‘asrın ve tis'amene cem ile hatamiyesi kitâbın 970 senesinde yazıldığını gösteriyor, belki de elimizdeki mü'ellif nüshasıdır. Kitâbın muharreri hakkında gerek metn-i risâlede gerekse âsar-ı sâ'irede kayd ve ma'lumâta dest-i rest olunamamıştır. Ma'mâfiye suret-i tahririnden sâhib-i eserin şehzâde müşâr-un-ileyh âdamlarından biri olup avrupadaki zamân igtirabında ma'iyetinde bulunduğu anlaşılıyor. Metn-i kitâbda beyân olduğu üzere şehzâde Rodosdan Avrupaya gurbetinde ma'iyetine otuz nefer kimse almış idi.

Bunların bir kısmı hizmetkâr olup diğeri kısmı kapucî başı vesâ'ire gibi me'mur idi. Sâhib-i eser bunlar arasında aramak ihbâb ediyor. Eserde Kapucî Başî Sinân Beg ve Ayâs Beg ve sôfi Hüseyin Beg vesâ'irenin ismi yâd olduğu hâlde bunlardan yalnız şehzâdenin defterdâr ve nedîmi olan (Haydar beg) in ismi mezkûr değildir. Mumâ-ileyhn dâhil ma'iyet olduğu hâlde ismi diğeri gibi risâlede zikr edilmemesine ve kendisi erbâb-ı şa'ir ve inşadan olmasına ve risâlenin ollarında ifâde gâyet sâde iken sonlarında bir iki satırın parlak ve mutantan bir üslûb ile muharrer bulunmasına nazire bu risâlenin Haydar Beg cânibinden kalma olduğu zannî hâsil oluyor.

Mehmed Ârif

¹⁸Orjinal kaynak olarak ele alınan Viyana nüshasının ilk sayfasında, Vakî'ât-ı Sultan Cem'in diğeri örneklerinde olmayan bir sayfalık bir kısım bulunmaktadır. Bu kısımda şunlar yazmaktadır: “Menâkıb-ı Sultan Murad Han Halledallah Şah Ebu'l ferânî mekân-ı Sultan Murad Gazi ibn el Sultan Orhan ibn el Sultan Osman Hüdâvendigâr derler cülûs-u taht 891 'ömr atmış beş yıl müddet saltanat otuz bir yıl otuz

Cem tayebbe serâhu ve ca'alel-cennet mesvahu hazretinün sergüzeştin muhtasar ve vâzih müsevedde edem tâ ki okuyanlara rikkat galabe etdükde merhûmı hayır du'â ile anub ruhunu şad itsinler ve fasâhattan 'ari olduğu 'adem-i bizâ atdan ve hususa memleket-i 'osmânun ekser halâ' iki 'ümmî olub kasd-ı mezkûre fâ'ide-i küllî müterettib olunmaya deyü tevehhüm olındı ve ihtisârı mâ-vaka'adan tecâvüz olunub du'â kizb mukâbelesinde vâkı' adem-i icâbet havfından oldı hele bârî sultânü-l-guzâtı ve-l-mucâhidîn Sultân Murâd ibn Sultân Mehmed ibn Sultân Bâyezîd ibn Gâzî Murad Çelebî bin Orhan bin 'Osmân han askanahümü-llâhu fîriyâzi-l cenân hazretleri konstantiniyyeyi feth etdükden sonra sene¹⁹ arba'a ve sittîn ve semânemi'e yılının saferinün yegirmi yedecisinde şenbe günü geceden bir sâ'at kaldukda oğlu Sultan Cem Edirne şehrinde dünyaya geldi pes mü'eddibe dâyelerle terbiye olındı tâ şol vakt ki dört yıl dört aylık oluncak mu' allime verildi tâ ki 'ilm ü edeb öğrene andan sonra salasa ve seb'in ve semâne yılının recebinün evâ'ilinde Kastamonî Sancağına ya'nî Candar tahtına gönderildi tokuz yaşında idi anda tahsil-i 'ilm ü edebe meşgul idi andan sonra seb'e ve seb'in ve semânemi'e yılunun saferinün evâ'ilinde 'urs-ı sünnet yerine geldi ve karındaşı merhûm Sultân Mustafâ Uzun Hasan seferinden geldükden sonra müteveffa olacak²⁰ yerine Karamana²¹ gönderildi sene tis'e ve seb'in ve semânemi'e şa'bânınun evâsında andan sonra altı yıldan ziyâdece Karaman'da durub binmek ve inmek ve şıkar itmek

Ok atmak gürz salmak ta'lîm eyledi Sultân 'Alâü-ddînün gürzlerine Konya'da ve Laren'de de nice²² vakıyye halkalar zanım eyledi ve Hoca Selmânun Kitâbı Cemşîd

---

dört yaşında padişah oldu. Sultan Murad Gazi'nin evladıdır veledât-ı Yıldırım Bayezid Yakub Çelebiyi bu iki şâhane de Manisada senet aldılar Hayreddin Paşa Kara Halil derler Kazasker iken vezir oldu. Lala Şahin Rumeli begler begisi oldu. Mukeddemâ Lala Şahin Edirne fethine askeriyle gönderdi Edirnedeki Kastamonu'ya mübâşeret kaldı.”

¹⁹ El yazması nüshanın transkribi metin olarak verilip matbu nüsha ile arasındaki farklılıklar ise dipnot olarak verilecektir. -sekiz sene-

²⁰ -vefat idecek-

²¹ -Karaman vilayetine-

²² -Konya'da ve Larendede de olan gürzleri-

ve Hurşîdini Sultân Mehmed adına tercüme etdi şecâ'atda fesâhatda belâgatda salâbetde adâletde gâyetde iyi idi nâgâhan-bî takdir-i rebbânî²³ sene sitte ve semânîn ve semânemi'e rebîü-l evvelin dördüncü günü pençşenbe gün Sultân Mehmed Gâzî fenâ dârından bakâ sarayına rihlet etmiş sekizinci günü düşenbe gün ulak gelüb haber getürdi mâtem edüb yarındaşı Bursa tarafına²⁴ müteveccih²⁵ oldu bu taraftan karındaşı Sultân Bâyezîd tahhta müteveccih olub gelüb rebî'ül-evvelün yegürmi ikinci günü düşenbe gün tahhta cülûs edüb erkân-ı 'âyan cümle varub itâ'at etdiler rebî'ül-evelün yegirmi sekizinci günü nısf'ül- leylde Eynegölden(İnegöl) den bin mikdâr adam ile yürütüb işrâk vaktında Bursaya varub kapluca bayırlarında ve bâğlarında İstanbûldan Bursayı muhâfaza etmeğe gönderilen iki bin yeniçeri ile Ayâs Paşayı bûtanyandan gelürken mukâbele edüb şehre koymayub hezimet edüp Ayâs Paşayı ve Segbânbaşını²⁶ ve yeniçerileri tutdı bu iki bin yeniçeriden halâs olmadı illâ beş on kimesne oldu ol dahi soygun lakin muhârebede tarafeynden çok âdam hasâret oldu atun hûd hesâbı yok âhır'ıl-emir bu tutılan halkun cemî'sin 'afv edüb âzâd eyledi ve bir niçe gün Bursa'da turuldu Karamandan ve etrâfdan üç dört bin mikdâr adam cem olunub Yenişehirde varıldı pes Sultân Bâyezîd dahi yegirmi bin mikdâr er ile gelüb Yenişehirde rebî'ül-âhır ayınun yegirmi ikinci günü şenbe gün işrâk vaktından zevâl vaktına degin gerekenleyin muhârebe ve mukâtele olunub âhır'ıl-emir takât getürülmeyüb sanub dönüb Karamandan yana müteveccih olundu ahyânâ Karaman şecilerinden ve kendü hüddâmından kaçarken ardlarından kovanlara hamle ettiklerince merhûm dahi kendü bile dönerdi bin cehd ile men' olunurdu

Kazâ-yı nâgehânî kaçarken sol ayağını at depüb mübârek incekinde zarar yetişdi ahşam vaktinde Ermenî Derbendin geçüb öyücekde inüb ayağı zahmin bend edüb anıl anıl gâh gâh deglenürek sabâh gün dogarak eskişehre varıldı ammâ uğraş günü hazîne ve

²³-ve eşa'rî salâbetde dedi şecâ'atda adâletde fesâhatda belâgatda gâyetde iyi nâgâhan takdir-i rebbânî-

²⁴-şehrine-

²⁵ Müteveccih: Bir yere gitmeye veya bir işi yapmaya karar veren.

²⁶ Segbân Başı: Yeniçeri ocağında "segban"(seymen) sınıfının başı.

cemî libâslar telef olub beg merhûm bir tolamayla kalmışdı hatta sovuksan ol kadar bî-huzur olurlardı ki Kapucıbaşı Sinân Beg bir kimesneden bir kepenek almış idi gündüz kendü geyüb gece beg merhûm geyer idi mâ-hasal kelâm kırdan kıra gidüb bir işrâk vâktinde ve bir yatsu vâktinde bir ekin üstine konub atları biraz deqlendirüb erkenden yemlendürüb gidildi rebî'ül âhır ayınun yigirmi yedinci günü pençşenbe gün duhâ-yı kübrâda Konya'ya varıldı anasına buluşdı mübârek ayakları ziyâde zahmet edüb incitti hatta dîvân etmeğe dört kişi yorgan ile götürürler çıkarırlardı²⁷ ol esnâda hüddâvendigârın gelüb basması istimâ olundu acele ile iki üç günde alub gitmeğe kâbil olan esbânı kayırub vâlidesin ve evlâdın ve cevârîrisin göçürüb cemâzi' el ulanun gurreni yekşenbe gün Konya'dan çıkıldı²⁸ sâ'ir Karaman memleketinin kavminin kabilesi firâkı ve zârlarını ve figânlarını gören ve işiden kıyâmet kopdı sanırdı hele bâri hüddâmınun hezîmetden halâs olanlarınun ekseri cemâ'atları ve evlâdı tedârükine acele ile meşgul olmanın ancak kırk mikdâr adam ile çıkıldı ammâ günden güne yetişmeğe başladı birden ikiden gelüb erişdi ammâ Bulgâr tagında Uyuz Beg kavmine gelicek ba'zı eşşirâsı gecede ve gündüzde çok şirret itdiler ammâ ba'zısına nesne virmekle ba'zısına istimâlet ile bu yaz yaylaklarda yaylarız şâma gitmezüz dimek ile gurur verüb ikinci gün cemâzi'el-evvelinün on birinci gün seşenbe gün yürütüb Tarsûs sahrâsına varıldı egerçe ki yollara yine çok adam geldi lakin fâ'ide edemediler yarındası çahârşenbe gün Tarsûs Beg'i istikbal gelüb 'izzet ü hürmet ile Tarsûsa iletdiler ziyâfetler edüb gönderüb ba'de Adanaya Ramazan oğluna²⁹ gelüb buluşub andan kona

Göçe Antâkıyyaya gelüb andan mâh-ı mezkûrun yegirmi ikinci günü yekşenbe gün Halabe varub Ulu Beg Özbek ile buluşdı envâ³⁰ rağbetler ziyâfetler edüb hayli hoş gördiler Halebe geldükde halâs olub gelüb yetişen kulları iki yüz mikdârı olmuşdı cevârî ve sâ'ir hüddâm üç yüz nefer kimesne olmuşdı lakin yegirmi mikdârı kimesne ten-

²⁷ -yorgan ile dört kişi götürdü-

²⁸ -Konyanın-

²⁹ -haber gönderüb-

³⁰ Envâ: Türler, neviler.

dürüst³¹ kalmadı cemî mariz oldu hatta kendüsi ve vâlidesi dahi mariz oldılar bir niçe gündün sonra bir niçe bölük cindi ile hâzin Özbek sagîri baş koşub göçe kona şehr-i Hamadân şehr-i Hamısdan şehr-i Ba'lbekden geçüb cemâzi' el-uhrânun yigirmi beşinci günü pençşenbe gün Şâm Melik'il 'umerâsı istikbâle çıkub Şâma girüb envâ izâz ile kasr-ı ablakda kondurdılar ziyâfetler ve izzetler etdiler niçe gün durub andan göçe kona receb ayının on üçü yekşenbe gün Kuds-ı mübâreki şerifi'el 'allahu ziyâret edüb andan halîl'ü - 'allaha gelindi andan Gazze'ye gelindi andan göçe kona Hânake'ye gelindi anda Sultânın ziyâfeti olındı egerçe ki Tarsus'a gelindikten beri her gün ziyâfet olunduğu lakin bu def'a Sultâna mahsûs 'âlî ziyâfet idi yarındası şa'bânun ayının gurreni pençşenbe gün Mısır'ın askeri nefsi Sultandan gayri cümle şehr-i sagîri ve kebir-i ganisi ve fikri istikbâle çıkub getirüb dividdara kondurub ziyâfetler etdiler yarındası Mısır zeyn edüb şehr-i ortasından ugradub Sultân sarayına varılıb Sultân Melik Eşref Kayıtbaya bulışdı müsâfaha mu'ânaka edüb sen benim oğlumsun gamkâr olma deyüb ( ) istimâletleyüb teşrifler verüb kantarada kondurdılar üç güne degin 'âlâ ziyâfetler etdiler b'ade ramazân gecelerinde mirârâ³² sultânın kendü bisâtında da'vet edüb 'âlî ziyâfetler etdi Mısır'da durdukça niçe günde bir Sultân ile buluşurdı ahyânâ Mısırın etrâfında bâg ve bostanlarında da'vet-i hass edüb merhûmun hâtırın ele almag için sohbetler ederdi hele bârî rî'âyetinde hiç kusur kalmadı andan Hicâz seferinün takdimin hayır görüb Hicâz yaragın görüb sâl-i

Mezkûr şevvâlinün on sekizinci günü çahârşenbe gün hicâz niyetine sefere çıkıldı göçe kona Hicâz tarafınun beriyyelerin ve 'akabelerin geçüb zî'l ka'de ayının yigirmi altıncı günü yekşenbe gün seher vaktinde Hicâz Begi istikbâle çıkub Ka'be-yi şerîfeye şerîfehâ-llahu vusûl bulub tavâf sa'îv-ü 'ümra edüb muhrim turub gecede ve gündüzde tavâfa meşgul oldılar eyyâm-ı ma'dûdâtta tavâf kırânun erkânın vâceblerin

³¹ Ten- dürüst: Sağlam vücutlu, sağlıklı hastaliksız.

³² Mirâr: Sık sık olanlar, defalar.

ve sünnetlerin edeblerin bi-tamâma edâ edüb göçüb sitte ve semânine semânemi'e zî'l-hiccesinün yegirmi ikinci günü çahârşenbe gün Medîne-yi Şerîfeye şerîfehâ-llahu gelüb türbeyi mütahhereyi ziyâret edüb seb'e ve semânin ve semânemi'e yılı muharreminin yegirmi birinci günü dūşenbe gün yine Mısır'a gelindi bu aralıkda mirârâ Karaman oğlu Kâsım Begden âdam âdam üzerine gelüb³³ Rûm memleketine saltanat sevdâsına tâhrik edüb yine ikdâm gösterildükde sultandan icâzet talep olunacak Mısır Beglerinden Sultândan ve Ulubeg Özbekden ve imrahor Kansudan hamisîyeden gayrileri aslâ rızâ göstermeyüb arada çok nizâ' oldu da birkda Sultân icâzet virdü etdi bir kişi kendü ihtiyâr ile gelüb hacc edüb yine gitmek ister biz ne vech ile men' eyleyelüm deyüb teşrîfin verüb sâl-i mezkûr saferinün beşinci günü seşenbe gün Mısır'dan Rûm kasdına çıkıldı göçe kona şehr- i Gazzeden ve şehr-i Dımaşkdan ve şehr-i Karadan ve şehr-i Hamısdan ve şehr-i Hamâdan geçüb rebî'ül-evvelün on yedinci günü Halebe gelindi bir iki günden sonra Engûri Begi Mehmed Beg dahi Gedik Ahmed Paşa yanından kaçub geldi merhûm dahi istikbâle çıkub buluşub istimâlet verdi andan göçüb adanaya gelindi andan Karaman oğlu Kâsım Beg anda karşılayub gelüb rebî'ül-evvelün yegirmi beşinci seşenbe gün buluşub musâfaha³⁴ mu'ânaka tecdidi 'ahdû peymân edüb rebî'ül-evvelün âhır günü Rûm sınırına girüb Kapucu Başı Sinân Beg Gedik Ahmed Paşaya elçiliğe gönderildi müsâlaha için andan Eregliye ugrayub bin mikdâr

Âdam ilgâr edüb Mehmed Bege koşub Sultân 'Abdullaha ve Gedik Ahmed Paşa üstine gönderildi Konya üstinden Çukurçemen yaylağında yetişüb biraz elleşüb yine döndüler merhûm dahi Kâsım Begle rebî'ül-âhırın yegirminci günü dūşenbe gün Konya üstine gelindi Karaman Beglerbegisi 'Alî Paşa ve Güvegü Mustafâ Beg beş yüz mikdâr âdam ile Konya içinde muhâfazat için kalmuş idi bir niçe gün muhâsara olundu andan yine mezkûr Mehmed Beg beş altı yüz mikdâr âdam ile Engûrî üstine gönderildi Rûm

³³ -Engûrî Begi Muhammed Begden-

³⁴ Musâfaha: Birine elini uzatarak el sıkışma, toka yapma.

Beglerbegisi Süleymân Beg Rûm 'askeriyle gelürken Çıbuk Ovasında buluşub Mehmed Beg münhezim³⁵ olub mecrûh tutulub vefât etdi bu taraftan merhûm Sultân Cem ve Kâsım beg dahi işidüb Konyadan Rûm 'askerinün yolına yürütüb yetişmeyüb rebî'ül-âhirun yegirminci günü şenbe gün beyne-ssalavateynde Engûriye gelindi ittifâk Karagöz Begi hıfz için göndermişler hemân ol gün sabâh hisara girmiş kapuların yapırmuş bunlar bundan Engûriye muhâsara etmekde bu cânibden hüdâvendigâr agrığı koyub kendü nefsiyle üzerine 'asker ile ilgâr edüb yürümüş câsûslar müttali olub gelüb haber verecek hisâr kayusı olmayub kaçmak tedârîki olındı Kâsım Begi yalnız koyub 'aceme gitmeği mürüvvet görmeyüb zarûrî taşelinden yana müteveccih olındı Koç hisârı yolından Aksaray'a gelindükde Aksaray halkı vehimlerinden hisârı yapub itâ'at etmedüklerine Kâsım Beg incinüb ol gün ve yarındası hisârı muhâsara eyledi bir niçe âdemisi haşarat olduğundan gayri fâ'ide etmedi³⁶ andan gidüb Ereğli'ye ugrayub rebî'ül-âhirun âhır günü düşenbe gün taşele girildi bu taraftan hüdâvendigar İskender Paşa'ya beş bin mikdâr-ı âdam koşub ardlarınca göndermiş ittifâk Ereğli cevânibinde sazlıkda kondukları gece atları ürküb tefrika hâsıl olur mâ-hasal Taşeline gelindikde hüdâvendigar canibinden Koca Segbân başı gelüb bir yarar âdamunuz gelsün musâlaha edelüm dediği sebebinden bu cânibden dahi Kapucu Başı Sinân Beg irsal

Olunub mâ-beyinde bir mikdâr kelimât olunub rızâ olmayıncak bir âdamunuz dahi gelsün deyü yine gönderüb bu taraftan Defterdâr Ahmed Beg irsal olundu anun ile dahi kelimât ne ise olduktan sonra bahşâyış aga oğlu ilyâs beg ve İmâm alî geldi anlar bir mikdâr altun verelüm kodusda oturun dediler bunlar elbette memleketden biraz yer verün anda oturalum deyüb arada münâza'ada lakin Kâsım Beg ihfâyile merhumun halkını Rûm iline gitmeğe tahrîk eylesmiş ya'nî maksûdı bu imiş ki merhûm rûm iline geçecek hüdâvendigâr zarûrî ol cânibde müteveccih olur bu cânibde bunun şirretinden

³⁵ Münhezim: Bozgun, hezimete uğrama.

³⁶ -fâ'idasi olmadı-

korkub biraz el verüb masâlahâ eyleyeler hem âhir'ül-emir eyle oldı merhûmı şâma 'aceme gitmekden men' eyleyüb andan Firenk Süleymân Beg'i Rodos'a gemi tedârükine gönderüb sâhilde bulunan gemiyi dutub cemâzî' el-ulanun âhir günü seşenbe gün Korgos Limânında otuz mikdârı âdam ile bir kiçirek gemiye binüb yarındası Anamur Limânında Firenk Süleymân Beg Rodosdan ahd'ü peymân³⁷ ve eymân ile salukondud ile ya'nî misâk nâme ile getürdüğü bârçaya buluşdı ammâ egerçe mu'âhede olunmuşdı lakin Firenk Süleymân Beg etdi hele ben bu kâfirlerün evzâ'ından hayr anlamazam anlara varmağı dahi vech görmezem bâkîsin siz bilürsiz dedi anun sözünü yoldaşları garaza haml edüb kâfirler 'ahdlarında müstakîm olurlar deyü i'timâd edüb cemâzî'el-uhrânun üçüncü günü cum'a gün bârçaya binüb Rodosa müteveccih olundı mâh-ı mezkûrun on üçüncü günü düşünbe gün Rodos'a gelindi şâdılıklar eyleyüb megâli masturı bâkî begleri ve firerleri ile iskeleye karşı gelüb i'zâz ü ikrâm ile iletüb bir saraya da'vet etdi³⁸ niçe günler ziyâfetler edüb kendü sarayına da'vet etdi âli ziyâfet eyledi merhuma şarâb teklif etdi merhûm dahi dînümüzde harâmdu deyü ictinâb etdüğine tahsîn edüb ben kişi kendü dîninde sâdik olduğın gâyet hoş görürem dedi andan sonra merhûmın dayısı 'Alî Beg bir bârça ile andan taş

Elinde Kâsım Beg yanında kalan halkını ve esbâbını getürmege gönderdiler anlar gelince sizin tedârükünüz edelim deyü envâ' hileye başladılar âhir'ül-emir sizi Fıransa memleketine çıkarmakdan yigrek yokdur andan Üngürûs³⁹ memleketine çıkasız deyüb Peyânkekürt nâm Beglerbegisine hem akrabasından imiş baş koşub bâlî kâfiri ki gâyet ukalâ ve ehl-i re'y imiş anı bile koşub vekîl-i harç ve kildâr kendülerden koşub aşçı ve sâ'ir hırfetden birer ikişer âdam müslümân esîrlerinden verüb üç yüz mikdârı savaşçı firerle bârçaya toldurub merhûmı otuz mikdâr halk ile ve yegirmi mikdâr satun

---

³⁷ Peymân: Yemin, and, kasem.

³⁸ -Kondurdılar-

³⁹ Üngürûs: Macarlar.

aldığı Müslümânlar esîrler ile bârçayı mezkûra koyub taş elinden gelecek halkını arduca gönderem deyü recebin⁴⁰ on yedinci günü yekşenbe gün yelken açub Rodos'dan Fıransa'ya yani Pulya'ya gönderdi havâ müvâfık olmaduğı ecilden tokuz günde İstenköy Adasına gelindi taşra adaya çıkarmakda çok terddüd çekdiler âhır'il-emir kendülerin taht-ı hükûmetlerinde olmagın bir gün çıkarub konaklayub ahşam yine getürdiler ammâ bundan sonra her ne yere vardılarsa çıkarmadılar şa'bânun⁴¹ sekizinci günü yekşenbe gün Çiçilya (Sicilya) adasında ki İspanya Begi'nin tasarrufında dur Seragûz nâm şehirde lenger salub iki gün ikâmet etdiler zâd ü zevâda içün andan gidüb Messina adlu bir şehre gelüb lenger bıragub bir gün bir gice anda durıldı andan kalkub Çiçilya Boğazı geçildi andan sonra yanar ada dimek ile ma'rûf bir ada zâhir oldu bir büleñd tagdur sabâhdan ahşama degin gâh kara gâh gün tütünler göge direk direk olur ahşamdan sabâha degin pâre pâre taglar gibi yalınlar zâhir olub havâ yüzüne tagılır anı görüb kudret'ü-İlah mülâhaza edüb geçildi andan cezîre-i mezkûre ile Pûlya memleketi arasında boğazı geçildükde merhûma geceyile gemi sathında ta'âm getürüb şem'⁴² yakmışlardı ittifâk Pulyâ Beginin donanmalarından ki Papa ile Venedik ile 'adâvetleri eyyâmıydı meğer bir ulu gögesi(ya da kökösü) ol taraflardan harâmîlenürmiş

Gezermiş gece ile görünen şem' şu'leşine müteveccih olmuş sabâh gördiler ki bir donanma göge uş geldi ayırdı yarak⁴³ ve yasak tedârükine meşgul oldılar havâ dahi sâkin oldu def' ice gelimedi âhır'il-emir gâyet yakın gelicek anlar dahi gördiler ki bunlar savaş yaragına meşgûl hiç itâ'at suretin göstermezler revân denize sandal indirüb adam gönderdiler dilleşdiler bildiler ki Rodos gemisi imiş hürmet edüb uluları gelicek merhûm cemî'-i halkı ile enbâra koyub gizlediler sorduklarında biz Rodos'da koduk gitdik dediler andan peşkeşler verüb konaklayub gögelerine (kökülerine) gönderdiler

---

⁴⁰ -Mübarek-

⁴¹ -Mübarek-

⁴² Şem': Balmumu, mum, çerağ.

⁴³ Yarak: 1. Aleti, silâh. 2. Araç gereç, levazım.

bundan sonra hîç gice eyle taşra şem' yakamadılar bir niçe günden gâyet engine düşücek muhâlif havâlar esüb 'azîm furtınalar olub gemiye hayli zarar olub helâk ü garak mesâbesine varıldı 'inâyetü-llah erişüb içëruden gönler mıhlayub kalafât edüb bin cehd ile zararların def' etdiler ol gice yüz otuz mîl gerüsine Rodos'dan yana sürmiş yarındası ahşamı degin bir cezîreye gelindi anda dahi Pulya Begi'nin on yedi pâre donanma kadırgasına tuş gelindi selâmlaşub gittiler andan yine engine düşüb niçe eyyâm gidildi şöyle idi ki hîç bir etrâfin karası görünmezdi kuşçuguzlar gice ile azub deryâ yüzine müteveccih olurmış konmağa yer bulmayub gündüz gemi karaltusına gelüb konarlar idi kâfirler dahi bir çubuk ucına sırtmac dakub ol hayvancugun boyununa geçürüb tutarlar idi uçmağa kaçmağa mecâlleri olmaz idi ba'zı ki uçardı gözi kararub düşer gark olurdu bir gün kuşluk vaktinde bir balık zâhir oldu sırtı ki sudan taşra görünürdi bir kadırga dödürmişlerdi ağzı ile püfkürdüğü şu iki sünü boyı mikdâr havâyâ giderdi bunun ululugın ta'accüb edicek kâfirler ayıtdılar bunda balıklar tutulur ki iki vâril yağı çıkar vâril dedükleri kiçirek fuçular deryâ koyarlar ammâ bu balığın tutulması keyfiyyeti oldur ki bir vâri

Kalafatlayub ziftleyüb oltalar bağlayub nimeler asarlarmış dahi deryâyâ salarlarmış bu ulu balıklar bu oltalı nimeyi yudarlarmış oltası boğazına alışırmış pes balık zorla çeküb bu boş vâri denize taldırırmış gerü boş vâril taşra su üstine çıkar balık yine su içine çeker vâril yine taşra gelür şol kadar çalışur ki yorılır mecâli kalmaz kendü dahi su üstine gelürmiş andan sonra gemilerle üstine aşub gelüb ba'zı yerlerinden delüb ipler dakub taşra kenara gelüb öküzler çeküb kurıya çıkarlarmış andan sonra burada Ceneviz koruları gözükdü yine yerde bir bunun emsâli balık dahi göründü mâhasal kelâm ramazânun üçüncü günü çahârşenbe gün Savâyâ mamleketinin Vilafiranka nâm limânında lenger salub yarındası Nitse şehrine gelindi deryâ kenârında bir

mahbûb⁴⁴ şehir idi mahbûb ve mahbûbesi çok idi bâğ ü bâğçelerinin hesâbı yog idi bir iki günden sonra Rodos Begler'in yanına cem' eyleyüb Üngürüse gitmek tedârikin söyledi ayıtdılar ki Fıransa Begi bir ulu padişahdır andan icâzet taleb etmeden geçüb gitmek 'âkilâne degildür mebâda zararı dene imdi siz bir âdamunuz bizim âdamumuzla koşun varsunlar icâzet isteyüb hem yollarda bizi incitmemeğe hâkim gelsinler merhûm dahi sa'y edün çok eglennesünler diyecek on iki gün va'de etdiler Hâtibzâde Nasûh Çelebi'yi bunlara koşub gönderdiler eletmemişler iki günlük bir köyde komışlar üstine bir kâfiri beklemeğe komışlar bu taraftan uş bugün uş yarın gelür deyü dürlü dürlü yalanlara tutub merhûmı dört ay mikdârı eglendirdiler şehrin bâkire mahbûbelerin getirüb horos deperlerdi anların 'âdetlerinde setir olmaz belki öpüşmek kuçuşmak fahrılarıdır oynayub dinlenmelü olıcak yâdarların dizlerinde otururlardı boyun kulak göğüs açık aralarında bir gâyet mahbûbesiyle merhûmun ta'allukı olmuşdı bu vech ile geçerken Firenk Süleymân Beg efrenc dilin bilür deyü vehimlerinden bir cüz'î bahaneyle habs ü katl etmek istediler

Merhûm ellerinden alub ben habs edeyin deyü kendü hazinesinde habs etdi âhır'ıl-emir kâfir libâsın⁴⁵ geyüb kaçdı Romaya çıkdı andan sonra Nitse şehirde ve etrafında tâ'un oldı ol ecilden seb'e ve semânîn'e ve semânemi'e zî'l-hiccesinin yegirmi yedinci günü çahârşenbe günü birer aksak sakat gemi kuyruksız tavarlara bindirüb göçüb Eleşpere nâm şehre konıldı Hâtibzâdeyi anda getürdiler zikr olunduginlayın bu güne degin bir köyde yaturmuş andan Peymünd sahrâsında beri ve Şoris ve Tente ve Lîmon ve Urnât ve Burk nâm şehirlerden geçüb sene semânine ve semânemi'e muharremün guresinde Konı nâm şehirde konıldı yarındası şehir-i zîleyi geçüb şehir-i Sûyalâna gelindi andan Kavâlârmor ve Rakonis nâm şehirler geçüb Kuranân nâm şehirde konıldı andan şehir-i Avilâmanda konıldı andan sahrâdan çıkub şehir-i Sûzayı geçüb Sancovâna

⁴⁴ Mahbûb: Muhabbet edilen, Sevilen.

⁴⁵ Libas: Giysi, elbise.

gelindi bu taglardan bir taga gelindi ki dibinden üç su çıkar biri tûna ikisi dahi anun emsâli ulu sular dur gemi ile geçilirmiş kış günlerinde⁴⁶ bu tagdan atla inmek muhâl olduğu ecilden piyâde inmekden üşenen kişileri kar üstünde kızığa bindürürler kızagun sâhibi kızığın engebeye uçurur kendü dahi bile biner bir lahzada⁴⁷ tag etekinde bulunurlar atların tolaydan indirürler andan gabelya nâm şehre gelüb ertesi yânî duka di Savâyanun tahtı şehr-i Cemrîde konıldı kendüsi anda degülmiş tayısı rîga Fıransaya ‘ayâdete gitmiş imiş bir iki gün durub sâl-i mezkûrun muharreminün on üçüncü günü pençşenbe gün Rodos’a müte’allık⁴⁸ ricleye nâm bir hisara getürdiler anda dahi bin dürlü kezzâblıklarla Üngürüs Begi’ne elçi gönderelüm hem yollarun emînligin tecessüs etsünler deyü Mustafa Beg ve Ahmed Beg’i kâfir libasına koyub gönderdiler bunların ebedî haberleri bilinmedi hele bârî bugün yarın gelür deyü eğlerler idi etrâfdan kâfir begcegezleri Kostantinyeyi feth eyleyen Türk Begi’nin oğlu gelmiş deyü gelüb görürlerdi cümlesinden bir sahîsi

Kerîmi tehî-dest olmasın deyü bir dizi soğan getirdi hatta Savâya memleketinin Begi ki Karaman memleketi mikdârı yerün hâkimi dür tayısı rîga Fıransayı ‘ibâdetinden dönüb tahtına giderken ricleyede konub merhûma buluşdı ellerinden gelmedi ki bir cezvî tühfe getüreler merhûm yine yoklığı ile ‘âdet sâkıt⁴⁹ olmasın deyü Şâmda elli altuna alınmış bir dımışkî çomak gönderdi togrusu ana canlar versen erzân idi zîrâ henüz on dört yaşında⁵⁰ bir serv-i ra’nâ hüsn bâğında bî hemtâ şüh cihân aşub idi hele bârî bir iki gün ikâmet edüb geçüb tahtına varduktan sonra merhûmı Rodos kavminin elinden almaklığa ikdâm etmişler bunlar dahi muttalî olur sene semâne ve semânine ve semânemi’e cemâzî’el-ulasınun yegirmi birinci birinci günü pençşenbe gün göçüb

⁴⁶ -kış günlerinde gemiyle geçülür-

⁴⁷ Lahza: Göz ucu ile bakma, yan bakış, an, bir an.

⁴⁸ Müte’ allık: Bağlı bulunan, ilişkin, ilgili olan.

⁴⁹ Sâkıt: 1. Düşen, düşücü, düşmüş. 2. Değerini yitirmiş, hükmü kalmamış, hükümsüz.

⁵⁰ -Güzellik tacı başında-

gırânable suyun geçüb Senkontî nâm şehir yanında konıldı yarındası Gırânable suyunda
gemiye binüb ilyondan gelen Rona (Rhone) nâm suya gelüb Romana ve Vidence nâm
şehirlerden geçüb konıldı yarındası şenbe gün delfinât nevâhisinde gemiden çıkub şehir-i
Monteremarı geçüb Bôyat nâm hisârda ikâmete konıldı ittifâk bu esnâlarda işidildi ki
hüdâvendigârın elçisi Hüseyin Beg Rodos'a gelüb Rodos'dan Savâya memleketine
gelüb dukâ di Savâya'nın tahtı şehir-i Cemreye gelmiş bi'l-fi'l andaymış Sultân Cem ile
buluşmak maksûd edinmiş imiş lakin bu kâfirler hezâran⁵¹ hîle ile tarafeynden yalan
haberlerle bu maksûdı def' edüb buluşdurmadılar sâl-i mezkûrun recebinin on sekizinci
günü rîga Fıransa ölmüş memleketine fetret evvelâ deyü tevehhüm olındı gi bâ'aşdan
hemân ol eyyâmda merhûmun âdamların ırmak tedârük edüb etrâfdan cemî firerlerin
cem' edüb cebeye ve cevşene girüb otuzdan bir eksik kişi kendüler ihtiyâr etdügin adlu
ad ile defter edüb cebren ve kahran sâl-i mezkûr recebinin yegirmi tokuzuncı günü
düşenbe gün ayırdılar merhûm söyleyeyin

Dedükce biz bunun üzerine me'mûruz elümüzden gelür ammâ senin halâsuna bu
re'yimüz savâbdar deyü ve bu alub gitdüğümüz adamlarunuz hiç birisine zarar
degmesün deyü incîle and içtiler mâ-hasal kelâm bunları alub gidüb şehir-i Montelimarı
geçüb Rona suyunda ol gemiye bindirüb Vüdeyz ve Kastelno ve Burk ve Lepond Suft
Esperit nâm şehirleri geçüb bir yerde kondırdılar yarındası seşenbe gün Leriş ve
Rocmada ve Cestone ve Lepondı Sargo ve Avino ve Delonuda ve Aramo ve Teris ve
Viyelebergo ve Monkılı ve Borboun ve Bukeyn ve İlâtarâşkon ve Arilobon ve Furkos
ve Sencelî nâm şehirlerden geçüb kondılar yarındası sâl-i mezkûrun şa'bânının gurreci
çahârşenbe gün Lamot ü Lobarı nâm şehirleri geçüb sâline ya'ni tuzlada konıldı
yarındası gidüb ikinci günü cum'a gün Aygumort ve Yimyelir nâm şehirler limânında
kökeye girildi ve bu Aygumortdan aşaga işürt-i zibelde ki Muhît Boğazın'dan bin

---

⁵¹ Hezâr: Pek çok, binler.

altmış mîl dür ammâ Aygumort'dan Rodos'a bin tokuz yüz elli mîl dür mâ-hasali kelâm gâh müsâferet gâh ikâmet ile ramazânın⁵² evâhırında Nitse kurbında Vîlafıransa Limânda konıldı hüdâvendigârın elçisi Hüseyin Begi getirüb kökeye bindürüb Rodos'a müteveccih olındı zânita adasına gelindüğü gün yel katı oldu ol gün ol gice yelkensüz köke ile üç yüz otuz mîl mesâfe kat' olunmuş zemherî eyyâm olmagın kırk elli gün vâkı' oldu ki bir limânda mukîm olındı ve dahi ol gemi de açlıklar ve susuzluklar ve envâ muzâyakalar çekildi ki kâbil-i vasf değildir mâ-hasal kelâm beşinci ayun âhır günü zî'l-hicce ayının yegirmi tokuzuncı günü seşenbe gün ki sene semâne ve semânîne ve semânemi'e h'atimesi dür Rodosa gelindi mezkur elçi Hüseyin Beg yâ'ni Hüdâvendigâra gönderdiler bu yana merhûm Sultân Cem'i âdamlarından ayırduklarından sonra iki ay mikdârı durub andan Roşınol nâm kaya başında bir hisara getürdiler bir iki ay mikdârı durub anda Sasunaja nâm bir hisara getürdiler andan ol hisâr beginün bir mahbûbe

Lâ-nazîre kızı var idi merhûm ile mu'âşaka vâkı' olub arada hayli muhabbet vidâd⁵³ mürâsele⁵⁴ olunurdu bir iki ay anda durub andan bir tagda Sâtontun nâm hisâra varıldı kilisesinde âdam mikdârı hâlis ham gümüşden musanna'⁵⁵ bir sanem⁵⁶ vardı idi anda İlyon Suyu kenârında Dine nâm şehre varıldı kazayı gör ki ol gece kondukları ev dutışdı andan ozana(uzana) tagın iki günde aşub bir sahrâda Klermont nâm şehre gelindi ki Fıransanun Monşinyor de Burbon ya'nî Beglerbegi memleketidir andan geçüb bir Burgunu nâm bir hisâra gelindi Rodos Begi Megâli masturunun abâ'an cedd vatanlarıdur yegirmi gün mikdâr anda ikrâmet olındı Celâl Beg marîz olub kaldı ve bu memleketlerin ekserinde düzme göller ve ekme çayırlar var ki kıyâsa gelmez lakin

---

⁵² -Mübârek-

⁵³ Vidâd: Sevme, ilgi duyma, muhabbet, dostluk.

⁵⁴ Mürâsele: Mektuplaşma, yazışma, muhabere.

⁵⁵ Musanna: Sanatlı olarak yapılmış, sanat ürünü, çok süslü, gösterişli.

⁵⁶ Sanem: Put, müşriklerin taptıkları resim veya heykel.

düzme göl dedigümüzün aslı buymuşki iki tag arasında bir sedd bağlarlarmış içine su salarlarmış tâ ki tola andan etrafından yük yük tatlu sular balıkların beş on günlük yoldan getirürlermiş seped içine bir kat saman bir kat balık arkası üstine düşerler imiş seped toldukdan sonra ol vaz' üzere davarlara yükledürlermiş gice sabâha degin yürülermiş gündüz konub balıkları suya koyarlarmış yine gice bu vech ile yükledüb gideler imiş tâ ki ol düzme göle koyarlarmış bundan sonra dört beş yılda bir kerre ol gölün suyun savarlarmış ta ki az kalub içinde üreyen balıkları dutub niçe bin altunluk balık satarlarmış ammâ ba'zı yine mâ'de içün bekâya korlarmış su salarlarmış bu vech ile balık üredirlermiş ve her gâh ki bâzâr dutmalu olsa ellere haber eylerlerimiş bir niçe günlük yoldan balık almağa bî-hesâb kimesne gelürmüş zîrâ her şehirde bâzârlarında havzlar ve sandukcılar vardur ki diri balıklar niçe aylar beslerler müşteri görüb begendüğünü dutub eline verirler ammâ çayırklar dedigimizünün aslı bu imiş ki bayırları sahrâları sürüb çayır tehmin ekerlermiş üç dört yıla degin dahil edüp yonca savurur gibi savururlarmış şol kadar kuvvet dutub köklenür imiş ki saban

Sökmez olurmuş andan sonra davar salmakdan hiç ziyân değmez çayır olırmış ya'ni sözümeze gelem andan sonra bir burgunundan geçüb Lumuzûn nevâhisinde tag üzere bir sahrâda Montele nâm bir hisâra gelindi ki sâhibi Rodos Begi'nin karındaşdı hisarın bir tarafı bağlar bir tarafı göl dere iki ay mikdâr anda dahi ikâmet olundukda sonra Mortol nâm bir hisâra gelindi iki ay anda ikâmet oldukda merhûmı ellerinden alalar deyü havf edüb kaçub Bukalımık nâm bir sarb hisâra gelindi ki bir tarafı bir ulu göl dür hendekini su kuşatmışdır iki yıl mikdârı anda ikâmet olundu pes merhûm cânından bîzâr oldu kaçmak tedârikine meşgûl olub sofî Hüseyin Begi kâfir kisvetine koyub bir tedârik itmek içün gönderildi mezkûr Hüseyin Beg dahi üç yıl mikdârı Burbon Begi hizmetinde oldu Celâl Beg gelüb haberleşüb halâs tedârikün etmekde bu tarafda Rodos Begi Mısırdâ Sultâna ve merhûmun vâlidesine merârâ âdamlarla haberler

gönderüb bir mikdâr meblağların celb etmek için aydurmış Sultânı size gönderiyin ammâ gemiler yapdurmaga ve sa'ir cenk âletine harç verün diye bir yarar etmesine mu'avvenet⁵⁷ edersenüz deyü bir yarar mu'ayyen falar rehn koyub naziklik ile yegirmi bin altunların almış sâbıkâ merhûm anda iken nişâncısına Reşatlar verüb niçe mektûblar nişânladub hıfz etmişler imiş ve sonra her taraftan kâfir beglerinden kağıdlar ve âdamlar gelüb merhûmı istediklerince merhûmun ağzından yalan cevâb yazub ben bunda kendü ihtiyârımla tururın deyü men' eylemiş âhir' ül-emir rîga Fıransa ki Pûlya Begi'dir ve Üngürüs Kırallı ve Papa ve Sensö (sensü, senso) ittifâk edüb Rodos Begi megâl-i masturının(musaddurunun) üstine dutub te'kid ile talep edicek muztar⁵⁸ olub bu vech ile mu'âhede ve misâk etmişler ki kardinallik vereler ve her yıl on bin altun vereler ve merhûmun tedbiri husûsu bunun ma'rifetsiz olmaya ve bu kavlı üzerine karar olunduktan sonra Fıransa Begi ile bu sûreti tutmuşlar ki şol

Türk Begi'nin oğlu ve her hâl Pâdişâhzâde dür kendü ihtiyâr ile geldi habş olmagun asli yokdur dînimüz gayreti vardır imdi bize verün biz ana mu'âvenet edüb murâdına er görelüm ol dahi râzî olub Rodos Begin bu ma'nîden gâfil tasavvur edüb âdamlar ve kağıdlar gönderüb merhûm bu zikr olan beglere vermek emr eyleyicek Rodos Begi dahi merhûmdan ayırdığı halkından Kapucıbaşı Sinân Begi ve Çâşnigîr başı Ayâs Begi ki Rodos'da müterakkıb⁵⁹ kalmışlardı kâfir libâsı ile gemiye koyub envâ'i tizâr ile mektûb yazub merhûma gönderdi ki göçüb Roma'ya gelüb Pulya'ya çıkalar bu beşâretle⁶⁰ gelüb merhûma buluşduklarından sonra nâgâh takdir-i rebbânî Pulya Begi'nin bir oğlu Papa yanında Kardinâl imiş ecel erişüb ölmüş Papa zehr verüb öldürdi deyü tevehhüm olunub aralarında nizâ' ve muhâlefet vâkı' olduğu ecilden bu tedbir-i hükm-i takdîr ile te'hîr olıcak merhûmı bukalamukdan(bokalamukdan) göçürüb

⁵⁷ Mu'avvenet: Yardım, destek, katkı.

⁵⁸ Muztar: Çaresizlik içinde kalan, nâçar.

⁵⁹ Müterakkıb: Ümit eden, uman.

⁶⁰ Beşâret: Müjde, sevindirici haber.

burgonnu nevâhisinde giderken bir kafır begcegezine tuş gelindi merhûmı ellerinden alalar deyü havf edüb bokalamıka gelindi yarındası yine göçüb Meronice nâm şehirde yemeklenüb Burgonu kurbında Rodos Begi mahbes için üç bin beş yüz altun harç edüb yapduğı Goros tur nâm kuleye(kaleye) doğru gelindi Goros tur ya'nî yorgun kulle demekdir yedi tabaka evvel tabaka ki zîr-i zamîn idi kiler etdiler ikinci matbah etdiler üçüncü merhûmun ba'z-ı hüddâmının meskeni etdiler dördüncü tabaka merhûm kendüye mesken idi keşşams-i fi' l-felek beşinci yine merhûmın hüddâmının ba'zısının meskeni idi altıncı hurrâs filerler meskeni yedinci ki sakf-ı dur yine kendülere müta'allık envâ' ehl-i hırf kâfirlerin meskeni idi hele bârf bundan dahi bir niçe gün ikâmet olundukdan sonra mezkûr sofî Hüseyin Beg ki halâs tedârükine sâ'idir bunda dahi gelmiş lakin hiç bir ahda buluşmak müyesser olmamış ammâ ikinci def'a geldükde Ayâs Beg ve Celâl

Beg ve Sinân Beg Şîrmerd Aga ve Sofî Şâdî buluşub getürdüğü envâ'-ı mefâtîh⁶¹ kule kapusın açmag için alub Hüseyin Beg ile kavlı böyle eylemişler ki otuz birinci gün Hüseyin Beg otuz kırk adamla atlar ve silahlar hâzır edüb yer yer âdamlar koyarlar tâ ki ol begcegeze varalar ol begcegez bunlara yegirmi bin altun komışdı tâ kendüye varınca harc etmesine bu cânibden bunlar dahi böyle tedârük etmişlerdi ki bunlar her gün seyrâna çıkdıkca on on iki âdam bunları hıfz için bile çıkarırlardı bunlar oynar gibi olub zenberigi ellerinden alub yine kendülere vurub helâk edüb Hüseyin Bege buluşub atlara binüb halâs olalar bu tedbîr üzerine cemî kebîr ve sagîr bir yere cem' olub bu kasda cân ü gönülle kemer bağlayub bu yolda bâş ü cân terkin urub ser verüb ser vermemeğe 'ahd ü peymân ve kasem⁶² berkidüb ikdâm tedârükünde yâp yâp kâfir libâsların almağa mübâşır iken melâ'in bu ahvâle vâkıf olurlar ammâ vâkıf olmalarının sebebi bu idi ki içlerinde bir iki yüzli münafık var imiş esnâ-ı ahdada 'özür bahâne edüb and içmemişdi bu taraftan Kapucıbaşı Sinân Beg ve Çaşnigîrbaşı Ayâs Beg ve Celâl Beg ve

⁶¹ Mefâtîh: Anahtarlar.

⁶² Kasem: Yemin.

Hazinedârbaşı ve sofî Şâdî Hüseyin Bege ki ol sabâh buluşmağa gittiler idi ol içlerinde olan münâfık cemî kaziyeyi’ ale-tafsîl kâfirlere deyüvermiş eger inanmazsanuz adam gönderün işde begi alub kaçıyorlar sonra bizden bilmeyesiz deyince ol kâfir begi dahi gazaba gelüb niçe zemberekciler ihzâr eylemiş ki göndere bunları helâk edeler meğer içlerinde bir Türkçe bilür begcegez vardı ol ayıtmış ki bu tedbîr değildür zîrâ biz Fıransa Begine bu Türk Begi’ni kendü ihtiyârıyla turur deyü hîle edüb tururuz şimdi bunun âdamların öldürücek hilemüz tuyulur bize yaramazlık olur hele şimdi sermâye elümüzde sabr edelüm zamân ile bunun âdamların bir bir helâk edevüz

Dedi bu fikri savâb görüb mukayyed olmadılar bu cânibde bunlar da Hüseyin Bege buluşub envâ’ ferah ile bu kaziyeden bî haberler yine bege geldiler iki günden sonra bir sabâh Kapucıbaşı Sinân Beg merhûm ile bir pençerede turub aşagasın seyr ederken ol Türkçe bilen kâfir begcegezi gelüb Sinân Beg’e aşaga çağırub bir tenhâ yere iledüb cemî’ ahvâli ‘ale-t-tafsîl deyüverdi gûyâ ki tedbirde bile idi Sinân Beg dahi mütahayyır⁶³ olub envâ’ inkârlar edicek ol kâfir begcegezi ayıtdı ki ne inkâr edersin yine kendü âdamlarunuzdan dediler inanmazsan gele berü rû berü rû olalum deyince ol dahi envâ’-ı tahayyür ile bege gelüb hâli i’lâm etdi anlar dahi envâ’ hîle ile ol Hüseyin Beg getürdüğü miftâhları⁶⁴ nâ-be-dîd eylediler kâfirler dahi bu cânibde yer yer beglerine âdamlar salub ihzâr edüb gelüb cem’ olmakda bir iki ay içinde gelüb cemî begleri cem’ aldılar ittifâk bir gün merhumun ekser halkı kuleden taşra seyirdeyken hemân merhûm içerü kullede Kapucıbaşı ile ve İmrâhorbaşıyle halvet iken kapuları yaparlar bu cemî’ fitne Kapucıbaşı Sinân Beg’in başı altından dur deyü tutub katl etmeğe kâsd etdiler merhûm envâ’ tazarru ile ve iltimâs güc ile halâs etmiş ammâ merhûma hayl-i ‘itâb edüb cemî’ sinün cemî’ silâhların ve yarakların aldılar taşra kalan yoldaşları üç gün içerü koymadılar âhır’il-emir bu fitneyi ihdâs eden ‘azîzlerine orancı meyâncı olub

⁶³ Mütahayyir: Hayretler içinde kalan, şaşkın.

⁶⁴ Miftâh: 1. Anahtar, açar. 2. Şifre, şifre takımı.

terahhumâ destûr verdiler bundan sonra gicede ve gündüzde yetmiş seksen mikdâr kimesne begler oldu bunlar dahi ol münâfikların zebûnı olub dâ'ima hazerde oldılar ammâ beklemeleri şol mertebeydi ki hîç bir sâ'at geceyile kapuların berkitdürmezlerdi kâfirler pür-yarak olub cebe ile kılıç hancer teber birle sabâha dek nevbet tutub hatta birer birer begün üzerine girüb tâ yatduğı yeri cüst-ü cû⁶⁵ ederlerdi ya'nî ki bir yerden delüb çıkmasunlar deyü bir niçe zamân

Bu vech ile beklediler Sultân Cem merhûm hazretleri dahi bu belâyâ mübtelâ olub bî-huzurluk geçürdi mâ-hasâl kelâm bunun gibi elem ile iki yıl mikdârı bu mahbesden çıkartmayub ahzân ve giryân gün geçürürken yine Papa ile rîga Ferenda ya'nî Pulya Begi aralarında müsâlaha vâkı' olub yine evvelki tedbîre ikdâm edüb Fıransa begine elçi gönderüb merhûmı taleb eylediler ol dahi kavlinde sebât gösterüb adâdan muhâfazat için Monşinyor de Folkôn nâm begini iki üç yüz mikdâr adam ile gönderüb sene selâse ve tis'in ve semânemi'e zî-l-hiccesinün beşinci günü düşenbe gün borgonnu nevâhisinde rîmdan yana geçürüb Filetin nâm hisâra gelindi anda Avrona memleketinin bir hisara gelindi anda bir kilise vardı içi toptolu demür kayd ü bend idi meğerki her esîri etrâfdan kapudan getirüb anda asarmış tefâhura⁶⁶ andan gidüb Piyânkekûrt yaylağında konıldı bir yalak dur ki kış yaz kar gitmez andan Monkıran nâm şehirden geçüb Kurpiyâr nâm şehre gelindi andan rîganun kız karındaşı ki kelâra munûtda olırdı merhûmı ellerinden ala deyü korkub bir ulu suyu gemiyle ez horı(er horı) geçüb sahrâlara ve göllere ugrayub royana nâm ulu sudan geçüb bir tagda Piyânkekûrtun Reşilye nâm hisâra gelindi andan niçe şehirler geçüb mâh-ı mezkûrun on ikinci günü düşenbe gün İlyona(Lyon) gelindi ki rîga Fıransa'nın ulu tahtının biri dür mu'azzam şehir dür içine iki su uğrar ki gemiyle geçilür bu sular şehri üç şak eder üç şehir gibi vâkı' olmuş dur belki yalnız köprüsi üstündeki bâzâr bir şehir dür her yıl dört

⁶⁵ Cüs tu cû: Arayıp sorma, araştırma, arama.

⁶⁶ Tefâhur: Hirlenmek, iftihar etmek. Kendini iyi görüp, kusurdan gaflet etmek

ayda bir kerre on sekiz gün müttasıl bâzâr durur her milletün bâzırgânlarından elbette anda bulunmamak olmaz bir niçe gün şehrin garâ'ibin seyredüb andan sene erba'a ve tis'in ve semânemi'e muharremün gurre si âzîne gün İlyonda Rona suyunda gemiye binülüb gidildi gemi karaya oturduğı ecilden kenârda bir tag eteğinde yatıldı kış günleriydi odlar yakıldı andan göçüb Sânta İşperit nâm şehre gelindi andan Montelimar nâm şehre gelindi andan Vilânsa nâm

Şehre ugrayub yemeklenüb bir yer de yatıldı anda gemileri koyub atlara binüb Oranca nâm şehirden geçüb Pontosorga nâm şehre gelindi bir niçe gün kökeler hâzır olmaduğı ecilden ikâmet olındı andan sonra gemilere binüb⁶⁷ andan ol sogulmuş çakıllı göli geçüb bir şehirde yatub yarındası Mârsiliya (Marsilya) nâm şehre gelindi ki Fıransa'nın ulu iskelesi-dür iki gün ikâmet edüb üçüncü gün göçüb Tolu nâm şehre gelindi ki iki bin beş yüz fuçı alur bir köke ve dahi Rodosun bir bârçası anda hâzır olunmuş imiş beş gün anda ikâmet olunduktan sonra Avinyo Beginin âdam geldi ki Fıransa Begi sizi gönderdiğine peşimân oldu gitmeden yine men' etmeğe ulak gönderildi deyince hemân ol gün tâ'rîhi mezkûrda rebî'ül-evvelün on birinci günü pençşenbe gün idi ikindü vaktinde deryâ seferine kökeye binüb yelken açıldı dem Fıransa'nın ulağı geldi lakin mültefit olmayub gidildi ikinci gün bir 'azîm fırtuna vâkı' oldu ki vasfa kâbil değil köke her bâr agub indiğince kamaraların deliklerinden değirmen oluğı gibi sular koyulardı hele bârî bin cehd ile yepûnbîn nâm şehir mukâbelesinde Larabe nâm cezîrede lenger⁶⁸ salub yatıldı lakin ol iki bârçadan müfârekat olundı anları dahi deryâ bir tarafa alub gitmiş kaza-yı rebbânî nısf'ül-leylde yel muhâlifine dönüb lenger ipi uzaldı üş gemi karaya urur cemî' içinde olan kâfırlar müslümânlar ağlaşub soyunub hâzır olunca 'inâyet-ü-İlah erişüb seren agacınun ucı karaya dokınub gemi döndüğünleyin fi'l-hâl custâğ ile yel önünce kaçıverdiler tâ Nitse berâberine varınca andan sonra yine muvâfık

⁶⁷ -Tıraskon nâm bir hisâra gelindi andan yine atlara binüb kurudan gidüb bir şehre gelindi-

⁶⁸ Lenger: Gemiye yerinde sâbit kılmak için denize atılan zincir ucundaki büyük demir çapa.

yel çıkub yine cezîre-i mezkûreye gelindi lengeri çıkarırken kılâmârın nâm ma'rûf harâmî altı pâre kadırgayla çıkageldi ol dahi fırtunadan kaçub bu cezîreye sığınmış hele bârî arada mürâsele müsâhala

Olunub yarındası Sentistâre nâm limâna gelindi havâ muaffak olmadığı ecilden harâmî-i mezkûrun kadırgaların kıralayub devr-i eyyâm⁶⁹ ile Papa'nın Cividevke nâm limanına gelindi ki Roma'ya seksen mîl yer dür andan Papa'ya haber oldu oğlu Miser Fırancoşka'yı ve Fıransalu Kardinali bâluga atlarla harclıg ile istikbâle gönderüb merhûmı i'zâz ile olub oğlunun hisârına getürdiler ki Roma'ya yegirmi mîl yer dür yarındası sene erba'a ve tis'in ve semânemi'e rebî'ül-âhırının evvelki günü çahârşenbe gün Roma'ya gelüb şehrün ekâbiri ve a'yânı ulusu kiçisi Papa'dan gayrı istikbâle edüb Papa'nın sarayında kondırdılar pes Rodos Begleri ve Papa'ya mensûb ba'zı ekâbir kâfirler Papa visenseyile buluşmasının tarikin müşâvere için merhûma gelüb hîn-i muhâverede⁷⁰ karâyın ile kâ'ide bast edüb ayıtdılar ki cemî memleketün Pâdişâhları bunda geldükde 'âdet dür ki Papa'nın ayağın öperler illâ meğer Alâmân Begi dizin öper iki kuronası ya'nî iki boynuzlu tâcı oldugı ecilden ve hem zamân-ı evvelde Roma'ya Papalara ol ihsân etmiş imiş imdi sizler dahi vech budur ki ayağın öpesiz bârî hiç olmazsa dizini öpmek vâcib dür dediler merhûm dahi bunlara hitâb edüb ayıtdı ki bunlar ki Papa'nın ayağın öperler yâ gayrı beglerünüz biri birine buluşdukda niçün kiçisi ulusınınun ayağın öpmez husûsâ ki saltanatda Papa'dan dahi ulular var dur deyince ayıtdılar bundan magrifet umarlar bu ma'na gayrilerde yok dur dediler pes merhûm dahi ayıtdı ki anlar Papa'dan magrifet umagelürlermiş ben magrifeti Allahu ta'âlâdan umarın bu husûsda Papa'ya hiç ihtiyâcım yok dur ölümüne râzî oluram dînüme ihânet zarar olacak iş işlemezem ammâ ben aranza 'ahd ü peymân ile gelmiş bir garîbem bunca müddet dür beni zûlm ile habs etdünüz âhir'ül-emir seni Papa da'vet eyledi deyü bunda

---

⁶⁹ Devr-i Eyyam: Devirler, günler.

⁷⁰ Muhavere: Söyleşi.

getürdünüz bâkısın dahi niçe bilürsenüz eylen dedi mâ-hasal kelâm bu husûsda çok su'âl cevab olundukdan sonra varub râzî olmadugin

Papa'ya deyüb arada geçen mâ-cerâyı 'âle-ttafsîl⁷¹ beyân eylediler Papa dahi ayıtmış ki anı kendü ihtiyârına kon incitmen niçe dilerse gelsün buluşun dedi pes yarındası ulu dîvân edüb cemî beglerin ve sâ'ir ekâbirin ve erkânın ve meliklerden gelen elçileri meselâ efrencden İspânya ve rîga Portogâl rîga Feranda ve duka di Milan ve Cenevîz ve Filârtin ve duka di ferara ve merkezde Montova ve Venedik gibi ve gayriden Alamân ve Ūngürüs ve Ride poyâmaya ya'nî çeh leh urus gibi ve sâ'ir bunların emsâli beglerin elçilerinden ki anda cem' olmuşlardı pes cemî'sin cem' eyleyüb ol gün merhûmı da'vet edüb Papa dahi mürassa' libâslar üç korônalı mürassa' tâcın geyüb barmaklarına kîymetlî taşlu yüzüklerinden geçürüb tahta geçüb oturmuşdı⁷² elçiler ve sâ'ir ashâb-ı dîvân ayag üzre turmuşlardı ki merhûm Sultân Cem kendü halkıyle rîga Fıransa'nın Menşünyor de Folkôn nâm âdemisiyle ve Rodos Begleriyle içerü girdi cemî Kardinâller ayag üstine kalkdılar Papa dahi yakın gelicek ayag üstine durub merhûm ile müsâfaha mu'ânaka edüb merhûmun boynunda iki tarafında öpüb hoş geldün kadem getürdün envâ' talattuf ile mülâyemet⁷³ ile yine mekânına gönderdi iki üç güne degin kemâyenbagı ziyâfetler ve zînetler ki var dur etdüklerinden sonra üçinci gün tenhâca halvet hânesine okuyub bir kürside merhûm bir kürside Papa bir kürside Sonpiyervîn nâm bir Kardinâl oturub söyleşürken merhûmun gayri millet arasına gelmekden maksûdın sordılar merhûm dahi ayıtdı gayri millete gelmek maksûd değil idi belki rûmeline geçmeğe Rodos kavmindan yol istedüm 'ahd-ü- peymân ile Rodos'a geldükden sonra Rodos kavmı 'ahdlarına vefâ etmeyüb andların sıyub beni yoluma gitmeğe komayub yedi yıl dur ki habs ederler hele bârî şimdi sizün huzurunuzda geldük

⁷¹ Alet-t tafsil: Uzun uzadıya, mufassal olarak.

⁷² -sağında solunda kürsiler üzerinde Kardinâller oturmuşdı-

⁷³ Mülâyemet: 1. Uygunluk, muvaffak. 2. Yumuşak huyluluk, ılımlılık.

‘âlemde ‘âdeled ediniz söylenür her yerden dâd isteyü bunda gelürler biz dahi mazlûmlaruz husûsâ ki garîblerüz dünyâ-yı denînün

Gerekinleyin elemin mihnetin çekdik Rodos kavmı kendü habîs vücûdlarına lâ’ik bî-mürüvvetlik⁷⁴ eylediler şimdi umarız ki sizler dahi zât-ı kerîm’ül şânunuza vech olan ‘adl ü insâfınuzı yerine getürüb bu mihnet zedelere rahm edüb Mısıra anama ve oglancuklaruma göndermeklige himmet edesiz deyüb rıkkat edüb ağladı anlara dahi rıkkat gelüb bile ağlaşdılar andan sonra biraz tefekkür edüb ayıtdılar ki bu Mısıra gitmek saltanat sevdâsından geçdükden sonra olur ammâ sizün devletünüz hakkına üngürüse varmak hayırlı dur ve hem anlar size cân ile tâlibler dür hem sizün evvelki re’yinüze müvâfik dur dediler mâ-hasal kelâm bunun emsâli bir niçe meclis kelâm olub bunun üzerine zamân geçdi hiç bir taraf olunmadı âhır’ ül-emir Üngürüs Begi’nin tekrâr elçisi geldi def’î yine meclis edüb Üngürüs’e gitmeğe ifrât ile ibrâm edicek merhûm dahi ayıtdı ki şimdi ben sizün re’yünüz üzere Üngürüs’e varıcak anım ‘askeriyle ehl-i islâm üzerine varmak lâzım gelir anlarun üzerine bu vech ile varıcak ol yerün ‘ulemâsı benüm küfrüme hüküm ederler ben hod dînimi cihân saltanatına vermezim ‘Osmân memleketi kanda kaldı dedi Papa dahi merhûmun bu re’y üzerine massır olduğın görücek incinüb yüzün döndürüb kendü dilince dedi ki var imdi hâşâ it gibi bir bucakda sakla yat dedi merhûm hod efrenc dilin ve yazmasın fasîh bilürdü öğrenmiş idi cevâb verüb dedi ki pes size gelen itden beter olmayub ye niçe olacagıda dedi merhûm bu sözi anladuguna Papa’ya hayl-i hacâlet⁷⁵ vâkı’ oldı dönüb bin dürlü i’tizâr ile ahsen vech ile müsâfaha edüb yine mekânına gönderdi ittifâk ol esnâda hüdâvendigâr elçisi Kapucıbaşı Mustafa Beg geldi Rodos’un elçisi Piyânkekürt bile geldi ammâ bundan evvel zikr olunmuşdu ki Rodos Begi sultândan nâziklik ile yegirmi bin altun aldı deyü bu def’a

⁷⁴ Mürüvvet: Mertlik, yiğitlik, iyi işler yapmak.

⁷⁵ Hacalet: Utanma.

Mustafa Beg ile gelen elçisi Piyânkekûrtdan merhûm taleb edüb Mustafa Beg ve Papa araya girüb beş bin altuna müsâlaha etdiler ve elçi Mustafa Beg

Hüdâvendigâr merhûma dahi ayru hedâya ve mektûb getürüb buluşub envâ'-ı teselliler verüb gitdi ve bu aralıkda Papa'nın Sultân ile dahi Cem Sultânı sana vereyin deyü kerrât⁷⁶ ile mürâseleleri vâkı' olmışdır ve merhûm ahyânâ Roma'da olan kâfir fukarâsına tasadduk⁷⁷ ihsân eylerdi küffâr anı göricek Beg merhûmun Hıristiyân ya'nî nasârâ dînine meyli var deyü zann-i bâtil eylemişler bir gün Papa esnâ-ı kelâmda merhûmun müvâcehesinde fukarâya muhabbeti oldugın tahsinleyüb merhûmı kendü dînine da'vet edüb aydur ki Mısır'dan oğlunu getür oğluna Kardinâllik verelüm bizüm dînimize dönün deyicek merhûma gayret ve rıkkat galebe edüb ögüre ögüre ağladı ayıtdı şol günlere kalduk ki bizi dîne dahi da'vet eylersiz ben sizden Mısır yolın isterdüm siz bana bâtil yol mı gösterürsüz bilürsüz hõd her kişiyeye kendü dîninden gayrisi bâtil dur i'tikâdınca şimdi muhammed dîni hakk iken siz hiç dîninizden dönüb Muhammed dînine girebilürmisiniz imdi Kardinâllik ve Papalık değıl cemî dünyânun saltanatın verseler ben dînimden dönmezem bunun gibi kelâm hemîn bize izâ dur gayri degül eger bu sû-ı zann nasârâ fukarâsına merhametümüzden vâkı' oldıysa bizim dînimizde sadakât fukarâya var dur gerek Müslümân gerek kâfir olsun dedi pes Papa ve anda olan kâfir begleri merhumun dîninde istikâmetine ve mü'minlerün fukarâya merhametine tahsînler edüb kişi sevdüğünü kendü dîninde oldugın istemek gayb olmaz deyüb da'veti fert-i muhabbete haml edüb bin dürlü i'tizâr⁷⁸ ile gerü mekânına gönderdiler bunun üzerine üç yıl geçdükden sonra Papa Visense öldi fetretde bir hatar yetişe deyüb merhûmı yegirmi gün mikdârı bir mahfûz yerde hıfz etdiler tâ Papa aleksenderi Papa oluncaya degin ammâ bunların Papa olmasınınun tariki bu imiş ki kırk mikârı kardinâller ki var dur ol iskerlet kırmızı tâclardan giyüb Papalık kelisesine cem'

---

⁷⁶ Kerrât: Defalar.

⁷⁷ Tasadduk: Sadaka vermek.

⁷⁸ Tazr: Eliyle vurup def'etmek. El ile kovmak.

olub romanun ekâbir ve a'yânın da'vet edüb şehri Roma Beglerine ısmarlayub kendüler müşâvereye

Meşgûl olurlar kilîsenin için bölük bölük hücerât ederler Kardinâller 'adedince pes Kilîseyi muhkem yaparlar hiç ahad girmez pes her biri başka başka hücesinde gece gündüz fikre meşgûl olub her sabâh birbiriyle buluşub bölük bölük olub her bir bölük her bir kişi ihtiyâr eyler pes birbirini mâl vermek ile ve istimâlet ile kendülerine tâbi' kılmağa meşgûl olurlar tâ şuna degin ki bu bölükler ikiye münhasır olur pes ol vakıt her kangı bölük 'adedde ziyâde olursa ol az olan bölük dahi çoğına tâbi' olub ol bölük Kardinâlleri ilerü çekdüğü Kardinâli Papa eylerler pes Kilîsenin bir pençeresinden bir hâç çıkarub filân Papa oldı deyü işâret eylerler pes bu müntazır olan halk dahi ganî fakîr kebîr sagîr Papa olanun evin barkın yağma ü târâc eylemeğe hücûm edüb yağma ederler andan kilîseyi açub i'zâz ikrâm ile kürsiyle boyunlarında götürüb sântipetre nâm ulu Kilîselerine götürüler andan Papalık sarayına ilterler pes cemî memâlike ulaklar ve mektûblar gönderdiler ki filân Papa ölüb filân ayda filân günde filân sâ'atda filân Kardinâl Papa oldı deyü tâ ki anlardan dahi Papalık kutlayu elçiler ve armağanlar gelür bir bir haftadan sonra yine Sântipetre nâm Kilîseye getirüler Papalık tâcın başına urular hemîn ol vakıt yarlıgamaklığa icâzet olunur pes andan ata bindürürler fukarâya sîm ü zer nisâr eyler⁷⁹ andan cemî ehl-i silâh cebeye cevşene girüb şehir halkı ekâbir a'yân cem' olub Soncovan atrana nâm Kilîseye ki bakır at anun önünde dür anda ileterler bu yolda anda cem' olan tâ'ifenün üzerine el ile hâç şeklin ede ede yürür ya'nî yarlıgar anda hâzır olmayan ol itün mağfiretinden mahrum kalur derlermiş pes ol Kiliseye varıcak Papa'nın altına bir delik kürsî korlarmış tâ ki oturduğı vaktin hüsyeteynin ol delükden aşaga sarkıdurmış andan ol kilîsenün bir mü'temed Papası elin kürsî altına sokub Papa er adem idüğün bilmek için Papanun hüsyesine yapışub

---

⁷⁹ Nisar eylemek: Saçmak, dağıtmak, yaymak.

Papa mışka ya'nî Papa er adam dur deyü beşâret edermiş pes her işden kimesne şehri ü garib birbirine Papa mışka deyü beşâret edüb şehrin içi gulguleyle tolarmış ammâ bu kâ'ide böyle olmasına sebep buymuş ki bir zamânda bir hâtûn kişi er adam şeklinde bir niçe zamân Papalık eylemiş zîrâ ki kamusı tıraşlar dur saç sakal olmaz âhir'ül-emir bir oğlan ile zinâdan haml vâkı' olub dogurmayınca müttalı' olmamışlar ol havfdan bunun gibi şenâ'ata⁸⁰ mürtekb⁸¹ olmağa rızâ göstermişler pes bu Papalığında biz mihnetde hâsıl kelâm iki Papa'nın zamânında altı yıl mikdârı olundu ammâ evvelki Papa zamânında ve sonragı Papa zamânında rîga Fıransa'nın dâ'im elçisi gelüb ol Türk Begine destûr verün gitsün yâhûd yine bana gönderün deyü mektûbları gelürdi bunlar dahi bu nev' ile def' ederlerdi ammâ sâbıkâ kendü memleketinden Rodos kâfirleri elindeyken istemedüğünün sebebi buydu ki ol kâfirler bunun vüzerasına rişvet filori verürlermiş ki rîga Fıransa Begi'ni andukca men' edün zîrâ mâdam ki beg bizimle dür Rodosa Türkden vehm yok dur eger beg bizüm elimizden çıkarsa biz Türke zebûn olub dâ'im havfdan halâs olmamız ve bu rîga Fıransa dahi Fıransa Beglerine ol Türk Begi'nin oğlını getürün dedikçe dâ'imâ bu hîleyle cevâb verürler idi ki ol bir yavuz kimesne dür yanında rîga Fıransa anuldukça rîgaya ve dînümüze söger ve aydur ki ben anda varmazın bîzârın ben ihtiyârım ile bunda oturmağa komazsınız yohsa kendümi helâk mı edeyin dir derler imiş Fıransa Begi dahi bunu işidüb fâriğ olurmış bu yana merhûm dahi dâ'im bî-huzûr oldukça derdi ki beni Fıransa'ya iledün ahvâlümü söyleşeyin ne zamâna dek böyle habs çekerin yohsa 'ömrüm hemân bu habs içinde mi âhir olur deyüb rüzgâr-ı gaddârun zülumların andukça bunlar derlerdi ki hay sultânım rîga Fıransa şehrine Türk vardugun istemez aydur ki benüm memleketime Türk ayağı

Basduğı yok dur yine basmasun deyü yasag etmiş dür sizi anda iletmeğe korkaruz nâgâh bir zararı yetişe deyüb ol yana Fıransa Begi'ne bu yana beg merhûma

---

⁸⁰ Şenâ' at: Kötülük, iğreçlik.

⁸¹ Mürtekb: 1. Haram ve kötü yola giden, yakışsız işler yapan. 2. Rüşvet alan, rüşvet karşılığında iş gören.

dürlü dürlü yalanlar söyleyüb bu hîle ile merhûmı saklarlardı âhır üngürûs ile Papa'dan elçiler gelüb beg merhûmı her birisi isteyecek rîga Fıransa dahi Papaya göndermek mukarrer ol cânibinde göndericek merhûma hâfiz olmag için kapûdanın bir iki yüz âdam ile bile göndermiş idi o zamânda gemide giderken esnâ-ı kelâmda ol kapûdan beg merhûmdan sordı ki bunca zamân dur ki Fıransa memleketinde oturdunuz ne 'aceb rîgaya gelüb Pâris şehrini tamâşâ etmedünüz Pâris ki rîga Fıransa'nın tahtı dur ya'nî bilâ teşbîh cennet misâli ol Pâris bir garib şehirmiş envâ'-zînet ile müzeyyen envâ ni'âm ve cemî si fevâkih vâfir ve nefîs ve dahi mahbûbı ve mahbubesi bî-nihâyet ve cemî si râyegân her kankısından safânuz olursa hâzır ve müheyyâ⁸² deyüb beg merhûma ol şehri medh edicek beg merhûm dahi dedi ki biz anda nice varalum idi ki rîga Fıransa şehrine Türk ayağın basdugin istemezmiş ben hûd bir mahbûs kişiyin benüm elimden ne gelür deyüb Rodos kâfirlerinün rîga Fıransa'dan nakl etdiklerini deyüvericek ol dahi ayıtdı ki haşâ rîgadan bu dedikleri sözler cümlesi gayri vâkı' dur deyüb beg merhûm cânibinden rîgaya Rodos kâfirleri tarafından denilen sözleri deyüverirdi beg merhûm dahi haşâ dedi pes Rodos kâfirlerinün tarafeyne nifâkları zâhır olıcak ol kapûdan beg merhûm ile 'ahd etdi ki inşâ'llah ben rîgaya varıcak bu haberlerün cemî sin deyüvereyin rîga bundan bî-haber dür dedi âhır Papa'ya begi getürüb yine gitmelü olıcak Papa beg merhûma iki ak yorgalar⁸³ vermiş idi Papa'ya dahi bir yerden gelürmiş ki andan artuk yerde anun gibi yorgalar bulunmazmış beg ol yorgalarun birin ol kapûdana verüb ol dahi yine rîgaya gelüb buluşacak ittifâk bir gün rîga ile ava binmişler

Ol kapûdân ol beg merhûm verdiği yorgaya binmiş idi rîga ol yorgayı görüb bunı kanda buldun deyü sorıcak ol dahi dedi ki ol Türk Begi'nin oğlına Papa vermiş idi ol dahi bana bağışladı dedi rîga Fıransa dönüb buna ayıtdı ol Türk Begi'nin oğlını nice gördün dedi bu dahi beg merhûm ile etdüğü 'ahda vefâ edüb cemî mâcerâyı rîgaya

---

⁸² Müheyya: Hazırlanmış, hazır, amade.

⁸³ Yorga: 1. Atın bir tür yürüyüşü. 2. Hızlı yürüten at.

deyüverüb beg merhûmun lütfini keremini ol kadar söyledi ki rîga cân ü dilden bege tâlib ve râgıb olub cemî ahvâle vâkıf oldu ol telbîs eden beglerini ‘azl edüb mü’temed kapûdânı tekrâr Papaya begi isteyü gönderdi ol dahi gelüb beg merhûm ile âşinâlık edüb beg merhûmun cân ü dilden muhibbi oldu yine Papa anı dahi bir nev’ ile def’ edüb ol dahi yine Fıransa Begine gelüb merhûma ol kadar önüb esvâf-ı hamîdesin söyledi ki rîganun beg merhûma muhabbeti evvelkiden dahi ziyâde oldu âhir’il-emir rîga Fıransa bunların ‘illetlerine ve kezzâblıklarına kerrât ile vâkıf olıcak leşker çeküb Roma üstüne mütevveccih oldu Papa anı işidicek Cem Sultân merhûmı üç dört âdam ile Roma suyu üstündeki köprü başındaki kulede ki hazînesi anda idi habs etdi andan altı ay mikdârı geçmedin rîga Fıransa şehri Roma’nın sınırına yakın geldi aralıkları üç dört menzil mikdârı kaldı meğer Pulya Begi Papa ile dostlar olmagın rîga Fıransa’nın Roma üzerine geldüğün işidüb otuz kırk bin mikdârı ‘asker ile gelüb Roma’da oturub rîga Fıransa’nın gelmesin gözlerdi ki birkaç menzil rîga Fıransa’yı karşılaya muhârebe mukâtele ede Roma üzerine getürdimeye pes Roma’dan kalkub rîga Fıransa’dan yana revâne⁸⁴ oldu rîga Fıransa dahi anun geldüğün işidicek fi’l-hâl leşkerini üç bölük edüb üç taraftan Pulya Begi’nin yolına gönderdi her bölük otuz bin kişiydi Pulya Begi anı işidicek tâkat getürmedi dönüb yine Roma’ya geldi leşker ile Roma’nın içine girdi

Kapuların berkitdiler⁸⁵ savaş yaragın kıldılar andan sonra rîga Fıransa dahi gelüb Roma’yı muhâsara etdi üzerinde oturdu Papa’ya elçi gönderdi ayıtdı biz bunda ziyârete geldük ziyârete hûd men’ yok dur eyle olsa şehrin kapuların berkidüb bizi ziyâretten niçün men’ edersiz biz ‘îsevî degilmiyüz papa dahi haber gönderdi ki eger ziyârete geldin ise leşkerini taşrada ko sen kendün birkaç âdamun ile gel ziyâret et yine git ve illâ savaş kaskına geldunse muhârebe edelüm dedi hâsıl kelâm müsâlaha olunmadılar âhir’il-emir Pulya Begi Roma’nın içinde oturmadı bir gece cemî leşkeriyle Roma’nın

⁸⁴Revâne: Akan, yürüyen.

⁸⁵Berkimek: Pekişmek, sağlam duruma gelmek, sağlamlaşmak.

bir tarafından çıkub kendü memleketinden yana çekilüb getdi rîga Fıransa dahi anun gitdigin duyub mültefit⁸⁶ olmayub ardınca leşker göndermeğe mukayyed olmadı çünkü ol gidincek Papa Roma da yalnız kaldı rîga Fıransa dahi bir kaç gün Roma'yı muhârasa edüb âhır şehri aldı Papa kuleye kaçdı rîga Fıransa kuleyi muhâsara etdi her gece dayısı mûsî idi Birese elçiliğe gönderüb hüsn-i rızâ ile merhûm Sultân Cemi bize verün deyü taleb ederdi Papa râzî olmayub muhârabe yaragın ederdi yegirmi gün mikdârı olduktan sonra hisâr içinde olan evleri hıfz için etdikleri metris nâgâh bir sabâh yıkılıb evler açuk kaldı Papa anı görücek 'âcız olub müsâlahaya râzî oldı hisârdan inüb sarayına vardı bir gece rîga Fıransa dahi anda vardı merhûmı dahi anda ilettiler üçü bir kürside oturub merhûma hîn-i mükâlemede⁸⁷ Papa hitâb edüb dedi ki sizi rîga Fıransa alub gitmek ister ne buyurursız begim dedi merhûm dahi begim hitâbın işidicek ayıtdı ki ben begi nesne degülem bir esîr kişiyem gerek bunlar alsun gitsün gerek siz habs eylen dedi merhûm böyle deyicek Papa rîga Fıransa'dan utandugundan aydur hâşâ siz esîr olasız ikiniz iki Pâdişâhzâdesiz ben arada bir tercümânem dedi merhûmı istimâlet ile yine mekânına gönderdi

Üç dört gündün sonra tis'ami'e yılunun cemâzîe-l-ulasının gurre si seşenbe gün ikindü vaktinden sonra rîga Fıransa tekrâr yine Papa ile buluşub merhûmı taleb eylemiş hemân ol sâ'atda merhûmı dahi anda iledüb rîga Fıransa'ya teslim eylediler on dahi kapûdân-ı mâreşâl nâm kâfire koşub kendü evine gönderdi ve Papa⁸⁸ dedi ki şimdiye degin Sultân Cem'i size göndermedüğümün sebebi buydu kim oğlum anunla müsâhabete öğrenmiş idi ikisi biri birinden ayrılmaz idi eyle olsa⁸⁹ Sultân Cem sizün ile gidecek bârî oğlum dahi bile gitsün deyüb rîga Fıransa'ya oğlunu bile koşdı andan sonra yarındası cemâzîe'l-ulanun ikinci günü çahârşenbe gün Roma'dan çıkub Pulya cânibine müteveccih olub Biltere nâm şehirde konıldı ol gece Papa'nın oğlu ki merhûm ile bile

⁸⁶ Mültefit: İyi muâmele edip dostluk gösteren.

⁸⁷ Mükâleme: 1. Karşılıklı konuşma, söyleşme. 2. Devletler arasındaki müzakere ve antlaşma.

⁸⁸ -merhûmı rîga Fıransaya teslim etdikde i'tizâr edüb-

⁸⁹ -çünkü şimdiki demde-

Fıransa Begine koşmışdı sûrete girüb hisârdan aşub kaçdı dört beş gün anda turub andan Montufortun nâm hisâra varıldı müti olmaduğı ecilden hükm etdi muhâsara etdiler dört sâ'atda hisârı feth edüb erkekin ve dışısın kırdı yarındası Montosancovan nâm sarb hisârı muhâsara edüb iki sâ'atda feth edüb içindekini kırdı yarındası göçüb herhangi hisâra vardıysa mukâbele etmeyüb verdiler ammâ Pulya Beginün leşkeri dâ'im bir iki konak bunların önünce kaçub yürürdi cemâzî'e'l-ulanun yegirmi birinci günü dūşenbe gün Sencermân nâm şehre gelindi merhûm beg hazretlerinin anda mizâcına inhirâfcuk yorandı yarındası bin zahmet ile konağa varıldı ol gün yüzi üstüne nâzile eseri zâhır oldu gün günden marazı artmağa başladı Tiyâna nâm şehre gelindi andan sonra marazı ifrât ile galabe etdi ata doymaz oldu sal dizdiler sal ile Kapova nâm bir ulu şehre gelindi merhûmun yüzi gözi boynı şişdi ammâ kendüyi bilürdi söylerdi çok hâzık tabîbler

Getürüb envâ-ı mu'âcele etdiler fâ'ide etmedi rîga Fıransa dâ'im gelür hâtırın sordı ve ayurdu ki gayret eyle sıhhat bul inşâ'allah maksûdun her kandaysa ben seni anda göndereyin derdi andan varsa adlu şehre gelindi ol gün merhûm 'aklın dağıtdı bî-hûde sözler söylemeğe başladı ahyânâ kendüye gelürdi ol gün rîga Fıransa ile bir yerde iki karşılı bir evde konuldu yarındası şenbe gün Anâboluya gelindi ki Pulya Begi'nin tahtı dur ol gün gayret edüb ata bindi şehre gelicek Senyor Vericleye nâm begin evinde konuldu anda tabîbler merhûmun nazbından za'f anlayub rîga Fıransa'ya bildirmişler adam gelüb merhûmı kürsîyle götürüb altı yedi âdemesiyle kendü yanına iletirdi ol esnâda Mısır'dan vâlidesinden adam ve mektûb geldi lakin mektûbı okumağa kâdır olmadı hatta mefhûmın dahi anlayımadı dördüncü gece rîga Fıransa hâtırın sormağa gelicek biraz kendüyi zabt etdi eyüceyin el-hamdü lillah dedi rîga Fıransa dahi Begim hâtırın hoş tut gayret eyle şimdiden sonra sen âzâdsın kendüni mahbûs ve esîr tasavvur etme deyicek merhûm dahi el-hamdü lillah âzâd ve halâs savtı kulagumuza girdi deyü şükürler etdi ammâ dâ'im du'ası buyıdı ki yâ rabb eger bu kâfirler beni bahâne edüb ehl-i islâm üstüne hurûc etmek kasdın ederlerse beni ol günlere erüşdürme cânımı kabz

eyle der idi hem âhır kendü üstine du'âsı müstecâb oldu ol gece ki tis'ami'e yılının cemâzîe'l-ulasının yegirmi dokuzuncı gecesi ki seşenbe gecesiydi seher vaktinde şehâdet 'arz ede ede cân teslîm etdi inna li-llahi ve inna ileyhi râci'una üşde dünyânun hâli bu dur hele bârî küffâr müttali' olmadın def'ice su ısıdub Celâl Beg su koyub Kapucıbaşı Sinân Beg yüyüb kendü dülbend ile kefenleyüb anda hâzır olan halkından altı yedi nefer kişi cemâ't olub namâzın kıldıklarından sonra rîga Fıransaya haber olmuş hayli mâtem etmişler bir niçe tabîbler göndermiş için pâk etdiler içini bir kutı

İçine koyub rîga Fıransa'nın ki Pulya Begi dür bahçesinde defn edüb kendüyi hıfz-ı beden eyler nesnelere terbiye edüb bir müşemma'a sarub bir kurşun tâbûta koyub Kapucı başı Sinân Begi ve Çeşniğırbaşı Ayâs Begi üzerine hâfız koydular zîrâ kâfirler demişler ki eger siz bunu muhkem saklarsanız hüdâvendigârdan maksûdunuz gibi filorî alursız ammâ üzerine müvekkel Sinân Beg ile Ayâs Begi kon ki meyyit buyıdığına inanmamağa ihtimâl var dur bunlar müvekkel olıcak elbette inanurlar zîrâ küçükden begün hâfızı bunlar dur bunların ile eglenürdi demişler pes bunlar kalmak mukarrer olıcak küffâra tazarru' etdiler ki çünkü biz kaluruz bârî bir iki âdam dahi kon kim ölüm dirüm bizim için dür bize yoldaş olsunlar deyicek vardılar iki âamlık nafaka dahi ta'yîn etdiler zîrâ cemî'sinün nafakası kâfirlerinden idi hele bârî dört beş kişi seksen altı gün beklerdiler seksen yedinci gün bir kadırgaya koyub gayta nâm bir sarp hisâra gönderdiler ammâ bu yana ki beg merhûm müteveffa oldu kâfirler merhûmun âdamlarına yasak etdiler ki yâs etmen tâ ki bunun haberi 'âleme münteşir olmaya merhûm beg bu havfdan tâbûtum kâfiristânda kala deyü elbette benüm mevtüm haberin intişâr edesiz mebâdâ ki küffâr benüm aduma müslümânlar üzerine hurûc⁹⁰ eyleye deyü vasiyyet edüb demiş idi ki benden sonra karındaşım hüdâvendigâr Sultân Bâyezîd hazretlerine varasız diye siz ki beni redd etmesün ne vech ile olursa benüm tâbûtumu

---

⁹⁰ Hüruc: 1. Çıkma, dışarı çıkma. 2. Ayaklanma, isyan etmek.

kâfir memleketinde komasun ehl-i islâm memleketine çıkarsun ve cemî borclarum edâ eylesin ve benüm anamı ve kızımı ve sâ'ir ta'allukâtımı ve benüm üstümde hizmetde sâbıkası olan hüddâmımı er turmayub hâllü hâline göre ri'âyet eyleye deyü vasiyyet etmiş idi bu vasiyyet mûcibince ol hisâra gitmek mukarrer olıcak Sinân Beg ile Ayâs Beg ve Celâl Beg böyle tedbîr etdiler ki işde sâ'ir yoldaşlarımız hûd hâtibzâde ile gemiye binüb magrebe gitseler gerek eger biz de mukayyed olmayub ol hisâra gidersevüz beg merhûmun mevt-i haberi hüdâvendigâr ma'lûm olmayub meyyit de biz de kal'ede mahbûs kaluruz ebede-l-âbâd

Ve kâfirler dahi memleket urub bir büyük mazarete bâ'ıs⁹¹ oluruz ve begümüze bed du'a olmasun deyüb elbette birimüz varub bu haberi hüdâvendigâra bildirmek gerek deyü tedbîr edüb Ayâs Beg gidecek oldı bir Arnâvud kâfir ile söyleşüb Arnâvud kâfiri bunı Ruma çıkarayın deyü boynına almış pes Ayâs Beg Sinân Beg ile vesâ'ir yârân ile vedâ' edüb hisârdan taşra kaldı âhır ol kâfir yine ikdâm etmedügi ecilden gidemedi yine geldi imdi böyleyle olmaz elbette gitmek gerek deyü Sinân Beg gitmeği ihtiyâr edüb kâfir libâsların geyüb saçın sakalın tıraş edüb Allaha tevekkül edüb tek beg merhumun vasiyyeti yerine gelsin ölürsem de el-hükmü'li-âllah deyüb vassiyet-nâmeyi alub yola girüb revâne oldı bu taraftan Fıransa kâfirleri duyub ardınca ulaklar salub yedi sekiz günden sonra ardından yetüb tutub cemî esbâbını ve beg merhûmun vasiyyet-nâmesini alub muhkem elin bağlayub ayağına Firengî bukağı urub iletüb bir kal'ada iki ay miktârı habs etdiler âhır allah ta'âla bir târîk ile halâs verüb gelüb Ruma çıkdı ammâ bu cânibde sâbıkâ Fıransa Begi begin mevti haberi gizlenmeğe imkân olmadı sebebi Sinân Beg ile Ayâs Beg'in ve gayri halkun ihtiyârların ellerine verüb dedi ki istiyen gelsün dirlik edeyin isteyen Ruma gitsen isteyen magrebe gitsün deyü destûr verüb ve merhûmun esbâbı müşâveresinde benim kat'a tama'um yok dur benüm maksûdum anun hayâtı idi ve lakin ne etmek gerek takdîr böyleymiş imdi şerî'atunuz üzere varub

---

⁹¹ Bâ'ıs: Sebep.

kimselere esbâbı alun gidün sâhibine teslîm edün deyicek hâtibzâdeyile sâ'ir halkı ki magrebe çıkub andan mısra iletüb merhûmun vârislerine teslîm etseler gerek idi ittifâk ol cânibe yol bulmayub zarûrî Ruma çıktılar tâ ki hazret-i hüdâvendigâr hizmetine yetişüb merhûmun esbâbın dîvâna ilterken merhûmun tutısı ki var idi hayâtda iken allahu yansuru -Sultân Cem derdi mevtinden sonra allahu yarhamu- Sultân Cem demeğe başlamışdı sedâ-yı

Hazîn ile böyle dediğin işidenler rıkkat edüb ağlaşub dünyânun ve 'ömrün bî-sebâtlığından ibret tutub nasîhatpezîr⁹² oldılar imdi bu kitâb-ı hoş hitâb ü pür şikâyet-i şîrîn hikâyeti ki vâkı'ât-ı Sultân Cem tayyaba-llahu serâhu ve ca'ala-l-cannata masvahu demek ile mevsûm dur cem' ve tedvîn olunmasından garaz ol dur ki her kimün ki nazarına yetişib hoş makâline mütâla'a ede merhûmı hayır du'âdan yâd eyleye ve şunlar ki erbâb-ı 'akd ü keyâset ve eshâb-ı fikr ü ferâset dür bu mihnet sarayı bî-sebâtun ahvâlini tefekkür edüb bu vâkı'âtdan ibret-gîr nasihat pezîr olub bileler ki bu dehr-i pür kayd bezminde kime ikdâh-ı akdâhı câm merâm müyesser oldu ki âhiri-l-emir sâkî-i devr-i bed mihr-i piyâle-i ecelden zehir âb-ı mergi ana kâm ve nâ kâm içirmedi ve bu cihân-ı fânî bostânında kankı serv-i sehî hoş âb-ı bârân hayâtile serfirâz⁹³ oldu ki âkıbet tünd-bâd-ı memâtile şikeste olub hôr ü zâr hâkisâra yıkılmadı ve bu rûzıgâr-ı nâ pâydâr haclesine kankı arûsi-i garra geldi ki dâmenini dâmâd-ı safâ elinden rakîb-ı 'azâ olub 'ursı ma'teme mübeddel olmadı ve bu zamâne-i pür bahânedede kankı mehrû-yı dilber-i ra'nâ ve zühre cebîn civân-ı bî-hemtâ⁹⁴ zuhûr etdi ki kaddı mevzun-ı bâlasına serv-i ser-efrâz-ı bâg-ı cihân reşk eyledürken nâgâh bâgubân-ı hayn-ı dünyâ-yı denî bî-emân elinden zahm-hôr olub dü-tâ olmadı ve zülf-i mütarrâsı hâsıl-ı 'ömür-i mübtelâlar ayinedâr-ı dehr mikrâz-ı kayd ile kesüb hâka salmadı ve çeşm-i mestî hançeri müjkân

⁹² Nasîhatpezîr: Nasihat tutar, öğüt tutar, öğüt dinler.

⁹³ Serfirâz: Başı yüksek olan, başbüyük.

⁹⁴ Hemtâ: Eş, denk, benzer.

ile cenk cû-yı rezm-i ‘âşikân iken âhır kîhâl-i fenâ mîli cefâ çeküb nâ-binâ eyledi ve bedeni reşk-i semeni dîbâ ve harîrden rencide olurken kefen kirbâsı dürüşti libâs edüb hücre-yi kabrı hâh nâ hâh ihtiyâr edüb menzil etmedi ve kankı Süleymânun tahtını havâ döşine götürdi ki âkıbet zîr ü zeber edüb yele vermedi ve niçe iskenderün mefâtihi-akâlîmi ayağına geldi ki âhır-ı kâr bu kârgâhdan tehi dest yönelmedi ve kankı ceme câm-ı cihân-nümâ müyesser oldu ki âyine-yi zendegânesi pür fütur ve mükedder olmadı tamâm kelâm ol dur ki bu ‘âlem-i pür gana-yı şür ü

Şerde hiç ehl-i dâniş rûşendil bir rûz-ı şâdi görmedi ki kemîninde hezâr şab-ı gamm olmaya pes çün ahvâl-i cihân bu minvâl üzerine cârî ve mukarrer oldıysa lâ-büd gerek dür ki erbâb-ı ‘akıl olan küllü men aleyhâ fânin ve yabkâ vechu rabbika zû’l-celâli ve ikrâm elhânını vird-i zübân-ı cân edüb bu kühneyi harâbe-yi bünyâdun divârına istinâd etmeyüb ve bu harabezâr-ı nâ-pâyidâra i’timâd edüb ‘ömr-i girân mâye-yi bihâ-yı bû-l heveslik ile nâçîz nesnelere sarf eylemeye ‘ömürden fırsat ve ecelden mühlet oldukça ‘ibâdet hakk ile me’nûs olub ol melik-i bâkiye tâlib ve râgıb ola ve dâ’im dest niyâz-ı kadide-l hâcât-ı bî-niyâza kaldurub ‘acz ü iftikâr ile istid’a olunur ki ol merhûm ve mağfur sâkin-i cennât ve mukîm-i ‘arefat oldukça pâdişâh-ı cihânı ki sebeb-i âsâyış-ı cihâisâlniyân dur tâ ila inkırâzı-l eyyâm bâkî ve pâyende eyleyüb zât-ı şerîf melek hisâlini havâdis-i rûzigâr-ı pür füturdan dâ’im masûn ve mahfûz edüb verd-i ikbâlini hâr-ı rakîb-ı bâd-ı hazândan ve serv-i âmâlini bergrîz-i inkilâb-ı ahvâldan âzâd eyleye amîn

Kad temme kitâb-ı vâkı’ât-ı Sultân Cem bi ‘avnü-llah ve tevkîfih fî tâ’rîh sene ‘işrîn ü tis’ami’e⁹⁵

⁹⁵ Mehmed Arif’in matbulaştırdığı metine eklediği kısmın devamı: Tuanın eserinden daha mükemmel olmak üzere Cem Sultan’ın hayatına da’ir eser yoktur. Tuan, Hoca tarihinde Sultân Bâyezîd faslında ceme da’ir yazıldığı fasıldan iktibâsâtda bulunmuşdur. Ma’mâfiye Cem’in Fıransaya giderken hangi şehirlerden geçdiğine da’ir bu eserlerin hiç birinde tafsilât mükemmele yoktur. Bu babda en çok tafsilât yine bu neşir ettiğimiz eserdir. Ma’mâfiye onlarda o derece karışık ve muharref bir sûrette yazılmışdır ki okuyub anlamak imkân hâricindedir. Bu sebebden metin-i eserde mevcûd ismi ecnebiye Fıransızcalar

bile bire bir Müze-i Hümâyûn Müdür mu'âvini Adhem(Ethem) Beg tarafından alfabe-i Türkçeyle vecaheti tanzim olunmuşdur:

Arles	Bourbon	Sicile	Roi Ferrand
Allemand	Beaucaire	Dauphine	Roi de France
Avigliana	Le Pape Innocent	Rochechinard	Ile de Zante
Ecarlate	Paris	Duc de Milan	Villefoletto
Istres	Naples	Duc de Ferrare	Salines
Tarascon	Naples	Duc de Savoie	St- Jean
Alexandre	Roi de Naples	Villeneuve d' Avigon	Syracuse
Lyon	Le Pouet	Barbantane	Cardinal St. Pierre-auxliens
Naples	Blanchefort	Vienne	St. Gilles
Hongrie	Piemont	Roi de Boheme	St. Quentin
Orange	Piombino	Rumilly	Savoie
Vernante	Tende	Roquemaure	Suse
Auvergne	Toulon	Raconigi	Seigneur
Aigues- Mortes	Tuano	Rome	Saorgio
Bourbon	Chateaneuf (du Pape)	Romans	Sassenage
Breil (Breglio)	Chambery	Le Rhone	St. Esprit
Bourganeuf	Geneo	Le Loire	St. Pierre
Velletri	Civitavecchia	Roi de Portugal	San Germano
Bourg (St Andreol)			
Boislamy (Bucolomik)			
St. Jean de Latran	Montelimar		
Savigliane	Messire François		
Aiguebelle	Monteil (le Vicomte)		
L' Isere	Mantoue		
Grosse Tour	Monte San Giovana		
Gaete	Montefortuno		
Fourgues	Morterolles		
Florence	Monseigneur de Brasse		
Felletin	Monseigneur de Bourbon		
Coni	Monseigneur de Faucon		
Capoue	Montferrand		
Cardinal de la Balue	Grand Maitre		
Carignano	Limousin		
Chateauenf(du Rhone)	Nice		
Cavallarmagno	Vivier		
Courpiere	Aversa		
Clermont	Valence		
L' Ile d' Elbe	Villafranca		
Lebaron	Venise		
Le Pont de Sorgue	Vallabregue		
Le Pont St. Esprit	Villefranche		
Les Ours	Stromboli		
Lamotte	Marseille		
Bourg (Borco)			
Limone			

Cem Sultân da'ir Avrupa lisânlarında neşr olunan telifâtın mikdârı Türkcedekilere gâlibdir. Şehzâdenin vâkı'a tâ'rîhisi muhtelif aduvara göre yazılmışdır. Anadolu'da geçirdiği menakıba da'ir en mühim vesikalalar:

Guilla Caoursin,
Vicentin Angioiello,
Malipiera,

Gibi mu'âsır bulunan müverrihlerin eserleridir. Rodos'daki ikâmetini tedkik için bu eserlerden sen-jen şövalyelerinin hazine evrakından Paolinin neşr eylediği vesikalardan istifade olunabilir. Cem Sultân'ın Fıransadaki ikametini da'ir pes mühim, fakat ekseri român tarzında birçok eserler yazılmışdır. Başlıcaları bir vecahetidir:

Borio, Istoria della Sacra Religione et Lustrissima Milita di san Giovanni Gierosalimitano(1594).
Bouhours, Histoire de Pierre d' Aubusson(1676).
Vertot, Histoire des Chevaliers de Saint Jean de Jerusalem(1726).

3. CEM'İN ANADOLU'DAN AYRILMADAN ÖNCEKİ HAYATI

3. 1. Şehzade Cem'in Doğumu

Cem'in doğum yeri ve yılı hususunda çeşitli kaynaklarda değişik görüşler söz konusudur. Ancak temel kaynak olarak alınan “Vâkıât-ı Sultân Cem” de Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethettikten sekiz sene sonra Cem'in doğduğu şu şekilde aktarılır: “Konstantiniyyeyi feth etdükdün sonra sekiz sene arba'a ve sittîn ve semânemi'e yılının saferinün yegirmi yedicesinde şenbe günü geceden bir sâ'at kaldukda oğlu Sultan Cem Edirne şehrinde dünyaya geldi.”⁹⁶

Vertot, Diessertation sur Zizim.

Paoli, Discorso Sopra Zizim(1737).

Bu eserlerden mâide Fıransa kütübhane-i umûmisinde 16141 ve 16167 numaralı ve sâik mecmuasıdır. Ma'mâfiye bu vesikalarda o derece mühim mâlûmât münderic değildir. Cem Sultânın geçirdiği hayât-ı garibâne ve vâkı'a-ı da'ir ciddi eserlerle birebir român tarzında telifâtta vücûda getirilmiştir. Bu tarzda yazılan eserlerin en mühimleri:

Guy- Allard, Zizimi prince ottoman, amoureux de Philipine- Helene de Sassenage(1673).

Rocoles, Vie du Sultan Gemes, frere unique de Bajazet II, Empereur des turcs(1722).

La vie et les aventures de Zizim, fils de Mahomed II, Empereur des Turcs (1722).

Adolphe d' Archiac, Zizim et les chevaliers de Rhodes(1828).

Comtesse de Panvere, Castel aux Chenes(1843).

Bougy, Un pretendant turca u XV siecle(1862).

Bu eserlerden mâide ve yoktur (efsâne- i asâr) da Cem Sultâna da'ir (Zim- zizimi) bir manzûme yazmıştır. Fakat bu bütün eserler şehzâdenin muhtelif aduvar hayâtısına müteallikdir. Şark mühim bir fasıl nişâd eden bu vâkı'a tâ'rihiye da'ir en etraflı eser:

L. Thuasne, Djem Sultan (1892) dir.

Fâtih Sultân Mehmedin Venedikli ressâm Bellini ile münâsebitine da'ir musavver ve gezide bir eser telif eden tuan, 450 sahifeyi tecâvüz eden bu mühim eserde Cem Sultân'ın bütün hayâtını en mevsuk vesaik, Venedik ve Papa hazine evrakındaki vesikalara nazîre yazmıştır.

Tuanın eseri tokuz fasıla ayrılmıştır.

Birinci fasılda Cem Sultân'ın hayât-ı hususisi, Sultân Bâyezîd'in cülûsu, ikinci fasılda şehzâde ile Sultân Bâyezîd arasında vukû'a gelen muhârebeler, üçüncü fasılda Rodos'da geçirdiği hayât, dördüncü fasılda Fıransa'ya azimeti, beşinci fasılda Papa ile münâsebeti, Matiyaş ve Fıransa Kırallı Cem'in teslimine da'ir edilen siyâsi muhâberat, altıncı fasılda fıransa ile Papa müzakerat, yedinci fasılda Cem'in Roma'da geçirdiği hayât, sekizinci fasılda Cem'in teslimi için Papa ile Fıransa ihtilâf, tokuzuncu fasılda Cem'in, son günleri tasvir edilmiştir. Eserin hîn-i tahririnde kullanılan en mühim vesikalar zîl şeklinde kitâba ilave edilmiştir.

⁹⁶ Haydar Bey, **Vâkıât-ı Sultan Cem**, Avusturya Milli Kütüphanesi Nüshası, s. 1.

Bu tarih miladi olarak 23 Aralık 1459 tarihine denk gelmektedir. Osmanlı kronikleri açısından değerlendirildiğinde, Oruç Bey Tarihi 1460 yılını Cem'in doğumu olarak gösterirken durumu şu şekilde aktarır: "Sultan Mehmed yine asker toplayıp Mora'ya vardı. İnebahtı Hisarını alamayıp elini, çevresini aldı, geldi. Oğlu Sultan Cem bu yıl doğdu ve sonra bu yıl 29 Ramazan Cuma günü sabahleyin güneş tutuldu"⁹⁷ demektedir. Hoca Saadettin Efendi ise Cem Sultân'ın doğumu hakkında pek bilgi vermemiştir. Heşt-Bihişt de Cem'in doğumu ile ilgili güzel sözler söylense de tarih olarak hicri 894 (1488) gösterilmesi bir hata olmalıdır.

---

⁹⁷ H. N, Atsız, **Üç Osmanlı Tarihi (Oruç Beğ Tarihi, Ahmedî: Dâstân ve Tevârih- i Mülûk- i Âl- i Osman, Şükrullah: Behcetü' t- Tevârih**, 2011, İstanbul, s. 93.

Yabancı kaynaklarda Coursin ve diğer müverrihlerin görüş ayrılıkları dışında Şehzade Cem'in doğum yılının 1459, doğum yerinin Edirne olduğu, validesinin de Çiçek Hatun olduğu anlaşılmaktadır.

Rivayete göre, Fatih, tekrar bir erkek çocuğa sahip olmaktan pek hoşlanmamıştı. İlk zamanlarda, babasından yüz bulamadığını anladığımız Cem, gitgide Fatih'in gözüne girecek, hatta büyük şehzade Mustafa Çelebi'nin ölümünden sonra Bayezid'e tercih bile edilecekti.⁹⁸

3. 2. Cem'in ilk Eğitimi ve Terbiyesi

Cem'in ilk eğitimi hususu kronikler açısından Vâkıât-ı Sultân Cem'de şu şekilde söz edilir: “Pes mü’eddibe dâyelerle terbiye olındı tâ şol vakıt ki dört yıl dört aylık oluncak mu’ allime verildi tâ ki ‘ilm ü edeb öğrenen”⁹⁹.

Yani Sultan Cem eğitimi dadılar tarafından terbiye edildiği daha sonra dört yıl dört aylık olunca da ilim öğrenmesi için öğretmene verildiği belirtilir. Osmanlıda şehzâdelik kurumu göz önüne alındığında da bu son derece doğaldır.

Zira Eroğlu'na göre; “İç ve dış politikada önemli rol oynaması ve devlet yönetimi açısından Osmanlı hükümdarının oğlu ve gelecekte taht namzedi olması dolayısıyla şehzadelerin eğitimlerine ayrı bir önem veriliyordu.”¹⁰⁰

Osmanlı şehzâdelerinin eğitimleri iki kısımdan oluşmaktaydı. Şehzâdelerin eğitimlerinin birinci kısmına, henüz sancağa çıkmadıkları dönemlerdeki saray içindeki

⁹⁸ C. Baysun, *Cem Sultan Hayatı ve Şiirleri*, 1946, İstanbul, s. 8.

⁹⁹ Haydar Bey, s. 1.

¹⁰⁰ H. Eroğlu, *Osmanlılar Devlet ve Hâkimiyet*, 2016, İstanbul, s. 61.

teorik eğitim dönemi olarak adlandırılması gereken dönem oluşturmaktaydı. Şehzâde eğitiminin ikinci kısmını ise Şehzâdelerin sancağa çıkarılmaları oluşturmaktaydı. Hükümdarın oğlu ve gelecekte hükümdar adayı olmasından dolayı şehzâdelerin hem saray içi eğitimine hem de saray dışı yani sancaklara çıkarılmalarına büyük önem verilmişti. Ülkenin ve hanedanın geleceği göz önüne alındığında şehzâdelerin eğitimine verilen önemin geçerliliği daha net anlaşılabilir.¹⁰¹

Bilindiği gibi şehzâdeler için özel olarak günümüzün bireysel öğretmenleri gibi birer lalası olduğu ve bu lalaların gerek ilmi gerekse yönetim hususundan şehzâdeleri eğittikleri görülmektedir. Özellikle sancağa gönderilen şehzâdelerin eğitimi son derece mühimdi.

Bu durumdaki bir şehzâdenin sancağa çıkarılacağı zaman düşünülmesi icap eden en önemli mesele onun yanına devlet işlerinde vukufu, temiz ahlaklı, otoriter ve aynı zamanda padişahın güvenini kazanmış bir zâtın lala olarak seçilmesi işi idi. Bu husus divan-ı hümayun heyetinin çok dikkat edeceği bir vazife olup padişah bu cihetten divan heyetini mesul tutuyordu. Lala, şehzâdenin idare ettiği sancağın Veziriâzamı derecesinde olup, mıntikasının durumunu ve terbiyesiyle vazifeli olduğu şehzâdenin ahlâk ve davranışlarını kontrol etmekle de vazifeliydi. Böylece tecrübeli bir devlet adamı (atabey-lala-vezir) kendisini işin başında yetiştiriyordu.¹⁰²

Bu bakımdan Cem'in de eğitimine önem verilmiş ve Lalası olarak Aştınoğlu Yakup Bey atanmıştır. Şehzâdenin yanına tayin olan ve ona devlet idaresi konusunda yol gösteren diğer isimler ise şunlardır: Rum Mehmed Paşa¹⁰³, Gedik Ahmet Paşa ve Ayas Paşa'dır.¹⁰⁴

---

¹⁰¹ H. Eroğlu, 2003, s. 81.

¹⁰² K. Z. Taş, **Osmanlılarda Lalalık Kurumu**, Ankara, 2014, s. 45.

¹⁰³Rum Mehmed Paşa: Sonradan Müslüman olup sarayda terbiye görüp beyler arasına girdi. Son Bizans'ın eski ailelerinden Türklere karşı mücadeleleriyle meşhur olan Filantropinos'un torunlarından. Beylerbeyi ve serdar olarak Konya muharebesinde bulundu. 1467'de veziriazam oldu. 1471'de azlolundu.

Ayrıca Cem'in lalalarından ilk ikisinin daha sonra Veziriazam oldukları göz önüne alınırsa, Cem'in aldığı eğitimin ne denli sağlam olduğu orataya çıkar.

3. 3. Cem'in Sünnet Düğünü ve Kastamonu Sancağına Tayin Olması

Şehzade Cem'in sünnet düğünü hususu Hoca Saadeddin'de: "877 seferinin ilk günlerinde (1472) sünnet düğünü yapıldı"¹⁰⁵ diyerek anlatılır. Aynı tarih Vâkıât'da da verilmiştir: "Seb'e ve seb'in ve semânemi'e yılunun saferinün evâ'ilinde 'urs-ı sünnet yerine geldi."¹⁰⁶ Kaynaklardan anlaşıldığı üzere Şehzâde Abdullah ve Şehzâde Şehinşah'ın da sünnetlerinin Cem ile beraber yapıldığı görülmektedir.¹⁰⁷

Bu yıllarda Uzun Hasan ile girişilen mücadele yüzünden sünnet düğününün çok şaşaalı olmadığı anlaşılıyor. İ. Ertaylan bu konuda: "Durumun büyük ciddiyet ve önemine rağmen, 877/1472'de Cem Sultan ile Şehzade Abdullah ve Şehzade Şehinşah'ın da birlikte yapılan bu sünnet düğünlerinin pek uzun sürmediğini; fakat söylendiği kadar da sönük ve sessiz sedasız geçmiş olmadığını görüyoruz. Bu düğünde yine âlimler, şeyhler ve şairler kasideler okumuşlardır"¹⁰⁸ görüşünü ileri sürer.

Şehzade Cem'in sünnet düğünü yapıldıktan sonra sancağa gönderildiği görülür. Zira Osmanlı Devlet'nde şehzadeler sancağa gönderilmeden önce sünnet düğünleri yapılırdı.

1474'de Konya valisi olup az müddette başarısız olunca azledildi. Ardından vefat etmiştir. Üsküdar'da camiinde medfundur. Yetenekli ve zeki olup Üsküdar'da bir cami ve türbe yaptırmıştır. Sadareti ihtilâflıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. H. R. Kiel, "Rum Mehmed Paşa", **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 5, s. 226-227.

¹⁰⁴ K. Z. Taş, a. g. e, s. 162.

¹⁰⁵ Hoca Sadettin Efendi, 1999, s. 101.

¹⁰⁶ Haydar Bey, s. 1.

¹⁰⁷ İbn, Kemal, **Tevârîh- i Âl- i Osmân VIII. Defter**, 1997, Ankara, s. 296.

¹⁰⁸ İ. H. Ertaylan, **Sultan Cem**, 2015, İstanbul, s. 49.

İlk eğitimini tamamladıktan sonra Şehzâde Cem'in Kastamonu'ya tayin edildiğini görüyoruz. Bu konu Vâkıât- ı Sultân Cem'de şöyle geçmektedir: “Seb'in ve semâne yılının recebinün evâ'ilinde Kastamonî sancağına ya'nî candar tahtına gönderildi tokuz yaşında idi anda tahsil-i 'ilm ü edebe meşgul idi.”¹⁰⁹

Hoca Saadeddin ise 1469 senesi olaylarını anlatırken Cem'in Kastamonu'ya tayininden bahseder. “Bu sevinçli günlerle dolu yılbaşında cennet-mekân Şehzâde Cem Sultan'a Kastamonu sancağı uygun görüldü. Şehzâdenin yaşı henüz daha on yılı bulmamışken, olgun ve güzel gönlü gereğince ol gönül açan ülkeye, cennetten örnek beldeye adalet ve hakkı yayan gölgesini saldı ve gayret kuşağını olgunluk, üstünlük derlemek için ol yüce otağa bağladı.”¹¹⁰ Hoca Saadeddin'in sevinçli günler olarak anlattığı olay ise Eğriboz'un fethedilmesidir. Solakzâde tarihinde de Cem'in Kastamonu'ya tayini Eğriboz'un fethedildiği yıla denk gelmektedir.

Daha önceden de belirtildiği gibi şehzâdelerin eğitimi son derece mühimdi. Vâkıât ve diğer kroniklerde de görüldüğü üzere Cem Kastamonu sancağında ilim ve edep ile meşgul olmuştu.

3. 4. Fatih Sultan Mehmed'in Akkoyunlu seferi ve Şehzade Cem'in Kastamonu'dan Karaman Sancağına Tayin Edilmesi

Fatih Sultan Mehmed'in Trabzon'u alarak İslam dünyasındaki nüfuzunu ve takdirini arttırması, Osmanlıların batı fetihlerinin yanında doğu bölgelerde de fetihlere girişmesi Akkoyunlular açısından olumsuz bir durumdu. Ayrıca Uzun Hasan'ın Trabzon Rum Beyi'nin kızıyla evli olması Trabzon üzerinde hak iddia etmesi sorununu yaratıyordu. Osmanlılar açısından ise özellikle Uzun Hasan'ın Doğu Anadolu'daki

---

¹⁰⁹ Haydar Bey, s. 1.

¹¹⁰ Hoca Sadettin Efendi, **Tacü't- Tevârih**, 1999, Ankara, s. 101.

faaliyetleri bir tehlike arz ediyordu. Zira Fatih Karaman örneğinde olduğu gibi Anadolu'da bölünmüşlük ve iktidar mücadelesi olmasını istemiyordu. Tüm bu gelişmeler ışığında savaş kaçınılmaz oldu.

1474 yılında Otlukbeli'nde gerçekleşen savaşa Fatih Sultan Mehmed'in iki büyük oğlu Şehzâde Mustafa ve Şehzâde Bayezid'i de götürdüğü Osmanlı kroniklerinden anlaşılıyor. Lakin muamma olan durum ise belki yazılış dönemlerinden olduğu için müverrihlerin Şehzade Cem'in İstanbul'da padişah vekili olarak bırakılıp bırakılmaması durumudur. Sultan Cem konusunda çalışmalar yapmış olan Ahmet Refik Altunay, Cem'in İstanbul'da bırakıldığını onu destekleyecek iki kişinin de Kara Süleyman Bey ve Nasuh Bey olduğunu söylüyor.¹¹¹

Tursun Bey tarihinde de Cem'in, İstanbul'un korunması için geride bırakıldığı şu şekilde dile getirilmiştir: "Bin dört yüz yetmiş üç yılında bahar bütün güzelliklerini İstanbul üzerinde gösterdiğinde Sultan Rumeli muhafazası için küçük oğlu Sultan Cem'i Edirne'de koyup kendisi vezirleri, beyleri ve askeriyle İstanbul'dan Anadolu tarafına yöneldi."¹¹²

Osmanlı kaynaklarının aksine yabancı bazı kaynaklar ise Sultan Cem'in İstanbul'da vekil olarak bırakıldığı hatta kırk gün habersiz kaldığı için İstanbul'da bazı söylentilerin yayıldığına dair rivayetlerin çıktığından bahsederler. Hatta Fatih'in öldürüldüğü haberleri yayılması ve bunun neticesinde Cem'in taht hevesine düşüp bazı yanındakilere tahta geçme düşüncesini açıkladığı iddia edilmektedir.

Kaynaklar açısından net olmamakla birlikte Fatih Sultan Mehmed'in zafer haberinin duyulması ve II. Mehmed'in İstanbul'a bir zafernâme niteliğinde metin göndermesiyle Cem'in planlarının suya düştüğü anlaşılmaktadır.

---

¹¹¹ A. R. Altınay, **Sultan Cem**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2006, s. 23.

¹¹² Tursun Bey, **Fatih'in Tarihi (Târîh-i Ebü'l- Feth)**, İstanbul, 2014, s. 122.

Fatih, Otlukbeli savaşını kazanıp İstanbul'a döndüğü zaman Cem'in yaptığı bu davranışa kızdığı ancak Cem'in yaşı gereği ona dokunmayıp Cem'i azmettirenleri cezalandırdığı bilinmektedir.¹¹³

Fatih Sultan Mehmed'in en büyük oğlu olan Şehzâde Mustafa Otlukbeli Savaşından sonra vefat etmiştir. Bu ölüm gerek Fatih'i gerekse Osmanlı ahalisini derininden üzdüğü kroniklerde belirtilmiştir. Mustafa'nın ölümüyle ilgili çeşitli rivayetler ortaya atılmıştır. Lakin en mantıklı açıklamanın Müneccimbaşı tarihinde verildiği görölmektedir. Zira Hoca Saadeddin dâhil şehzâdenin ölümüyle ilgili kadın ve aşk figürünü koymaktan geri kalmıyor.¹¹⁴

Müneccimbaşı'nın kaydına göre: Bu olay 1474'te gerçekleşti. Yine bu yıl içinde Şehriyar Hazretleri, Karaman valisi Sultan Mustafa'yı emirlerinden Koçi Bey ile Develi Karahisar Fethine yolladılar. Buranın muhafızı, Karamanoğullarından Atmaca Bey adında ünlü bir kimse idi. Koçi Bey kaleyi muhasara edince, haber gönderip 'Eğer Sultan Mustafa'ya gelirse kaleyi teslim ederim' dedi. Koçi Bey hasta olan Sultan Mustafa'ya durumu bildirdi. Şehzâde büyük bir gayret göstererek hasta halinde gelip kaleyi teslim aldı. Atmaca Bey'e izzet ve ikramda bulundu. Fakat bu sefer Şehzâde Mustafa'yı yormuş, hastalığını artırmıştı. Konya'ya dönerken Niçe'nin nahiyelerinden Bozpacarcığı denilen yerde hamama girdi. Çıktığında ecel erişip Allah'ın rahmetine kavuştu. İleri gelen adamlarından Ahmed Bey ve defterdarı Timurtaş Paşazâde, Umur Beyoğlu, Ali Çelebi diğer emirlerle de anlaşıp ölümünü gizlediler. Cenazesini bir mahfeye koyup Konya'ya götürdüler. İçel'deki Gedik Ahmed Paşa'ya da durumu bildirdiler. Gedik Ahmed Paşa Konya'ya gelip Şehzâdenin naaşını adamlarıyla

---

¹¹³ C. Baysun, 1946, s. 9.

¹¹⁴ Müneccimbaşı Ahmet Dede, **Müneccimbaşı Tarihi**, Çev. İsmail Erünsal, İstanbul,1974, c. 2, s. 352.

Bursa'ya gönderdi ve olanları Şehriyar Hazretlerine arz etti. Şehzade Mustafa babasının emriyle babası Sultan Murad'ın yanına defnedildi.¹¹⁵

Şehzâde Mustafa'nın ölümü üzerine Fatih Karaman Sancağına küçük oğlu Sultan Cem'i tayin etmiştir. Bu olay Vâkıât-ı Sultân Cem'de şöyle aktarılır: “Karındaşı merhûm Sultân Mustafâ, Uzun Hasan seferinden geldükden sonra vefat edecek yerine Karaman vilayetine gönderildi sene tis'e ve seb'in ve semânemi'e şa'bânınun evâsında andan sonra altı yıldan ziyâdece Karamanda durub binmek ve inmek ve şikar itmek ok atmak gürz salmak ta'lîm eyledi Sultân 'Alâü-ddînün Konya'da ve Larendede de olan gürzleri nice vakıyye halkalar zanım eyledi ve Hoca Selmân'un kitâbı Cemşid ve Hurşîdin'i Sultân Mehmed adına tercüme etdi ve eşa'rî salâbetde dedi şecâ'atda adâletde fesâhatda belâgatda gâyetde iyi idi”¹¹⁶

Tacü't-Tevarih'te de nerdeyse Vâkıât'la örtüşecek şekilde şu şekilde anlatılır: “Kardeşi Sultan Mustafa ölünce 879 Şaban'ın ortasında (25 Aralık 1474) onun yerine Karaman vilayetine vali oldu. Altı yıldan daha fazla Karaman'da kalıp silahşorluk sanatını iyice öğrendi. Selçuklulardan Sultan Alaaddin'in Konya ve Larendede yaptırmış olduğu gözlere nice kubbe ve kemerler ekledi. Zarif şi'irleri zamanın kulaklarında akisler uyandırır, beğenilen bir divanı da vardır. Hâce Selman'ın Cemşid ü Hurşid'ini Sultan Mehmed Han Gazi hazretleri adına dilimize çevirmiştir.”¹¹⁷

Gelibolulu Mustafa 'Âli'nin Kühü'l-Ahbâr'ında ise doğruluğu kesin olmamakla birlikte ek bir bilgi verilmiştir: “Şehzâde Sultân Mustafa'nun vefâtı nûyın-i nev-âyin Cem Sultâni Kastamoni sancağıyla kâmran iken Konya Sancagı'na tedbil

¹¹⁵ Münecimbaşı Ahmet Dede, 1974, s. 353.

¹¹⁶ Haydar Bey, s. 1-2.

¹¹⁷ Hoca Sadettin Efendi, 1999, s. 101.

buyurılması, amma beglerbeglik ifraz olunup Rum Muhammed Paşa'ya virilmesidir ki bu ahvâl, sene tis'a ve seb'in ve semâne-mi'e hudûdında vuku buldı."¹¹⁸

Şehzade Cem Karaman'da kaldığı sürece gerek ilmi gerekse edebi olarak kendini geliştirdiği yanında birçok şair ve ilim adamı olduğu kaynaklarda görülmektedir. Bunlardan biri de Cem'in şairi olan Şâhidî'dir. Şâhidî'nin "Leyla ile Mecnun"u tercüme edip Sultan Cem'e ithaf ettiği rivayet edilir.

Hammer tarihinde de Cem şöyle tasvir ediliyor: "Henüz on sekiz yaşında bir şehzade olan Cem, büyük umutlar veriyor ve aydın bir fikir ile bütün bedensel yatkınlıkları için istidat topluyordu. Şehzade Cem'in bu bedensel üstünlüğü kendisine Karaman halkı gibi cesur bir halkın sevgisini kazandırdı."¹¹⁹ Ayrıca şehzadenin zamanının en iyi gürz kullananlarından biri olduğu da söylenir.¹²⁰

Tüm bunların ışığında, şehzade Cem'in Karaman sancağında kazanmış olduğu devlet tecrübesi, abisi Bayezid ile giriştiği taht mücadelesinde kendisine güveninin artmasına sebep olmuştur.

3. 5. Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü ve Sonrasında Yaşananlar

II. Mehmed'in son seferi ve ölümü hakkındaki bütün ihtilaflara rağmen Osmanlı kaynakları Arap ve Acem ülkelerine doğru yola çıktığını, İstanbul'dan hareket etmesinden sonra Gebze/Tekfur Çayı yakınlarında eklem ağrıları ve nikris hastalığı sebebiyle öldüğünü kaydederler.¹²¹

¹¹⁸ Gelibolulu Mustafa Âlî, **Kühnü'l Ahbâr (Fâtih Sultân Mehmed Devri 1451-1481)**, Ankara, 2003, C. II, s. 163.

¹¹⁹ J. V. Hammer, **Osmanlı Tarihi**, Yayına Haz. Hüseyin Tekinoğlu, İstanbul, 2013, s. 76.

¹²⁰ C. Baysun, 1946, s. 9.

¹²¹ H. Eroğlu, 2016, s. 106.

Kroniklerde Fatih'in ölümüyle ilgili bazı ifadelere yer verecek olursak: Behiştî Ahmed Çelebi'nin Târîh-i Behiştî adlı eserinde Fatih Sultan Mehmed'in vefâtı şu şekilde anlatılır: “Çün ol efzal-i şâhân-ı Süleymân-mekân ve ekmel-i mücâhidân-ı âhır-zamân Hazret-i Sultân Mehmed Hân bin Murâd Hân otuz iki yıl taht-ı hılâfetde saltanat eyledi, 'ilel-i bedenîden ba'zı 'avârız 'ârız olup, emrâz-ı müzminün inşidâdı ve ahlât-ı redînün insidâdı ziyâde oldu.”¹²²

Oruç Bey tarihinde ise eserin genelinde olduğu gibi kısa bir açıklama yapılmış. Sultan II. Mehmed'in Anadolu'ya geçtiği daha sonra Tekfur Çayırı'nda öldüğü belirtilir.¹²³ Tacü't-Tevarih'te Fatih'in ölüm anı matemli bir şekilde anlatılır: “Yaşamdan kalan son ve kısa an içinde kandildeki yağ tükenmek üzere iken, kelime-i şehadet getirmekle zamanını geçiriyordu. Böylece Allahın hoşnutluğuna ulaşmak umudunda olup, cihan saltanatından göz yumup değeri ölçülemeyen o tatlı can kuşu, illiyîn makamlarını seyre dalmış kutluluk bahçelerinde kanat açmakla irci'î bana dön fermanına uymuş, böylelikle de devleti güneş sönüp batmıştı.”¹²⁴ Temel kaynak olarak alınan Vâkıât-ı Sultân Cem'de ise Fatih'in vefatına kısaca değinilmiştir. Haydar Bey şunları kaydeder: “Nâgâhan takdir-i rebbânî sene sitte ve semânîn ve semânemi'e rebû- l evvelin dördüncü günü pencşenbe gün Sultân Mehmed Gâzî fenâ dârından bakâ sarayına rihlet etmiş.”¹²⁵

II. Mehmed'in vefatı ülkede üzüntü ve matemle karşılanırken, Devletin devamlılığı için harekete geçmek gerekiyordu. Uzunçarşılı bu konuda şunları yazıyor: “Fatih ölür ölmez Vezir-i âzam Mehmed Paşa ekseriyete uyararak bir taraftan Kelek Mustafa adında bir çavuşu, büyük Şehzâde Bayezid'i davet için Amasya'ya yollarken

¹²² Behiştî Ahmed Çelebi, **Tarih-i Behiştî: Varidat-ı Sübhani ve Fütuhât-ı Osmani (791-907/1389-1502)**, Hazırlayan: Fatma Kaytaç, Ankara, 2015, s. 324.

¹²³ Atsız, Hüseyin Nihal, **Üç Osmanlı Tarihi (Oruç Beğ Tarihi, Ahmedî: Dâstân ve Tevârîh- i Mülûk- i Âl- i Osman, Şükrullah: Behcetü' t- Tevârîh)**, İstanbul, 2011.

¹²⁴ Hoca Sadettin Efendi, 1999, s. 177.

¹²⁵ Haydar Bey, s. 2.

diğer taraftan da kendi adamlarından birini Cem Sultan'a gönderip yolu uzak olan Bayezid gelmeden evvel onu İstanbul'a davet ile bir emr-i vaki yapmak istemişti; fakat Cem'e bu gizli mektubu götüren şahsı Anadolu Beylerbeği Sinan Paşa yakalayıarak öldürdü; bunu, Bayezid'in gelmesini bekleyen yeniçeriler duyunca ayaklanarak vezir-i 'azamı öldürdükleri gibi bazı evleri de yağmaladılar; bu anarşinin önünü almak için Bayezid gelinceye kadar büyük babasının yanında bulunmakta olan Bayezid'in büyük oğlu Korkud babasına vekâleten tahta geçirildiyse de söz ayağa düştüğünden Bayezid'in gelmesine kadar âsaiş yerine gelmedi; bununla beraber vezir İshak Paşa bir dereceye kadar fenalığı önlemeğe muvaffak oldu.”¹²⁶

II. Mehmed'in vefatı sonrası yaşanan bu kargaşa ve yağma olayını Osmanlı kaynaklarından öğrenmek mümkündür. Ancak daha çarpıcı olarak Kıvâmî'nin Fetihnâme'sinde şu bilgiler yer alır: “Sultan Muhammed, dünyadan ahirete göç edince, durumlar farklı bir yüz gösterdi; taç ve taht boş kaldı. Padişah Bâyezid Han Gazi (onun gölgesi daim olsun) devlet ve saadete gelip devlet tahtına uğurlu ayağını basınca, memlekette acayip olaylar ortaya çıktı. Bir vezir vardı ki sultanı ele geçirip Osmanlı memleketini avucuna alıp bütün Anadolu ve Rumeli beylerini korkutmuştu. Devlet büyüklerinden ve küçüklerden birinin ne cesareti vardı da onun bulunduğu mecliste konuşacaktı! Önce onun başını kesip bir süngünün üzerine geçirip birkaç gün İstanbul'un içinde gezdirdiler. Ondan sonra şehri yağmaladılar; öyle ki dünya fesada uğradı. Yüce Allah halka padişah eksikliğini nasip etmesin; padişah eksikliği, çetin iş imiş.”¹²⁷

Babasının ölümüyle davet mektubunu almış olan Bayezid, acele ile dokuz günde Üsküdar'a geldi ve İstanbul tarafına geçip saraya girerek hükümdar oldu. (886

¹²⁶ İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (İstanbul'un Fethinden Kanunî Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar)**, Ankara, 1949, s. 156.

¹²⁷ Kıvâmî, **Fetihnâme**, Hazırlayan: Ceyhun Vedat Uygur, İstanbul, 2007, s. 529.

Rebiulevvel 20 Mayıs 1481).¹²⁸ Sultan II. Bayezid dönemi tarihini yazmış olan Matrakçı Nasuh durumu şöyle izah etmiştir: “Güçlü sultanların özü ve değerli hakanların seçkini, gök kadar güçlü Sultan Bayezid Han Hazretleri 1481 yılının 20 Mayıs’ında “Allah dilediğini yapar [Kur’an 14:27] ve dilediği hükmü verir [Kur’an, 5:1]” ayetleri uyarınca babasının yerine saltanat tahtına geçerek, önce bütün vezirlerin ve devlet ileri gelenlerinin durumlarıyla ilgili düzenlemeler yaptı, ardından Rumeli Beylerbeyi Yahya Paşa ile Anadolu Beylerbeyi Arnavut Sinan Paşa’ya illerinin sancağı altındaki, işleri düşman avlamak olan askerler ve sayısı yıldızlarla eş savaş erleri ile Sofya kırlığına gidip toplanmalarını buyurdu. Adı geçen beylerbeyleri, bu yüce buyruk üzerine, adı anılan konağa ve sözü edilen yere gidip toplandılar.”¹²⁹

Abisinin başkentte hükümdarlığını ilan etmesi Şehzade Cem’i durdurmamış ve Tüm bunların üzerine şehzade Cem durumu kabullenmeyerek taht mücadelesine girişmiştir.

3. 6. İktidar Mücadelesi ve II. Bayezid’in Tahta Oturuşu

II. Mehmed vefat edince geriye tahta varis olarak geçebilecek iki oğlu kalmıştı. Fatih’in ölüm haberinin Şehzâde Bayezid’e daha önce iletildiği ve bu sebeple payitaht merkezine yani İstanbul’a Bayezid’in Cem’den daha önce geldiği görülmektedir. İstisnalar haricinde Yeniçeriler ve devletin üst kademesinde olanlar Bayezid’i destekliyordu. Cem’in taraftarları arasında da Karamanî Mehmed Paşa gibi birkaç devlet adamı, Karaman beyleri ve bazı Türkmen beyleri bulunmaktaydı. Fatih’in Kanunnâmesi’nde devletin ikbali için kardeş katline müsaade edilmesi Bayezid ile Cem arasında kaçınılmaz olarak bir mücadele başlamasına sebep oldu. Doğal olarak bu

¹²⁸ İ. H. Uzunçarşılı, 1949, s. 156.

¹²⁹ Matrakçı Nasuh, **Tarih-i Sultan Bayezid: Sultan II. Bayezid Tarihi**, Hazırlayan: Reha Bilge, İstanbul, 2012, s. 51.

durum devlet erkânı, Yeniçeriler ve Anadolu’da nüfuzlu beyler arasında da bir iktidar mücadelesine dönüştü.

Fatih’in ise hangi oğlunu yerine varis olarak düşündüğü tartışmalı bir konudur. Ama bazı ipuçları Cem’i biraz daha ön plana çıkardığını gösterir. Uzun Hasan seferinde II. Mehmet’in Cem’i İstanbul’da bırakması ve Kanunnâme’de Cem’den bahsetmesi bunlara örnektir. Cem’i veliaht tanıyanlar öncelikle bu esasa dayanıyorlardı. Kanunnâme’de, “Ve oğlum şâhzâdem edâmallahu ömrühu hüküm yazılmak lazım geldikte böyle yazıla: Ferzend-i ercümend-i es’ad ü emced vâris-i mülk-i Süleymânî nûr-ı hadaka-i sultanî rûsü’s selâtîn sâhibü’l-ızzü vet-temkin mahz-ı lutfullahi’l-kirâm oğlum Sultan Cem edam Allahu bekah yazıla” diyor. İşte bu cümle içinde kullanılmış olan “vâris-i mülk-i Süleymânî” kaydı, Fatih’in vârisliği Sultan Cem’e tahsis etmiş olduğunu gösteren bir kayıt gibi görülmekte, âdetâ bir vasiyet mahiyeti taşıdığına hükmedilmek istenilmekteydi.”¹³⁰

Şehzade Cem Bayezid’in İstanbul’a gelişinden sonra ekseriyetle Bursa’ya doğru harekete geçti. Vâkıât-ı Sultân Cem’de Sultân Cem’in Bayezid’in Ayas Paşa ile gönderdiği iki bin Yeniçeriye bozguna uğratması şu şekilde anlatılır: “Sultân Mehmed gâzî fenâ dârından bakâ sarayına rihlet etmiş sekizinci günü düşenbe gün ulak gelüb haber getürdi mâtem edüb yarındası Bursa şehrine müteveccih¹³¹ oldu bu tarafdan karındaşı Sultân Bâyezîd tahta müteveccih olub gelub rebî’ül- evvelün yegirmi ikinci günü düşenbe gün tahhta cülûs edub erkân-ı ‘âyan cümle varub itâ’at etdiler rebî’ül- evvelün yegirmi sekizinci günü nısf’ül- leyde Eynegölden(İnegöl) den bin mikdâr âdem ile yürütüb işrâk vaktında bursaya varub kapluca bayırlarında ve bâğlarında İstanbûldan Bursayı muhâfazat etmeğe gönderilen iki bin Yeniçeri ile Ayâs Paşayı bûtanyandan gelürken mukâbele edüb şehre koymayub hezimet Ayâs Paşayı ve Segbânbaşını ve

¹³⁰ Fatih Sultan Mehmed, **Kanunnâme-i âli Osman - Fatih Kanunnamesi**, 2003, s. 25.

¹³¹ Müteveccih: Bir yere gitmeye veya bir işi yapmaya karar veren.

Yeniçerileri tutdı bu iki bin yeniçeriden halâs olmadı illâ beş on kimesne oldı ol dahi soygun lakin muhârebede tarafeynden çok âdam hasâret oldı atun hûd hısâbı yok âhır'ıl-emir bu tutılan halkun cemî'sin 'afv edüb âzâd eyledi ve bir niçe gün Bursada turuldu.”¹³²

Buna müteakip büyük halası Selçuk Sultan başkanlığında biraderine bir heyet gönderip Osmanlı memleketlerinin ikiye taksimi ile kendisinin Anadolu'da ve Bayezid'in Rumeli'de hükümdar olmalarını teklif ettiyse de devlet bütünlüğünü parçalayan bu tehlikeli teklif kabul edilmedi.¹³³ Ayas Paşa'nın mağlubiyeti üzerine Sultan Bayezid yirmi bin kişilik bir kuvvetle bizzat Sultan Cem üzerine İstanbul'dan hareket etmişti. Bu süre içinde Karaman ve civardan Cem'in etrafına üç dört bin kişi toplanmıştı. İki kuvvet Yenişehir'de karşılaştı. Rebiulevvel ayının yirmi ikinci cumartesi günü şafak vaktinde başlayarak zeval vaktine kadar Yenişehir'de çetin bir savaş olduğu anlatılır. Lakin Bayezid'in kalabalık ordusu ve Cem'in Lalası Yakub Bey'in Bayezid tarafına geçmesiyle Sultan Cem'in kuvvetleri bozguna uğradı. Bu mağlubiyet üzerine Cem taraftarlarıyla beraber Eskişehir tarafına doğru yöneldi. Yolda hırçın bir at tarafından yaralandığı kaynaklarda anlaşılmakta olan Cem giysilerinin ve eşyalarının yağmalanması yüzünden giyecek sıkıntısı yaşamıştır. Şehzade Cem'in zar zor Karaman'a ulaştığı anlaşılmaktadır.¹³⁴

Bu tarafta ise muzaffer Padişah, savaş yerine inip Cem'e bağlı olanları yönetim gereğince kılıçtan geçirip devlet düzenini sağladıktan sonra, Sultan Cem'i kovalamaya girişti. Cem'in arkasından atlılar ve asker çıkarttı. Cem Sultan bu durumda Rum diyarında tutunamayacağını anladı. Bu çaresizlikle yurdunu bırakıp üçüncü gün ki, sözü edilen yılın Cemaziyelevvelinin ilk günü idi (9 Temmuz 1481) annesini, haremi halkını,

---

¹³² Haydar Bey, s. 2.

¹³³ İ. H. Uzunçarşılı, 1949, s. 157.

¹³⁴ Haydar Bey, s. 2.

kadınlarını alıp has hademelerinden yanında kalanlarla Memlûk diyarına doğru yola çıktı.¹³⁵

Cem'in Tarsus üzerinden Adana'ya oradan da Haleb ve Şam üzerinden Kahire yoluna yönelmesi ve Bulgar Dağı civarında Uyuz Bey tarafından saldırıya uğraması, ancak mürur(geçiş) akçesi ve armağanlarla yoluna devam edebilmesi, muhalif şehzadenin içine düştüğü durumu gösteriyordu. Bu saldırıdan sonra onun moralini Tarsus Bey'i ve Adana'daki Razmazanoğulları Beyi'nin iltifatlarına mazhar olması düzeltilmiş olmalı. Şehzadeye gösterilen bu itibar ve iltifat, Türkmen Beyleri'nin Osmanlılara karşı olan tavırları ve muhalif Cem'e taraftarlığının da bir işaretiydi. Nitekim Ramazanoğlu Beyi'nin rehber olarak tayin ettiği Küçük Uyuz Bey'in yol göstermesiyle Haleb'e gelen Cem'in seyahatinden Memlûk Sultanı Kayıtbay, Atabeg Özbek'e, Cem'in az sayıdaki askeri ile birlikte Kahire'ye getirilmesi emrini verdi.¹³⁶ Târîh-i Behiştî'de Sultan Cem'in Haleb üzerinden Şam'a gittiği ve Karaman vilayetinin Cem'den sonraki durumu anlatılır: "Cem Sultân'un dahı tahta tevakkufa mecâli olmaduğı ecilden ârâm idemeyüb, müte'allikâtın muhallefâtıyla alup Şâm'a vardı. Pâdişâh-ı melek-intibâh dahı bu kazıyyeden âgâh olıcak Karamân Vilâyetinün Eyâletini nevîn-i mükerrem ve şehzâde-i mu'azzam ulu oğlu Sultân 'Abdullâh'a virdi, tâ ki ol cânibleri Cem Sultân'dan ve Karamân-oglı'ndan hıfz ide, ve Gedük Ahmed Pâşâ'ya dört sancak koşub, ba'zı a'yân u erkânla Sultân 'Abdullâha mu'âvenete mu'âzadete nasb eyledi."¹³⁷ Cem'in ayrılmasından sonra Bayezid'in oğlu Şehzâde Abdullah'ı Karaman Sancağına bırakması ve yanına Gedik Ahmet Paşa'yı vermesi Cem'in tekrar harekete geçmesine karşı bir önlem olduğu anlaşılmaktadır.

¹³⁵ Hoca Sadettin Efendi, 1999, s. 200.

¹³⁶ H. Eroğlu, 2016, s. 112.

¹³⁷ Behiştî Ahmed Çelebi, 2015, s. 339.

3. 7. Şehzade Cem'in Anadolu'dan Uzaklaşması ve Tahta Çıkmak İçin Yaptığı Girişim

Şehzade Cem, 30 Eylül 1481'de Kahire'ye varmıştı. Mısır Sultanı Melikü'l-Eşref Sultan Kayıtbay kendisini Mısır'a bağlı topraklara ayak bastığı andan beri saygıyla karşılamış, bütün valilerine bu konuda özel emirler vermişti.¹³⁸ Vâkıât-ı Sultân Cem'de Cem'in Mısır'a gelişi ve buradaki yaşantısı şu şekilde anlatılır: “Andan göçe kona hânakeye gelindi anda Sultânın ziyâfeti olındı lakin bu def'a Sultâna mahsûs 'âli ziyâfet idi yarındası şa'bânun ayının gurreşi pençşenbe gün Mısır'ın askeri nefsi Sultandan gayri cümle şehrin sagîri ve kebir-i ganisi ve fikri istikbâle gelüb Dividdara kondurub ziyâfetler etdiler yarındası Mısırı zeyn edüb şehrin ortasından ugradub Sultân sarayına varilub Sultân Melik Eşref Kayıtbaya bulışdı müsâfaha mu'ânaka edüb sen benim oğlumsun gamkâr olma deyüb ( ) istimâletleyüb teşrifler verüb kantarada kondurdılar üç güne degin 'âli ziyâfetler etdiler b'ade ramazân gicelerinde mirârâ¹³⁹ Sultânın kendü bisâtında da'vet edüb 'alî ziyâfetler etdi Mısırdı durdukça niçe günde bir Sultân ile buluşurdı ahyânâ Mısırın etrâfında bâg ve bostanlarında da'vet-i hass edüb merhûmun hâtırın ele almag için sohbetler ederdi.”¹⁴⁰ Sultan Cem'in Mısır'da bazı sıkıntılar yaşadığını söyleyen kaynaklar olsa da Vâkıât'da görüldüğü üzere Cem'in Mısır günlerinin ileride anlatılacak Avrupa macerasına göre son derece rahat ve Mısır Sultan'ı Kayıtbay'ın özel ilgisine mazhar olduğu gözlemlenmektedir. Buna örnek olarak Kayıtbay'ın Cem'e “sen benim oğlumsun, gamlı kederli olma” demesi gösterilebilir. Tarihi gerçekler ışığında Mısır Sultanı'nın samimiyeti yüksek ihtimal çıkar amaçlıdır. Çünkü Osmanlılar'ın Akkoyunlu Devleti'ni de yenerek doğuya doğru ilerlemesi Memlûk Devleti'nin çıkarlarına ters düşüyordu.

¹³⁸ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 208.

¹³⁹ Mirâr: Sık sık olanlar, defâlar.

¹⁴⁰ Haydar Bey, 1330, s. 5.

Kahire'ye gittikten yaklaşık iki ay sonra Cem, annesi ve maiyetiyle birlikte, belki de kendisini destekleyen Müslüman muhit nezdinde itibarını kuvvetlendirmek için, hac görevini yerine getirmek üzere Kayıtbay'dan aldığı izin ve parayla Kahire Emîri Yaşbek'in başında bulunduğu hac kafilesiyle Arabistan'a doğru yola çıktı.¹⁴¹ Haydar Bey, kutsal topraklarda Hac görevini yerine getiren ilk Osmanlı hanedan üyesi olan Sultan Cem'in gündüz ve geceleri kalkıp tavafla meşgul olduğu: "Ka'be-yi Şerîfeye Şerîfehâ-llahu vusûl bulub tavâf sa'îv-ü 'ümra edüb muhrim turub gicede ve gündüzde tavâfa meşgul oldılar"¹⁴² cümlesiyle dile getirir.¹⁴³

1482 yılında Kahire'ye geri dönen Cem, ağabeyi Bayezid'e özür mahiyetinde bir mektup yazmış olsa da bazı beylerin kıskırtmaları ve Kayıtbay'ın da yüreklendirmesi sonucu tekrar taht mücadelesine girmeyi aklına koyduğu anlaşılıyor. Kıskırtanlar arasında II. Mehmed zamanında Azerbaycan'a kaçmış olan Karamanoğlu Kasım Bey ve eski Yeniçeri Ağası ve Ankara Sancak Bey'i Mehmed Paşa da bulunuyordu.

Cem Sultan, Memlûk hükümdarından müsaade alarak 17 Rebiulevvel 887 ve 6 Mayıs 1482'de Haleb'e geldi. Bu sırada Gedik Ahmet Paşa'nın yanından kaçmış olan Trabzonlu Mehmed Bey ile zaim sipahilerden çoğu Haleb'te Cem Sultan'a mülâki olup birlikte hududu geçtiler. Bu hâdise İstanbul'da duyulunca Bayezid telaşlandı ve Gedik Ahmed Paşa ve Şehzâde Abdullah'ı alarak Bursa taraflarına hareket eden pâdişah kuvvetlerine iltihâk etmesi emrolundu ve Ahmed Paşa verilen emre göre hareket etti. 19 Mayıs'ta Haleb'ten çıkan Cem, Adana'ya kadar geldi ve Karaman oğlu Kasım Bey'le

---

¹⁴¹ H. Eroğlu, 2016, s. 114.

¹⁴² Haydar Bey, 1330, s. 6.

¹⁴³ Şehzade Cem'in Mekke'de Hasan bin Mehmed Bayâtî rastladığı ve bu kişiyle görüşürken, Osmanlı hanedanının Oğuz Han nesline mensubiyeti hakkında konuştukları bilinmektedir. Bu olay, Cem'in Türk ananesine ne kadar bağlı olduğunu gösteriyor. Ayrıca oğluna Oğuz Han adını vermesi de onun bu bağlılığına diğer bir delildir.

görüştü: aralarında bir ittifak yapıldı; bu ittifaka göre Cem, hükümdar olursa bütün Karaman ilini Kasım Bey'e verecekti.¹⁴⁴

Daha sonra Şehzade Cem Kapıcıbaşı Sinan Bey'i elçi olarak Gedik Ahmet Paşa'ya gönderdiyse de bir sonuç alınamamıştır. Zira Cem'in isteği iki başlı bir yönetimdir. Sultan Cem Adana'dan Konya Ereğli'sine vararak oradan temin ettiği bin kişilik bir kuvveti Karamanoğlu Mehmet Bey ile beraber Şehzâde Abdullah ve Gedik Ahmet Paşa üzerine yollamıştır. Lakin Vâkîât'da da anlatıldığı üzere küçük çaplı savaştan sonra bu kuvvet geri dönmüştür. Sultan Cem, Konya'yı muhasara ettiyse de başarılı olamamıştır. Kroniklerin belirttiği üzere gerek Konya ahalisi gerekse daha sonra yine alınılmayacak olan Aksaray'ın ahalisi de Bayezid'den yana tavır koyacaklardır.¹⁴⁵

Konya kuşatmasından başarısız olan Şehzade Cem Rumeli Beylerbeyi Süleyman Paşa'nın Ankara civarında olduğunu öğrenip Ankara'ya doğru hareket etmişti. Ankara'yı da muhasara eden Cem Sultan, Bayezid'in bu tarafa yöneldiğini öğrenince geri çekilmek zorunda kalmıştır. Kasım Bey ile Aksaray civarında buluşmuşlar ve kenti kuşatsalar da başarılı olamamışlardır. Sultan Bayezid'in takibi üzerine Konya Ereğlisi'nde de tutunamayan Cem Taşeline geçmek zorunda kalmıştır. Taşeline ise Cem'in hayatını şekillendirecek bazı kararlar alması gerekiyordu. Sultan Bayezid ile karşılıklı elçiler gidip gelse de anlaşma sağlanamamıştı. Kasım Bey çıkarına uygun olarak Cem Sultan'ı Rumeli'ye geçmesi konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Kasım Bey'in gizli maksadı ise eğer Cem Rumeli'ye geçerse kendi bölgesi Karaman civarında yoğunlaşan çatışma ve ilgi Rumeli'ye kayacak bu sayede Kasım Bey İç Anadolu'da rahatça at koşturacaktı.

Şehzade Cem'in ise gönlünden geçenin Akkoyunlu bölgesine gitmek olduğu anlaşılıyor. Tüm bunların yanında II. Mehmed zamanında Rodos ile ilgili aldığı görev

---

¹⁴⁴ İ. H. Uzunçarşılı, 1949, s. 162.

¹⁴⁵ İ. H. Uzunçarşılı, a. g. e, s. 162.

yüzünden, Cem'in Rodos şövalyeleri tanışıklığı bulunuyordu. Kasım Bey'in ikna etmesiyle beraber Cem İran'a ve Şam bölgesine gitmekten vazgeçti.

Cem'in yanında bulunanlardan biri olan Frenk Süleyman Bey Rumeli'ye geçiş için lazım olan gemiyi almak ve Rodos şövalyeleriyle görüşmek üzere Rodos'a gitti. Vâkıât'da bu olay şöyle aktarılmıştır: "Firenk Süleymân Begi Rodosa gemi tedârükine gönderüb sâhilde bulunan gemiyi dutub cemâzi' el-ulanun âhir günü seşenbe gün Korgos Limânında otuz mikdârı âdam ile bir kiçirek gemiye binüb yarındası Anamur Limânında Firenk Süleymân Beg Rodosdan ahd'ü peymân ve eymân ile salukondud ile ya'nî misâk nâme ile getürdügi bârçaya buluşdı eylece mu'âhede olunmuşdı lakin Firenk Süleymân Beg etdi hele ben bu kâfirlerün evzâ'ından hayr anlamazam anlara varmağı dahi vech görmezem bâkîsin siz bilürsiz dedi anun sözünü yoldaşları garaza haml edüb kâfirler 'ahdlerinde müstakîm olurlar deyü i'timâd edüb cemâzi'el-uhrânun üçüncü günü cum'a gün bârçaya binüb Rodosa müteveccih olundu mâh-ı mezkûrun on üçüncü günü düşenbe gün Rodosa gelindi."¹⁴⁶

Anlaşılan o ki, Frenk Süleyman Bey gemiyi bir mukaveleyle almış olmakla beraber Rodosluların tavırlarını beğenmediğini ve kendilerine emniyet edilemeyeceğini anladığını söyleyerek Şehzâdenin Rodos'a gitmemesinin daha iyi olacağını anlatmıştır. Fakat Cem'in diğer nökerleri Süleyman Bey'in görüşlerini dikkate almayıp Rodos'a gitmek konusunda Cem'i desteklemişlerdir.

Frenk Süleyman Bey eğer dinlenmiş olsaydı her şeyin farklı olacağı bir gerçektir. Gerek Türk tarihi olsun gerekse diğer milletlerin tarihinde, hanedan üyelerinin ya da konum itibarıyla mühim yerlerde olan insanların esaret ve sürülme gibi şeylerle karşılaştığını görmekteyiz. Konumuz olan Sultan Cem de tam olarak böyle bir şeyle karşılaşacak olduğunu bilmeden Rodos'a Temmuz 1482'de ayak basmıştır.

---

¹⁴⁶ Haydar Bey, s. 8.

Şehzade Cem'in Osmanlı topraklarından ayrılmasından sonra II. Bayezid ise saltanatını güçlendirmek için girişimlere başladığı görülür. Gedik Ahmet Paşa'yı ortadan kaldırması, taraftarlarının etkisiyle adeta Fatih dönemine tepki olarak icratlara başlaması ve Cem'e karşı halka kendini sevdirmek ve saltanatını kuvvetlendirmek için Şeriatı gözetici olması bunlara örnektir.¹⁴⁷

---

¹⁴⁷ H. İncılık, **Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar –I (Klasik Dönem 1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, İstanbul, 2009, s. 131.

4. CEM'İN ANADOLU'DAN AYRILMASI

4. 1. Şehzade Cem'in Rodos'a Gelişi

Şehzade Cem ve beraberindekileri taşıyan gemi (H. 13 Cemâziye'l-âhir 887 Pazartesi/ M. 30 Temmuz 1482)'de Rodos'a geldiğinde özenle hazırlanmış, süslenmiş iskelede denize doğru tahtadan bir köprü vardı. Büyük devlet adamları, Şehzade Cem'i bekliyorlardı. Memurlar, Şehzâde'nin ayaklarına kapandılar, kalelerden toplar atıldı. Yollar çiçeklerle dolu, duvarlar altın ve ipek bayraklarla örtülü, halk sokaklara taşmış, balkonlar ve pencereler güzel kadınlarla dolu idi. Özenle süslenmiş bir ata bindirilen Cem vakur bir tavırla halkın arasından geçerken mızıkalar çalıyor, alkışlarla “yaşa” sesleri gökleri çınlatıyordu.¹⁴⁸

Cem'i bizzat karşılayanlar arasında büyük üstat olarak bilinen Pierre d'Abubossun yoktu. Lakin üstadın adamları Sultan Cem'e hürmet göstererek karşılamışlardı.

Kendi sadık subaylarıyla çevrilmiş olan Şehzade Cem, Büyük Üstadın temsilcilerinin saygılı selamlarına nezaketle cevap verdikten sonra binmesi için hazırlanmış olan enfes ve süslü ata atlamış, halkın çılgın ve neşeli tezahüratları, topların durmadan uğuldayan sesleri, bandonun da tatlı nağmeleri arasında, köprüünün üzerine serilmiş sırmalı kumaşlar ve değerli halılar üzerinden şahlara yakışır bir tavırla ilerlemeye başlamıştı.¹⁴⁹

---

¹⁴⁸ M. O. Meriç, *Sultan Cem (Hayatı, Esareti, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirleri)*, Ankara, PYS Vakıf Sistem Matbaa, 2006, s. 122.

¹⁴⁹ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 251.

4. 2. Cem'in Pierre d'Aubusson İle İlk Karşılaşması

Cem'in içinde olduğu bu alay Saint-Sebastian Meydanına gelince durdu. Cem kıyafet ve maiyetinden Büyük Üstat¹⁵⁰ olduğunu anladığı Pierre d'Aubusson'a doğru ilerledi. Doğu geleneklerince üç defa selamladı. Büyük Üstat da Hıristiyan prensleri kurallarınca üç defa karşılık verdi, birbirlerinin ellerini sıkarak Auberge de France'e (Fransız Konağı) doğru bir tercüman aracılığıyla konuşarak yürüdüler.¹⁵¹ Ertesi günü tarikatın reisi Pierre d'Aubusson, erkânıyla şehzade Cem'i ziyarete gitti. Cem teşekkürlerini bildirdi ve ne maksatla orada olduğunu, kardeşiyle arasında geçen savaşı ve haklılığını anlattı. Bu ortamdan faydalanarak merhum Rodos'a gelirken Taşelinde kalan adamlarının da Rodos'a getirilmesini Pierre d'Aubusson'dan rica etti.¹⁵² Cem'in Taşelinde kalan dayısı olan, mahiyetindeki Ali Bey'in Rodos'a dönüşünü sağlayacak bir gemi gönderilmediği anlaşılıyor. "Andan sonra merhûmın dayısı 'Alî Beg bir bârça ile andan Taşelinde Kâsım Beg yanında kalan halkını ve esbâbını getürmege gönderdiler anlar gelince sizin tedârükünüz edelim deyü envâ' hileye başladılar."¹⁵³

Bu karşılama töreninde, Şehzade Cem'e şarap ikram edildiği ve Cem'in de bu teklifi İnançlarına aykırı olduğu gerekçesiye reddettiği Vâkıât'da şu şekilde kayıtlıdır: "Niçe günler ziyâfetler edüb kendü sarayına da'vet etdi âli ziyâfet eyledi merhuma şarâb tekellüf etdi merhûm dahi dînümüzde harâmdur deyü ictinâb etdüğine tahsîn edüb ben kişi kendü dîninde sâdık olduğum gâyet hoş görürem dedi."¹⁵⁴

---

¹⁵⁰ Rodos Şövalyelerinin başı olduğu bilinen Pierre d'Aubusson'a verilen lakapların bazıları şunlardır: Master, Grand, Büyük Üstad ve Vakiât-ı Sultan Cem'de geçtiği şekliyle Megali Musaddur.

¹⁵¹ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 253.

¹⁵² M. O. Meriç, 2006. S. 126.

¹⁵³ Haydar Bey, s. 11.

¹⁵⁴ Haydar Bey, s. 11.

4. 3. Rodos’da Yaşanan Diplomatik ve Politik Olaylar

Büyük üstadın sarayına döner dönmez ilk işi, Şehzade Cem’in Rodos’a gelişini büyük bir zafer olarak kabul etmiş olduğunu, başta Papalık makamı olmak üzere, bütün Avrupa Hıristiyan hükümdarlarına bildirmek olmuştur. Yukarıdan beri Rodos hâkiminin, Cem’in talihsizliğine acımasından ileri gelme insani duygularla onu Rodos’a kabul etmiş gibi görünmesiyle yazmış olduğu bu mektupların gerçek anlamları işin iç yüzünü, amacının gizli noktalarını tümüyle ortaya koymuş oluyordu. Derhal tarikatın ileri gelenlerinden bir heyet seçildi ve yazılacak mektupların metnini kararlaştırma görevi bu heyete verildi.¹⁵⁵ Papa IV. Sixte’e ve Avrupa devletleri hükümdarlarına Cem’in Rodos’ta olduğunu, bu fırsattan bütün Hristiyan âleminin faydalanması gerektiğini anlatan bir mektup gönderdi.¹⁵⁶

Altınay’ın kaydettiği, Pierre d’Aubusson’un Papa IV. Sixte’ye gönderdiği mektup şöyledir:

“Şimdi Mehmed’in menfur ırkını mahvetmek artık Hristiyanların elindedir. Şehzâde Cem’e asker verilecek olursa taraftarları kuvvet bulacaklardır. Cesarettin mahrum olan kardeşi bundan son derece korkacaktır. Kardeşinin maiyetinde o derece mükemmel serdarlar yoktur. İçlerinde en mükemmeli, Otranto fatihi Gedik Ahmed Paşa’dır; o da kendisine karşı hareket etmek için münasip bir fırsat bekliyor. Hatta Sultan Cem’e bu yolda bir mektup yazmış, talihinden meyas olmasını, bil’akis şimdilik ahvale tâbi olmasını tavsiye etmiş.

Yunanistan’ı ve Adalar Denizi’ndeki adaları istirdat etmek (geri almak) için bundan güzel fırsat olmaz. Zât-ı Şahâneleri için bu ne büyük bir şereftir. Bu neticeye vasıl olmak için Hristiyan hükümdarların o derece büyük fedakârlıklarda bulunmalarına

¹⁵⁵ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 258.

¹⁵⁶ M. O. Meriç, 2006. S. 128.

da lüzum yoktur. Avrupa'da bize şehzâdenin taraftarları, Anadolu'da da kendisinden zapt edilen eyaletleri almak arzu eden Karaman Beyi yardım edecektir. Teklifimizden ne netice hâsıl olacağını bilmiyoruz. Bununla beraber Sultan Cem'in muhafazasına dikkat edecek ve kendisine ümit vermekten geri durmayacağız. Eğer, sefer icrasına Cenâb-ı Hak müsaade ederse, buna elimizden geldiği kadar sarfi-ı dikkat ve ihtimam edeceğiz. Aksi takdirde Cenâb-ı Hak'dan ümidimizi kesmeyerek ahvale göre Rodos'un çıkarlarını dikkate alacağız. Çünkü bir düşmana ve bir kâfire verilen sözde de durmak lazım.”¹⁵⁷

Sultan II. Bayezid, kardeşi Cem'in Rodos'ta olduğunu duyunca Gedik Ahmed Paşa'yı bir sulh anlaşması teklifiyle Pierre d'Aubosson'a gönderdi. Tarikat reisi Pierre d'Aubosson, padişahın sıkıntısını anladı ve hemen bu fırsattan istifade ederek ilk elden Teke sancak beylerbeyi tarafından esir edilmiş olan Hristiyan esirlerin eşyalarıyla beraber serbest bırakılmasını istedi. Gedik Ahmed Paşa esirleri serbest bıraktıracak Pierre d'Aubosson'un isteğini yerine getirmiş oldu. Padişah II. Bayezid, Şehzade Cem'in Rodos'ta olmasından tedirgindi. Daha önce karadaki takibinden bir sonuç alamayınca şimdi de onu denizde ele geçirmenin yollarını arıyordu. Bu yüzden Rodoslulara hemen bir sulh görüşmesi yapılmasını teklif etmişti. Buna ek olarak bütün Avrupa devletlerine Şehzade Cem'in kendisine verilmesini yardımcı olmalarını isteyen mektuplar yazıyordu. Bu arada Venedik Hükümetine ilk yazdığı mektubun cevabını alamamıştı. İkinci mektubuyla da aynı isteğini tekrarlıyordu.¹⁵⁸

Rodos meclisinde ise bu çok kıymetli esirin akıbeti tartışılıyordu. Meclis üyeleri iki ayrı görüş ileri sürüyorlardı. Belirtilen sakıncalardan korkanlar Sultan Cem'in Fransa'da tarikatın komandörlüklerinden¹⁵⁹ birine naklini tek çözüm yolu olarak gösteriyorlar; diğerleri de Cem'in adadan çıkarılmamasında ısrar ediyorlar ve o adada

---

¹⁵⁷ A. R. Altınay, 2006, s. 39.

¹⁵⁸ M. O. Meriç, 2006, s. 129.

¹⁵⁹ Komandör: Fransa'da ulusal ve sivil şövalyelik sınıflarının en yüksek derecesi, şövalyelik sınıflarının yüksek derecelerinden biri.

kaldığı sürece, Sultan Bayezid'in adaya saldırısı şöyle dursun tersine adanın bütün istediklerini yapmak zorunda kalacağını ileri sürüyorlardı.¹⁶⁰

4. 4. Cem'in Rodos'dan Ayrılışı

Rodos'ta Şehzade Cem'in akıbeti konusundaki tartışmalar, Cem'in Fransa'ya gönderilme kararıyla son buldu. Cem'in de Fransa'ya gitme konusunda Pierre d'Aubusson tarafından ikna edildiği anlaşılmaktadır.

Pierre d'Aubusson Şehzade Cem'e gayet yumuşak davranıyordu. Fransa'da muhafazası için alınan bu son kararı Cem'e uygun bir şekilde açıklayıp Fransa'ya gitme fikrini Cem'in ona kendi fikriymiş gibi kabul ettirdi.¹⁶¹

İster tarikatın kararı sonucunda ister Cem'in isteği gereğince olsun, onun Fransa'ya gönderilmesi kesinleşmiş bulunuyordu. Bu konudaki hazırlıkları tamamlayan Rodos Büyük Üstadı, tarikatla barış yapmayı gerçekten istemekte olan Sultan Bayezid'le de arayış açmamak için İstanbul'a gönderilecek elçilerin hazırlanması işiyle de meşgul olmaya başlamıştı. Bu iki işi aynı zamanda yapmayı amacına uygun buluyordu.¹⁶²

Pierre d'Aubusson'un bir yandan Sultan Bayezid'le anlaşma yapması bir yandan da Şehzade Cem'le ayrılmadan önce bir taahhütnâme yapması, d'Aubusson'un ikiyüzlü siyasetini kanıtlamış oldu. Bu taahhütnâme'de, Cem'in şahsiyetine dokunulmaması dışında, onun Osmanlı tahtına geçmesi durumunda vaat ettiği ve üzerinde anlaşılan maddeler bulunmaktadır:

---

¹⁶⁰ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 263.

¹⁶¹ M. O. Meriç, 2006. s. 131.

¹⁶² İ. H. Ertaylan, 2015, s. 267.

Ertaylan'ın kaydettiğine göre bunlar şöyleydi; “Cümle âlem bilsin ki, padişahlar padişahi, Anadolu ve Rumeli hükümdarı muzaffer Mehmed'in oğlu, Osmanlılardan Sultan Cem; Rodos'un hâkimi, mükerrem ve meşhur Prens Senyör Pierre d'Aubusson'a son derece minnettardır. Ama yine cümle âlem bilsin ki, dehşet dolu hayat maceramda bana yaptığı yardımları göz önüne alarak ve şimdiki hâlimin müsaade ettiği ölçüde kendisine minnetimi göstermek arzusuyla, Allah'a ve yüce Peygamberimize bütün kalbimle yemin ederim ki, eğer bir gün babamın tac-ı şahânelerini, kısmen ya da tamamen yeniden kazanabilirsem Büyük Hâkim d'Aubusson ve ondan sonra gelenlerle daimi bir barış inşa edip bozulmaz dostluğumuzu sürdüreceğime, aşağıdaki maddelere bağlı olarak söz veriyorum ve yemin ediyorum: Evvela kendimin, çocuklarımın ve çocuklarımın çocuklarının Kudüslü Saint-Jean Tarikatına ebedi olarak bağlılığımızı vaat ediyorum ki ben, ne de çocuklarım karada ve denizde, Şövalyelere hiçbir hoşnutsuzlukta bulunmayacağız ve gemilerinin yollarını kesmeyeceğiz ve Rodos veya onlara bağlı diğer adaların tüccarlarının faaliyetlerine mâni olmayacağız; onlara limanlarımızı açacağız ve onlara kendi tebaamızmış ve hatta dostlarımızmış gibi muamele edip, idaremiz altındaki bütün bölgelere rahatça gitmelerine; beğendikleri bütün mallara hiçbir vergi ve gümrük resmi ödemededen satın almalarına ve gemilerinde bulundurmalarına izin vereceğiz.

Bunlara ek olarak, Rodos'un büyük hâkiminin, memleketlerimdeki Hıristiyanlardan her sene kadın erkek iki cinsten istediği yaşta üç yüzer kişi alıp Şövalyeliğin adalarında kendi takdir ettiği şekilde kullanmasını kabul ediyorum. Ve Rodos hâkiminin benim için yaptığı ve yapmakta olduğu her türlü masrafın bedeli olarak 1500 altın ekünün karşılığını ödeyeceğim. Ayrıca Osmanlı padişahlarının Rodos Şövalyelerinden aldıkları bütün adaları, toprakları ve kaleleri geri vereceğime ant

içerek yemin ederim. Bunun kendi rızam olduğunu göstermesi için bu taaahhütnâmeyi kendi elimle imzaladım ve kendi mührümle mühürledim.”¹⁶³

Tüm bu gelişmelerin ardından Cem’in Fransa’ya gidişinden önce onun adına bir veda ziyafeti verildiği Vâkıat’da anlatılır. 1 Eylül 1482 tarihinde Cem, Rodos’ta kendisine ayrılmış olan o şahane konutu bir daha görmemek üzere terk ederek, geldiği zamanki gibi görkemli ve şatafatlı bir uğurlama alayıyla sahile kadar götürülmüştü. Kendisini Karaman sahillerinden Rodos’a getirmiş olan, tarikatın o meşhur Tresor gemisine bindirilmişti.¹⁶⁴

4. 5. Şehzade Cem’in Deniz Yolculuğu ve Fransa’ya Varışı

Şehzade Cem’in Rodos’tan ayrılışının ertesi günü yani 2 Eylül’de Pierre d’Aubusson’un siyaseti gereğince, Sultan Bayezid’e barış müzakerelerini yapmak için elçiler gönderdiği biliniyor.

Elçi olarak gönderilen şövalyeler İstanbul’a geldiğinde ilk olarak Gedik Ahmed Paşa, Mesih Paşa gibi mühim devlet adamlarıyla bir salonda konuşmalar yaptıkları, daha sonra ise bizzat Sultan Bayezid tarafından ağırlandıkları ve anlaşma görüşmeleri yaptıkları biliniyor.

Sultan Bayezid, “Prensinizle barış yaptık, sağlığının iyi olmasını dilerim, kendisine gönderdiğim elçinin sözlerini benim kendi sözlerim gibi dikkate alacağını umarım. Kararımı dinlenmesini ve o yolda hareket etmesini isterim,” demiş ve ayağa kalkarak elçilere değerli hediyeler verdimişti. Aynı zamanda kendi seçmiş olduğu elçiyle birlikte Rodos’a gitmelerine izin vermişti. Sonra da barış antlaşmasının

---

¹⁶³ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 271.

¹⁶⁴ Haydar Bey, s. 12.

suretlerini, ilan edilmek üzere eyalet valilerine göndermişti. Şövalyeler çıktıklarından bir ay sonra, 2 Ekim 1482’de Rodos’a dönmüşlerdi. Antlaşmanın bir suretini Büyük Üstada, bir suretini de tarikat meclisine sunmuşlardı. İncelendikten ve kabul edildikten sonra, her tarafta ilan edilmiş ve sıkı biçimde uygulanması emredilmişti. Sultan Bayezid her sene 1 Ağustosta kırk bin Venedik Dukası vermeyi taahhüt ediyordu. Geçen sene için de kırk gün içinde, aynı miktar verilecekti.¹⁶⁵

Cem ve kafilesi 33 gün Rodos’ta kaldıktan sonra 1 Eylül 1482 tarihinde Fransa’ya doğru yolu çıktı.

Şehzâde Rodos’a gelirken otuz adamı da beraber gelmişti. Yola çıkmadan önce oradan satın alınan yirmi kadar Müslüman esir de onlara eklendi. Bu adamlardan başka gemide üç yüz kişilik bir mürettebat daha vardı. Pierre d’Aubusson, bu kıymetli esirinin yolda başkalarının eline düşmesinden korktuğundan gemiyi kardeşi Frere Guy de Blanchefort idare ediyordu.¹⁶⁶

Deniz yolculuğu esnasında İstenköy (Kos) adasında bir müddet konaklandığı Haydar Bey tarafından şöyle aktarılır:

“Mübârek recebin on yedinci günü yekşenbe gün yelken açub Rodosdan Fransaya gönderdi havâ müvâfik olmaduğı ecilden tokuz günde İstenköy Adasına gelindi taşra adaya çıkarmakda çok terddüd çekdiler âhır’il-emir kendülerin taht-ı hükûmetlerinde olmagın bir gün çıkarub konaklayub ahşam yine getürdiler ammâ bundan sonra her ne yere vardılarsa çıkarmadılar.”¹⁶⁷

Vâkıât’da bahsedildiği üzere şövalyeler Şehzade Cem’i bir kere karaya çıkardıktan sonra bir daha karaya ayak basmasını istememişlerdir.

---

¹⁶⁵ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 281.

¹⁶⁶ M. O. Meriç, 2006. s. 138.

¹⁶⁷ Haydar Bey, s. 12.

Vâkıât'daki bilgi şöyledir; “Mübârek şa'bânun sekizinci günü yekşenbe gün Çiçilya (Sicilya) adasında ki İspanya Begi'nin tasarrufında dur Seragûz nâm şehirde lenger salub iki gün ikâmet etdiler zâd ü zevâda için andan gidüb mesina adlu bir şehre gelüb lenger bıragub bir gün bir gice anda durıldı andan kalkub Çiçilya (Sicilya) Boğazi geçildi andan sonra yanar ada¹⁶⁸ dimek ile ma'rûf bir ada zâhir oldı bir bülend tagdur sabâhdan ahşama degin gâh gâh kara tütünler göge direk direk olur ahşamdan sabâha degin pâre pâre taglar gibi yalınlar zâhir olub havâ yüzüne tagılır anı görüb kudret' ü-llah mülâhaza edüb geçildi andan cezîre-i mezkûre ile Pûlya memleketi arasında boğazi geçildükde merhûma geceyile gemi sathında ta'âm getürüb şem'¹⁶⁹ yakmışlardı ittifâk Pulyâ Beginin donanmalarından ki Papa ile Venedik ile ‘ adâvetleri eyyâmiydi meğer bir ulu gögesi (ya da kökösü) ol taraflardan harâmîlenüb gezermiş gice görünen şem' şu'leşine müteveccih olmuş sabâh gördiler ki bir donanma göge uş geldi ayırdı yarak¹⁷⁰ ve yasak tedârükine meşgul oldılar havâ dahi sâkin oldı def' ice gelimedi âhır'il-emir gâyet yakın gelicek anlar dahi gördiler ki bunlar savaş yaragina meşgûl hîç itâ'at suretin göstermezler revân denize sandal endirüb âdam gönderdiler dilleşdiler bildiler ki Rodos gemisi imiş hürmet edüb uluları gelicek merhûm cemî'-i halkı ile enbâra koyub gizlediler sorduklarında biz Rodosda koduk gitdik dediler andan peşkeşler verüb konaklayub gögelerine(kökölerine) gönderdiler bundan sonra hîç gice eyle taşra şem' yakamadılar.”¹⁷¹

Anlaşıyor ki, o günlerde Papa ile Venedikliler ve Napoli Krallığı savaş halindeydiler. Bir gece güvertede kandiller, meşaleler, yakıldı, yemek yendi, Napoli Beyliği ile Venedik arasındaki daimi düşmanlıktan devriye gezen bir Napoli donanması, güvertede gördüğü ışığa savaş gemisi endişeyle yaklaştı, gemiden sandal indirip

¹⁶⁸ Bu yanar ada konusunda iki ön görü vardır. Birincisi bu yanardağın Etna Yanardağı olabileceği, ikincisi ise bu dağın Stramboli olduğudur.

¹⁶⁹ Şem': Balmumu, mum, چراغ.

¹⁷⁰ Yarak: 1. Aleti, silâh. 2. Araç gereç, levazım.

¹⁷¹ Haydar Bey, s. 13.

görüştüler, anlaştılar. Bu esnada Cem’i sordular, onlar da Rodos’ta bıraktıklarını söylediler. Bu kıymetli esiri Napolililere kaptırmak istemiyorlardı. Selamlaşp ayrıldılar. Bundan sonra geceleri dışarda hiç ışık yakmadılar.¹⁷²

Şehzade Cem’in seyahatinden ilginç noktalardan biri de aşağıda anlatılan durumdur. Pulya Beği’nin donanmasıyla denk gelindiği zaman anlaşılıyor ki aralarında bir dostluk bulunmakta çünkü herhangi bir savaş olmadan selamlaşp yollarına devam etmişlerdir. Vâkıât yazarı olayı şöyle kaydediyor:

“Bir niçe gündend gâyet engine düşücek muhâlif havâlar esüb ‘azîm furtınalar olub gemiye hayli zarar olub helâk ü garak mesâbesine varıldı ‘inâyetü-llah erişüb içerüden gönler mıhlayub kalafât edüb bin cehd ile zararların def’ etdiler ol gice yüz otuz mîl gerüsine Rodosdan yana sürmiş yarındası ahşamı degin bir cezîreye gelindi anda dahi Pulya Beği’nin on yedi pâre donanma kadırgasına tuş gelindi selâmlaşub gittiler andan yine engine düşüb niçe eyyâm gidildi şöyle idi ki hîç bir etrâfın karası görünmezdi kuşcuguzlar gice ile azub deryâ yüzine müteveccih olurmış konmağa yer bulmayub gündüz gemi karaltusına gelüb konarlar idi kâfirler dahi bir çubuk ucına sırtmac dakub ol hayvancugun boyununa geçürüb tutarlar idi uçmağa kaçmağa mecâlleri olmaz idi ba’zı ki uçardı gözi kararub düşer gark olurdu.”¹⁷³

Vâkıât-ı Sultân Cem’i diğer kaynaklardan ayıran özelliklerden biri de aşağıda verilen bizzat Cem’e eşlik edilmesi ve beraber yaşanan olaylardır. Burada görülüyor ki Şehzade Cem’in dikkatini çeken bir büyük balık ve onun tutulma şeklidir. Bu hususu Haydar Bey şu şekilde aktarıyor:

“Bir gün kuşluk vaktinde bir balık zâhir oldı sırtı ki sudan taşra görünürdi bir kadırğa dödürmişlerdi ağzı ile püfkürdüğü şu iki sünü boyı mikdâr havâyâ giderdi bunun

---

¹⁷² Haydar Bey, a. g. e, s. 13.

¹⁷³ Haydar Bey, s. 14.

ululugin ta'accüb edicek kâfirler ayıtdılar bunda balıklar tutulur ki iki vâril yağı çıkar vâril dedükleri kiçirek fuçular deryâ koyarlar ammâ bu balığın tutulması keyfiyyeti oldur ki bir vâрили Kalafatlayub ziftleyüb oltalar baglayub nimeler asarlarmış dahi deryâya salarlarmış bu ulu balıklar bu oltalu nimeyi yudarlarmış oltası boğazına alışırmiş pes balık zorla çeküb bu boş vâрили denize taldırırmiş gerü boş vâril taşra su üstine çıkar balık yine su içine çeker vâril yine taşra gelür şol kadar çalışur ki yorılır mecâli kalmaz kendü dahi su üstine gelürmiş andan sonra gemilerle üstine üşüb gelüb ba'zı yerlerinden delüb ipler dakub taşra kenara gelüb öküzler çeküb kurya çıkarlarmış andan sonra burada ceneviz koruları gözükdü yine yerde bir bunun emsâli balık dahi göründi.”¹⁷⁴

Nihayetinde 46 gün süren bu yolculuk Savoie Dükaliği'na¹⁷⁵ ait olan Villefranche (Villefranche-Sur-Mer) adlı limana demir atılmasıyla son buldu. Ertesi günü de Nits (Nice) şehrine geçilmesiyle yolculuğa karadan devam edildi.

Vâkiât yazarının uzun yolculukları sırasında en çok dikkatini çeken yerler, yüksek dağlar ve engin denizlerdir. Sicilya Adası civarından geçerken gördükleri yanardağın yüksekliği, ondan yükselen alevler ve dumanlar yazarı hayretler içinde bırakır. Bu dağ, ismi verilmemekle birlikte meşhur Etna yanardağıdır. Akdeniz'in uçsuz bucaksız sularında yol alırlarken, hiç kara görünmemesi onları oldukça korkutur. Bu yolculukları sırasında, uçmaya mecali kalmayan kuşların denize düşüşleri, gemiye konanların ise kolaylıkla yakalanması yazarın dikkatini çeken olaylardandır.¹⁷⁶

---

¹⁷⁴ Haydar Bey, s. 14.

¹⁷⁵ Savoie Dükaliği: 1416-1714 yılları arasında Savoie Hanedanı'nın egemenliği altında bulunan topraklardır. Dükalık İtalya yarımadasının kuzeyinde yer alıyordu. Topraklarının bir kısmı günümüzde Fransa'nın bir parçasıdır. Savoie Kontluğu'nun devamı olan Dükalık Sardinya Krallığı ve İtalya Krallığı'nın çekirdeğini oluşturdu.

¹⁷⁶ O. Horata, Vâki'ât-ı Sultan Cem'de Batı Kültürü Hakkında Bazı Egzotik Dikkatler, **Millî Folklor**, Ankara, 2013, Say. 52, s. 77.

4. 6. Cem'in Taraftarlarının Durumu, Oğlu Oğuzhan'ın Boğdurulması ve Gedik Ahmet Paşa'nın Öldürülmesi

Sultan Bayezid bir taraftan Cem'i ortadan kaldıracak veya girişimlerini felce uğratacak önlemler alırken bir taraftan da imparatorluk içinde Cem taraftarı olanların temizlenmelerini temine çalışıyordu. Cem'in Rodos'a çekilmesi ve nihayet Fransa'ya gönderilmesi üzerine ondan umudu tümüyle kesmiş, kendi kendine de hiçbir şey yapamayacağına inanmış olan Karamanoğlu Kasım Bey, kurtuluş ve çıkarı Sultan Bayezid'le anlaşmakta bulmuş ve Padişaha başvurarak bağlılığını sunarak ona boyun eğmişti.¹⁷⁷

Târîh-i Behişti'de Kasım Bey'in bu durumu şu şekilde anlatılır: "Karamân-oglı dahı işine peşimân olup, güneş-kârlığın bilüp isti'zâr u istigfâr eyledi. "Femen tâbe min-ba'di zulmihi ve eslaha feinnâ'llâhe yetübü 'aleyhi inne'llâhe gafûrur'-rahîm" didi. İç-ili sancağını istid'â eyledi. Sultân-ı kâm-kâr-ı 'âlî-mıkdâr u merhamet-şi'âr inzicârın ıztırârın görüp, terahhum idüp günâhın 'afv eyledi. Ve ol istedüği vilâyetün iyâletin ana 'mâyet eyledi. Andan devlet ü sa'âdetle dârü'l-hılâfet Kostanttıniyye'ye mürâca'at, mu'âvedet eyledi.¹⁷⁸ Sultan Bayezid Kasım Bey'in pişmanlığı üzerine ona Karaman'ın güneyinde bulunan İçil bölgesini o ölene kadar bağışlamıştır.

Sultan Bayezid belli başlı Cem taraftarlarını ortadan kaldırma kararındaydı. Kendi gözünde bunların en güçlüsü, en tehlikelisi hiç şüphesiz ki Gedik Ahmed Paşa idi. O, aslında Cem'in taraftarı olmasa da kendine taraftar olamazdı. Daha şehzadelik zamanından bu yana araları açıktı. Ne Ahmed Paşa ona ehliyetli bir hükümdar gözüyle bakabiliyor ne de Bayezid, Ahmed Paşa'yı güvenilir bir sadık sadrazam olarak görebiliyordu. şimdiye kadar birkaç kez onu ortadan kaldırmaya kalkışmış ancak bunu gerçekleştirememiştir. Gerek paşalar üzerindeki nüfuzu, gerek asker üzerindeki etkisi,

¹⁷⁷ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 288.

¹⁷⁸ Behişti Ahmed Çelebi, 2015, s. 344.

şimdiye kadar hayatının koruyucusu olmuştu.¹⁷⁹ Lakin Sultan II. Bayezid kendi otoritesini sağlayınca Gedik Ahmed Paşa'yı öldürmüştü. Bayezid Gedik Ahmed Paşa'nın İstanbul'da kuvvetli olduğunu bildiği için onu Edirne'de öldürtmeyi uygun görmüştür.

Sultan Cem'in küçük oğlu olan Oğuzhan'ın akıbeti de Gedik Ahmed Paşa gibi olmuştur. Oğuz Han, büyük babasının yanında rehin olarak bulunmuş ve sonra Gedik Ahmet Paşa'nın himaye etmesiyle Bayezid bu çocuğun bir müddet hayatına dokunmamış sonra da Gedik Ahmed Paşa'nın Edirne'de katlini müteakip o da Bayezid'in emriyle İstanbul'da muhafız bulunan İskender Paşa tarafından öldürülmüştür.¹⁸⁰

4. 7. Cem'in Nice'e Götürülmesi ve Buradan Ayrılması

Sultan Cem 15 Ekim'de Duc de Savoie'nin hükümetine dahil olan Ville-Franche'a gelmişti. Fakat gemiden indirilmedi. Ville-Franche'da veba olduğu söylendi. Ertesi günü Nice'e doğru yelken açtılar.¹⁸¹ Vâkıât-ı Sultân Cem'de Fransa'ya geliş ve Nice kentine geliş şu şekilde anlatılır: “Mâ-hasal kelâm ramazânun üçüncü günü çahârşenbe gün Savâya memleketinin Vilafiranka nâm limânında lenger salub yarındası Nitse şehrine gelindi deryâ kenârında bir mahbûb¹⁸² şehir idi mahbûb ve mahbûbesi çoğ idi bâğ ü bâğçelerinin hesâbı yog idi bir iki günden sonra Rodos Beglerin yanına cem' eyleyüb Üngürüse gitmek tedârikin söyledi ayıtdılar ki Fransa Begi bir ulu begdir andan icâzet talep etmedin geçüb gitmek 'âkilâne degildür mebâda zararı dene imdi siz bir âdamunuz bizim âdamumuzla koşun varsunlar icâzet isteyüb hem yollarda bizi

¹⁷⁹ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 292.

¹⁸⁰ İ. H. Uzunçarşılı, 1949, s. 168.

¹⁸¹ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 306.

¹⁸² Mahbûb: Muhabbet edilen, Sevilen.

incitmemeğe hâkim alsunlar merhûm dahi sa'y edün çok eglenmesünler diyecek on iki gün va'de etdiler Hâtibzâde Nasûh Çelebiyi bunlara koşub gönderdiler eletmemişler iki günlük bir köyde komışlar üstine bir kâfiri beklemeğe komışlar bu taraftan uş bugün uş yarın gelür deyü dürlü dürlü yalanlara tutub merhûmı dört ay mikdârı eglendirdiler şehrin bâkire mahbûbelerin getürüb horos deperlerdi onların 'âdetlerinde setir olmaz belki öpüşmek kuçuşmak fahrılarıdır oynayub dinlenmelü olıcak yâdarların dizlerinde otururlardı boyun kulak açık aralarında bir gâyet mahbûbesiyle merhûmun ta'alluku olmuşdu."¹⁸³

Haydar Bey, Nice şehrinin deniz kenarında güzel bir şehir, bağ ve bahçesinin sayısız olduğunu, bir iki günden sonra Cem'in isteğiyle, Rodos beyleri ile beraber Macaristan'a gitme hazırlıklarının yapılmasını istediğini anlatıyor. Fransa Beyi'nin ulu bir bey olduğu ondan izin alınmadan geçmenin akıllıca olmayacağı sonra zararı dokunabileceği belirtiliyor. Vâkıat'dan anlaşılıyor ki, Şehzade Cem, bir adam bizden bir adam sizden gidip hem izin alsınlar hem de yolda rahatsız edilmemek için bir hüküm versinler diyerek güvenliği sağlamak amacındaydı. Daha sonra Cem vakit kaybedilmemesini istemiş onlara on iki gün süre vermiş ve Hatibzâde Nasuh Çelebi'yi peşlerinden göndermiştir. Şehzade Cem gelecek haberleri beklerken günlerin geçtiği ve şehzadeyi dört ay yalanlarla oyaladıkları görülüyor. Vâkıât'da Nice şehrinde Cem'i oyalamak için şehrin güzel kızlarının getirildiği ve bu kızların bazı giyim şekillerinden bahsedildikten sonra içinden birinin merhum Cem'in ilgisini çektiği anlatılıyor.¹⁸⁴

Cem'in durumu böyleyken, Rodos Beyi d'Aubusson Avrupa hükümdarlarıyla yazışmalarda bulunuyordu. D'Aubusson'un şehzade Cem meselesine dair yazıştığı hükümdarlar, Napoli kralı Ferrand, Papa IV. Sixtus, Macar kralı Matyas Korven idi. Bunların hepsi, Şehzade Cem'in muhafazasında Hıristiyanlığın menfaatlerini göz

---

¹⁸³ Haydar Bey, s. 15.

¹⁸⁴ Haydar Bey, a. g. e, s. 15.

önünde bulunduruyorlardı. Napoli kralı, Cem'in Hıristiyanların eline düştüğüne memnundu. Bu vasıta ile bütün Hıristiyan devletler serbest kalabileceklerdi. Fakat kendi arazisine Papa ile beraber Venedikliler saldırdığı için Napoli Krallığı'nın Rodos Bey'ine yardım etmesi kabil değildi. Bununla beraber barış sağlanır sağlanmaz yardımda kusur etmeyecekti. Papa'nın cevabı kısaydı. Şehzade Cem'in Fransa'ya naklinden dolayı pek memnundu. Fakat o da yardım vaadinde bulunamıyordu. Bütün hükümdarlar içinde en ziyade yardım vadeden, Macar Kralı Matyas Korven oldu. Papa ile diğer deniz hükümetleri deniz yoluyla taarruz ettikleri takdirde kendisinin Karaman'a yürümeye hazır olduğunu yazmıştı.¹⁸⁵

D'Aubusson, bütün bu cevaplardan, Avrupa hükümdarlarına karşı beslediği fikirlerin gerçekleştiğini anladı. Bununla beraber hem vakit kazanmaktan, hem de Hıristiyanlık dünyasını Türklere karşı tahrik etmekten geri durmadı. Diğer taraftan Babiali ile de dostane ilişkiler kurmaya çalıştı. Döpara ile Montarno'nun Edirne'de Sultan Bayezid ile yaptıkları anlaşmanın faydaları görülmeye başlamıştı. Adanın ticareti gittikçe artıyordu. Artık Türk korsanlardan da korku kalmamıştı. Şehzade Cem hakkında Rodosda imzalanan anlaşmada ayrıca menfaatler sağlanacaktı. Bu anlaşmanın yakında Sultan Bayezid tarafından tasdik edileceğine şüphe yoktu. Gerçekten de öyle oldu. Sultan Bayezid, kardeşi Cem'in şahsı hakkında yaptığı anlaşmanın tasdikli bir suretini Hüseyin Bey ile Rodos'a gönderdi. (11 Nisan 1483). Hüseyin Bey, Sultan Cem'in geçen seneki masraflarına karşılık olmak üzere kırk beş bin Venedik altını getirmişti. Bu paralar şövalyelerin hazinesine teslim edildi, hatta makbuzu da alındı. Hüseyin Bey'de bir de mektup vardı. Bu mektupta Sultan Bayezid, Hüseyin Bey'in Fransa Kralı Onbirinci Louis'ye gönderilmesini rica ediyordu.

---

¹⁸⁵ A. R. Altınay, 2006, s. 56.

D'Aubusson meseleyi şövalye meclisini arz etti, teklifi kabul edildi. Hüseyin Bey Charles Dümor'a refakatle Fransa'ya gönderildi (18 Mayıs).¹⁸⁶

Şehzade Cem kafilesi, şövalyeler, beyler ve maiyet halkıyla Savoie'nin güzel dağlarından geçiyordu. Cem, Frenk Süleyman Bey'i gördükçe üzülyordu. Süleyman Bey artık onun en has adamı olmuştu. Kendi aslen Frenkti, Fransızca'yı da Türkçe gibi konuşurdu. Şövalyeler en çok Süleyman Bey'den çekiniyorlardı. Yapacakları entrikaları, hileleri bütün kabile içinde sezebilecek bir kimse varsa da o Süleyman Bey'di.¹⁸⁷

Seyahatin başından beri aklı-selim davranan Frenk Süleyman Bey'in ise akıbetinin ne olduğu Vâkıât'da şu şekilde anlatılır: "Firenk Süleymân Beg efrenc dilin bilür deyü vehimlerinden bir cüz'î bahaneyle habs ü katl etmek istediler Merhûm ellerinden alub ben habs edeyin deyü kendü hazinesinde habs etdi âhır'il-emir kâfir libâsın¹⁸⁸ geyüb kaçdı Romaya çıkdı."¹⁸⁹ Anlaşıyor ki Süleyman Bey kâfir dilini bilmesi gibi bahanelerle öldürölmek istenmiştir. Cem de onu korumak için, gerekirse kendisinin hapsedilebileceğini söyledi. Süleyman Bey ise yabancı giysilerini giyerek Roma'ya kaçmıştır. Daha sonra ise ondan haber alınamamıştır.

---

¹⁸⁶ A. R. Altınay, a. g. e, s. 57.

¹⁸⁷ A. R. Altınay, 2006, s. 60.

¹⁸⁸ Libas: Giysi, elbise.

¹⁸⁹ Haydar Bey, s. 15.

4. 8. Savoie Dükü I. Charles ile Şehzade Cem'in karşılaşması

Şehzade Cem ve kafilesi (H. 3 Ramazan 887/M. 16 Ekim 1482)'de Nis'e gelmişlerdi. Şevval ve Zil-kade aylarını geçirip (27 Zi'l-hicce 887 Çarşamba/5 Şubat 1483)'te Nis'ten ayrılmışlardı. Kafile, Nis'ten ayrıldıktan sonra Piemont, Breil, Roya Saorgue, Tende, Limone, Piemonte, Vernante, Borgo-San-Dalmazzo, Bourge adlı şehirlerden geçip (H. 1 Muharrem 888/8 Şubat Pazar 1483) Coni'ye geldiler. Bundan sonra Ville'yi geçip, Savigliano, Cavaller maggiore ve Racconigi şehirlerini geride bırakıp Carignano şehrinde durdular. Daha sonra Avigliano sahrasını geçip Suse Gagnerent, Sain-Jean-de Maurienne'de şehirleri de geçildikten sonra bir dağdan öbür dağa, sarp kayalara gelindi. Sonra kışın nehirlerinin üzerinden gemilerin geçebildiği üç suyun birden çıktığı bir dağa varıldı.¹⁹⁰ Bu dağdan kızaklarla inilip Aiguebelle adlı şehre gelindi. Daha sonra ise Savoie Dükalığı'nın başkenti olan Chambery'e varıldı.

Vâkıât'da yazarı ise bize şu şekilde aktarmıştır: “Nitse şehrinde ve etrafında tâ'un oldu ol ecilden seb'e ve semânîn'e ve semânemi'e zî'l-hiccesinin yegirmi yedinci günü çahârşenbe günü birer aksak sakat gemi kuyruksız tavarlara bindirüb göçüb eleşpere nâm konuldu Hâtibzâdeyi anda getürdiler zikr olundugınlayın bu güne degin bir köyde yaturmuş andan Peymünd sahrâsında beri ve Şoris ve Tente ve Lîmon ve Urnât ve Lurk nâm şehirlerden geçüb sene semânine ve semânemi'e muharremün guresinde Konı nâm şehirde konıldı yarındası şehr-i zîleyi geçüb şehr-i Sûyalâna gelindi andan Kavâlârmor ve Rakonis nâm şehirler geçüb Kuranân nâm şehirde konıldı andan şehr-i Avilâmanda konıldı andan sahrâdan çıkub şehr-i Sûzayı geçüb Sancovâna gelindi bu taglardan bir taga gelindi ki dibinden üç su çıkar biri tûna ikisi dahi anun emsâli ulu sulardur kış günlerinde gemiyle geçülür bu tagdan atla inmek muhâl olduğu ecilden piyâde inmekden üşenen kişileri kar üstinde kızığa bindürürler kızıgun sâhibi kızığ

¹⁹⁰ M. O. Meriç, 2006. s. 153.

engebeye uçurur kendü dahi bile biner bir lahzada tag etekinde bulunırlar atların tolaydan indirürler andan galabeye nâm şehre gelüb ertesi yânî duka di savâyanun tahtı şehri Cemrîde konıldı.”¹⁹¹

Savoie Dükü I. Charles, o sırada hasta olan dayısı Fransa Kralı XI. Louis’in ziyaretinde olduğundan Şehzade Cem ile buluşup görüşemediler. Kafile orada bir iki gün kaldıktan sonra şehzâdeyi Chambery’den alıp (H. 13 Muharrem 888 Perşembe/M. 21 Şubat 1483)’te (Ricleye) Rumilly adlı hisara getirdiler. Savoie Dükü I. Charles tahtına dönerken Rumilly’e uğrayıp Cem’le buluştu ve şehzade ile tanıştı. Bu buluşma Cem’in kurtuluşu için bir ümit gibi görüldüyse de şövalyelerin sıkı takibi ona fırsat vermemişti.¹⁹²

Cem’in dükle karşılaşması Vâkıât yazarı tarafından şöyle anlatılıyor: “Savâya memleketinin Begi ki Karaman memleketi mikdârı yerün hâkimi dür tayısı rîga Fıransayı ‘ibâdetinden dönüb tahtına giderken ricleyede konub merhûma bulışdı ellerinden gelmedi ki bir cezvî tühfe getüreler merhûm yine yoklîg ile ‘âdet sâkıt¹⁹³ olmasun deyü Şâmda elli altuna alınmış bir dımışkî çomak gönderdi togrusı ana canlar versen erzân idi zîrâ henüz on dört yaşında güzellik tâcı başında bir serv-i ra’nâ hüsn bâğında bî hemtâ şüh cihân aşub idi.”¹⁹⁴

Savoie Dükü I. Charles ile şehzade Cem arasında bir dostluk oluşmuştu. Dük bütün kalbiyle onu şövalyelerin elinden kurtarmaya çalışıyordu. I. Charles, bu arzusunu gerçekleştirmek üzere kendisine bu konuda yardım edecek olan Lorraine Dükası Rene’yle anlaştı. (Haziran 1483) Daha önce Venedikliler, Napoli Kralı Ferrand’a karşı harbedebilmek için Lorraine Dükası Rene’den yardım istemiş, o da Venediklilere bu hususta yardım etmişti. Şimdi de Lorraine Dükası Rene, Cem’in kaçışını kolaylaştırmak

---

¹⁹¹ Haydar Bey, s. 15.

¹⁹² M. O. Meriç, a. g. e, s.155.

¹⁹³ Sâkıt: 1. Düşen, düşücü, düşmüş. 2. Değerini yitirmiş, hükmü kalmamış, hükümsüz.

¹⁹⁴ Haydar Bey, a. g. e, s. 16.

için Venediklilerden yardım bekliyordu. Venedikliler her zaman olduğu gibi padişaha hoş görünmek için işe doğrudan katılmak istemediklerinden olayı erteleyip hareketin sonuçsuz kalmasına sebep olmuşlardı. Dük I. Charles bu olayı gayet gizli tuttuğu halde şövalyeler gene de haber aldılar.¹⁹⁵

Vâkıât'da bu kaçırılma olayı anlatılmamakta fakat bazı ipuçları olayı doğrulamaktadır.

“Hele bârî bir iki gün ikâmet edüb geçüb tahtına varduktan sonra merhûmı Rodos kavminin elinden almaklığa ikdâm etmişler bunlar dahi muttalî olub sene semâne ve semânine ve semânemi'e cemâzî'el- ulasınun yegirmi birinci birinci günü pençşenbe gün göçüb girânable suyın geçüb Senkontî nâm şehir yanında konıldı yarındası Girânable (Grenable Isere) suyında gemiye binüb ilyondan felen Rona (Rhone) nâm suya gelüb Romana (Saint-Romain) ve Vिलence (Vienne) nâm şehirlerden geçüb konıldı yarındası şenbe gün delfinât nevâhisinde gemiden çıkub şehir-i Monteremarı(Montelimar) geçüb Pôyat nâm hisârda ikâmete konıldı.”

Pierre d'Aubusson, Savoie Dükası'nın Sultan Cem'i kurtarma teşebbüsünü II. Bayezid'e haber verdi. Ayrıca II. Bayezid'in üzülmemesi için şehzâdeyi insanların uğramadıkları bir yere kapattıklarını ilave etti.¹⁹⁶

---

¹⁹⁵ M. O. Meriç, 2006, s.163.

¹⁹⁶ M. O. Meriç, a. g. e, s. 163.

4. 9. Fransa Kralı XI. Louise'nin Ölümü ve Cem'in Akıbeti

Fransa Kralı XI. Louise 30 Ağustos 1483 tarihinde vefat etti.¹⁹⁷ Cavit Baysun bu tarihi 22 Ağustos olarak kaydetmiştir.¹⁹⁸ Şövalyeler, Louis'in vefatını haber alır almaz, Fransa Krallığında kargaşa çıkmasından korktular, Şehzade Cem'in bu fırsattan istifade ederek kaçması ihtimalini düşündüler, maiyetinden yirmi dokuz kişiyi zorla ayırdılar, kendileri de kâfir askerlerinden sekiz yüz miktarını silahlı olarak topladılar.¹⁹⁹ “Sâl-i mezkûrun recebinin on sekizinci günü rîga Fıransa ölmüş memleketine fetret evvelâ deyü tevehhüm olındı gi bâ'aşdan hemân ol eyyâmda merhûmun âdamların ırmak tedârük etdüler etrâfdan cemî filerlerin cem' edüb cebeye ve cevşene girüb otuzdan bir eksik kişi kendüler ihtiyâr etdügin adlu ad ile defter edüb cebren ve kahran mezkûr recebinin yegirmi tokuzuncı günü düşenbe gün ayırdılar merhûm söyleyeyin dedükce biz bunun üzerine me'mûruz elümüzden gelür ammâ senin halâsuna bu re'yimüz savâbdar deyü ve bu alub gitdügümüz âdamlarunuz hiç birisine zarar degmesün deyü incîle and içtiler.”²⁰⁰

Hoca Sadeddin Efendi, şövalyelerin bu yirmi dokuz kişiyi ayırmalarından bahsederken: “Padişah hazretleri tarafından gönderilen elçi ile şehzadenin maiyetinden uzak tutmak için işaret vermekle ve bu haber şehzadenin koruyucusu olan kâfirlere erişmekle” diyerek, Sultan'ın şehzade Cem'i her an takip ettirdiğinin altını çiziyor.²⁰¹

Cem'den ayırdıkları bu adamlarını Montelimâr'dan geçirip Rhone suyundan gemiye bindirip Viviers, Chateauneuf-du-Rhone, Bourg, le Pont-Saint-Esprit adlı şehirlerden geçirerek bir yerde konaklattılar. Ertesi Salı günü Les ours, Roquemaure, Chateauneuf-du-Pape Pont-de-Sorgues, Arles, Fourgues, Saint Gilles adlı şehirlerden geçirerek (H. 1 Şaban 888 Çarşamba/3 Eylül 1483)'te La Metto, Albaron, Fourgues, la

¹⁹⁷ N. Vatin, **Sultan Djem**, Ankara, 1997, s. 178.

¹⁹⁸ M. C. Baysun, **Cem Sultan Hayatı ve Şiirleri**, İstanbul, 1946, s. 71.

¹⁹⁹ A. R. Altınay, 2006, s. 64.

²⁰⁰ Haydar Bey, s. 16.

²⁰¹ A. R. Altınay, a. g. e, s. 64.

Motte, Salines şehirlerinden geçtikten iki gün sonra Cuma günü Aigues-Mortes'de sonraki limandan gemiye bindirdiler. Ramazanın ortalarında 23 Ekim 1483'te Nis yakınında Villefranche Limanı'nda kaldılar.²⁰² II. Bayezid'in elçisi Hüseyin Bey'i de buraya getirmişlerdi. Sonra hep birlikte hareket ettiler, ekimin sonuna doğru Rodos'a geldiler. Bu seyahat tam üç ay sürdü. Hüseyin Bey Rodos'a gelir gelmez, oradan İstanbul'a gitmek için kaçtı.²⁰³

Kral XI. Louise'nin ölümünden sonra yerine genç VIII. Charles geçmişti. Padişah II. Bayezid, Hristiyanlarca nadir olan "repliques" hediyelerini ve bir mektubunu elçisi Hüseyin Bey'le Kral VIII. Charles'e göndermiş. Yeni Kral padişahın bu ikramlarına karşılık Hüseyin Bey'in elli kişilik kafilesiyle beraber bir yıl süreyle Fransa'da kalmasını, gezmesini, geçtiği dükalıklarda iyi muamele görmesini temin edecek 21 Nisan tarihli bir ferman çıkarıp herkesin bu fermana uyması için beylerine göndermiş. Hüseyin Bey için özel çıkarılan ve altında Kurduz de Bresa ve Grad Belay iki imzalı ferman (H. 889/M. Eylül 1484)'e isabet etmektedir.²⁰⁴

Oldukça romantik bir karaktere sahip yeni Fransa Kralı VIII. Charles tahta çıktıktan sonra Napoli ve Milano'da Anjou ve Orleans hanedanlarının haklarını korumak ve Balkan Yarımadasının karşısında yer alan Napoli'deki hanedanların eski geleneksel siyasetini yeni bir Haçlı seferi şeklinde tekrar yaşatmak için İtalya'ya bir sefer yapmayı planladığına, Venedik Doğu kendisine çok yararlı olabilecek Cem'in Papaya teslim edilmesine ısrarla karşı çıktı.²⁰⁵

Kral XI. Louis'in ölümünün ardından adamlarının çoğundan ayrı düşen şehzade Cem ise, Fransa'ya geldiğinden beri kendisiyle dost olan Savoie Dukası'ndan medet

---

²⁰² M. O. Meriç, 2006, s. 165.

²⁰³ A. R. Altınay, 2006, s. 65.

²⁰⁴ M. O. Meriç, a. g. e, s. 166.

²⁰⁵ N. Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Çev. Nilifer Epçeli, İstanbul, 2005,c. 2, s. 208.

umar hale gelmişti. Duka da Cem'e verdiği söz gereğince harekete geçti ve onu yanına almak için girişimlerde bulundu.

4. 10. Şehzade Cem'in Rochechinard'da Hapsedilmesi ve Sonra Buradan Alınıp Lastice Kulesi'nde Hapsedilmesi

Cem ile gerçekten ilgilenen Savoie Dukası I. Charles, onu şövalyelerin ellerinden kurtararak kaçırmayı vaat etmişti. Nitekim kışı Savoie'de geçirdikten sonra 6 Haziranda Mont-Cenis'ye geçmiş, oradan da Suze'e gitmişti. Dönüşünde ilk işi Cem'e vermiş olduğu sözü yerine getirmeye çalışmak olmuştu. Bu konuda, çok yakını olan ve Venediklilerle de yakınlığı bulunan Duc de Lorraine'le anlaşılıyordu. Bu, Cem'in ilk firar girişimi oluyordu. Charles bu firarı kolaylaştırmak için Duc de Lorraine'den yararlanmayı düşünmüştü. O, Ferrara Savaşında Venedikliler hesabına çalışmıştı. Bu işte de onun aracılığıyla Venediklilerin yardımları da sağlanmış olacaktı. Durumun son derece gizli tutulmasına rağmen şövalyelerin kulaklarına kadar gelmesine engel olunamamıştı.²⁰⁶ Şehzade Cem bu olaydan sonra Pouquet adlı yerde alıkonulmuştu. Bu aynı zamanda Cem'in maiyetinden ayrı geçirdiği ilk iki ay olmuştu.

Hoca Saadedin'e göre, buradan Charles Allemand'ın yeğeni olan Barrachin-Allemand'ın malikânesi Rochchinard'a nakledilmişti.²⁰⁷

Bu şato Şehzade Cem ile beraber Rodos'tan gelen Charles Allemand'ın yeğenininde idaresinde idi. Civarındaki beylerin tümü Şehzade Cem'i daima ziyarete geliyordu. Bunlardan en itibarlısı, Sassenage şatosunun beyi Baron Jacques'tı. Jacques, Osmanlı şehzadesini daima ziyaret ederdi. Bu ziyaretlerin birinde Cem baronun kızlarından birine âşık oldu. Bu kızın adı Philippe-Helene idi. Helene, sâmansûz (servet

---

²⁰⁶ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 339.

²⁰⁷ İ. H. Ertaylan, a. g. e, s.342.

tüketen) bir güzelliğe sahipti. Şehzade Cem, Helene’i hassas ve mütessir kalbiyle sevdi. Helene de Cem’in hassasiyetine karşılık kayıtsız kalmadı. ²⁰⁸

Ayrıntılı olmasa da Vâkıât yazarı bu durumu şu şekilde anlatmıştır: “Sultân Cemi âdamlarından ayırdıklarından sonra iki ay mikdârı durub andan Doşınol nâm kaya başında bir hisara getürdiler bir iki ay mikdârı durub Sasunaja nâm bir hisara getürdiler andan ol hisâr beginün bir mahbube Lâ-nazîre kızı var idi merhûm ile mu’âşaka vâkı’ olub arada hayli muhabbet vidâd²⁰⁹ mürâsele²¹⁰ olunurdu bir iki ay anda durub andan bir tagda Sâtontun nâm hisâra varıldı.”²¹¹

Bu arada Duc de Savoie’nin şehzade Cem’i esaretten kurtarma girişimi devam ediyordu. Şövalyeler, Savoie Dükaliği’nin Rochechinard Hisarı’na yakın olması yüzünden burasını emniyette görmediler. Esirlerini ellerinden kaçırma korkusuyla iki aydır kaldığı bu hisardan alıp Lyon nehrinin kenarında Vienne adlı şehre getirdiler (1484).²¹²

Şehzade Cem’in Tour de Zizim (Cem Kulesi)’de kalışına kadar, Cem’in kaçmasını önlemek amacıyla şövalyeler onu sürekli bir yerden bir yere nakletmişlerdir. Vâkıât yazarı çeşitli dağ ve göllerden geçerken ilginç bilgiler kaydetmiştir.²¹³

²⁰⁸ A. R. Altınay, 2006, s. 65.

²⁰⁹ Vidâd: Sevme, ilgi duyma, muhabbet, dostluk.

²¹⁰ Mürâsele: Mektuplaşma, yazışma, muhabere.

²¹¹ Haydar Bey, s. 18.

²¹² M. O. Meriç, 2006, s. 175.

²¹³ “Bir tagda Sâtontun nâm hisâra varıldı kilisesinde âdam mikdârı hâlis ham gümüşden musanna’ bir sanem vardı idi İlyon suyu kenârında Dine nâm şehre varıldı kazayı gör ki ol gice kondukları ev dutışdı andan ozana(uzana) tagın iki günde aşub bir sahrâda Klermont(Clermont-Ferrand) nâm şehre gelindi ki Firansanun Monşinyor de Burbon ya’nî beglerbegi memleketidir andan geçüb bir Burgunu nâm bir hisâra gelindi Rodos Begi Migâli masturunun abâ’an cedd vatanlarıdur yegirmi gün mikdâr anda ikrâmet olındı Celâl Beg marîz olub kaldı ve bu memleketlerin ekserinde düzme göller ve ekme çayırılar var ki kıyâsa gelmez lakin düzme göl dedigümüzün aslı buymuşki iki tag arasında bir sedd bağlarlarmış içine su salarlarmış tâ ki tola andan etrafından yük yük tatlu sular balıkların beş on günlük yoldan getürürlermiş seped içine bir kat saman bir kat balık arkası üstine düşerler imiş seped toldukdan sonra ol vaz’ üzere tavarlara yükledürlermiş gice sabâha degin yürürlermiş gündüz konub balıkları suya koyarlarmış yine gice bu vech ile yükledüb gideler imiş tâ ki ol düzme göle koyarlarmış bundan sonra dört beş yılda bir kerre ol gölün suyun savarlarmış az kalub içinde üreyen balıkları dutub niçe bin altunluk balık satarlarmış bu vech ile balık üredirlermiş ve her gâh ki bâzâr dutmalu olsa ellere haber eylerlerimş bir niçe günlük yoldan

İlk olarak Satontun adlı hisara varıldığını, buranın kilisesinde bir adam ağırlığında ham gümüşten bir put olduğundan ve İlyon (Lyon) nehri kenarında Dine adlı bir şehre ulaşıldığını bildiriyor. Ayrıca o gece kaldıkları evde yangın çıktığından oradan Uzna dağına iki günde aşip bir ovada Klermont (Clermont) adlı şehre gelindiğinden bahsediyor. Burasının Fransa'nın "Beylerbeyi" memleketi olduğu, oradan geçip Burgon adlı bir şatoya gelindiği burası Rodos Büyük Üstadının ata yurdudur. Yirmi gün burada kaldığı Celal Bey hastalandığı için onu burada bıraktığını söylüyor. Bu noktada Vâkıât'ın yazarının yine egzotik bilgiler verdiğini görüyoruz. Bölgede nasıl balık yetiştirildiği ve satıldığı yazar tarafından anlatılmaktadır. Burgonun'dan geçip Lumuzun (Limoges) yöresinde bir dağ üzerinde bir ovada Montele adlı bir hisara gelindi ki, sahibi Rodos Beyi'nin kardeşiydi. Bir tarafında bir göl ve bir dere vardı. İki ay burada oturulduktan sonra Mortol adlı bir hisara gelindi.

4. 11. Cem'in Tour de Zizim'e Getirilmesi

Pierre d'Aubusson, ikiyüzlü siyasetinin daha bir süre işe yarayacağına inanmış olduğundan olayları adasından seyrederek Cem'i bulunduğu yerden Dauphine'ye kaldırmalarını adamlarına emretmişti. Cem ekim içinde Auvergne'e götürülerek Bourgoneuf Şatosu kulelerinden Lastic'e kapatıldı. Ve sırf kendisini sıkıca hapsedebilmek için, bugün Cem'in kendi adını taşıyan bir zindan kule yapılması emrini verdi. Bu kulenin yapımı bitinceye kadar Cem, yine kaleden kaleye sürüklenip

---

balık almağa bî-hesâb kimesne gelürmüş zîrâ her şehirde bâzârlarında havzlar ve sandukçılar vardır ki diri balıklar niçe aylar beslerler müşteri görüb begendüğünü dutub eline verirler ammâ çayırar dedigimüzün aslı bu imiş ki bayırları sahrâları sürüb çayır tehmin ekerlermiş üç dört yıla degin yonca savurur gibi savururlarmış şol kadar kuvvet dutub köklenür imiş saban Sökmez olurmuş andan sonra tavar salmakdan hiç ziyân değmez çayır olurmuş ya'ni sözüümüze gelem andan sonra bir Burgunundan geçüb Lumuzûn nevâhisinde tag üzere bir sahrâda Montele nâm bir hisâra gelindi ki sâhibi Rodos Beginin karındaşıdı bir tarafı göl dere iki ay mikdâr anda dahi ikâmet olundukda sonra Mortol nâm bir hisâra gelindi."

dolaştırılmıştı. Bourgeneuf'den çıkarılan şehzade, bu sefer de Antoine d'Aubusson'un malikânesi olan Montel-le-Viconte Kalesine götürülmüş ve mümkün olduğu oranda da çevreyle ilgisi kesilmeye çalışılmıştır. İki ay kadar burada kalan Cem, adamlarından hasta olan Celal Bey'i orada bırakarak Mortelles'e gitmiş, oradan da Creuse'de Boislamy'e (Bois-Lamy) nakledilmiştir. Bütün bu dolaştırmalardan amaç, uzun süre bir yerde kalarak dost ve müttefikler bulmasını engellemektir. Boislamy (Bois-Lamy) Şatosu, d'Aubusson'un yeğeni Antoine d'Aubusson'un malikânesi idi. Buraya 1485 Mayısında varan Sultan Cem, sıkı bir gözetim altında iki sene kadar bir esir hayatı geçirmiştir.²¹⁴

Ahmet Refik, Cem'in buradaki yaşamını şöyle anlatmıştır: “Şatoya geldiği zaman Mayıstı. Şatonun bir tarafında göl, öbür tarafında bağlar ve bahçeler vardı. Fakat tabiatın hiçbir güzelliği Cem'in bedbaht ruhunu teselli edemedi. Yad ellerde şatodan şatoya sürünmek hassas kalbini adeta eziyordu. Şehzadenin teessürü şiirlerinde de görülüyordu:

Tac u kabayı terk edüp uryân olayım bir zaman

Gurbette seyran eyleyüp mihmân olayım bir zaman

Çemg ü rübâbın sohbeti mutrib tamam oldu heman

Bezm-i belâda ney gibi nâlân nalan olayım bir zaman

Geh düşünüp, gâhi durup, geh gülüben gâh ağlayıp

---

²¹⁴ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 346.

*Geh kan yudup serhoş olup sekrân olayım bir zaman*²¹⁵

Şehzade Cem'in de esir hayatından bunaldığı Vâkıât'dan anlaşılıyor. O kadar ki Cem'in kaçmayı kafasına koyduğu ve girişimlere başladığı, bunun için sofı Hüseyin Beyi görevlendirdiği görülüyor. Bu konuda Vâkıât'taki kayıt şöyledir; “Merhûm cânından bîzâr oldu kaçmak tedârikine meşgûl olub sofı Hüseyin Begi kâfir kisvetine koyub bir tedârik itmek için gönderildi mezkûr Hüseyin Beg dahi üç yıl mikdârı Burbon Begi hizmetinde oldu.”²¹⁶ Daha sonra ise bu teşebbüsün bir sonuca varamadığını görüyoruz.

Avrupa'da Cem meselesiyle uğraşmayan devlet kalmamıştı. Macar Kralı Matyaş Korvin, şehzade Cem'i elde etmek için uğraşırken Venedik Devleti, Macar kralının arzusunu engelliyor, Papa'nın Cem'i alması için gayret sarf ediyordu. Fransa da Şehzade Cem siyasetine karıştı. Kimi devlet siyaset yoluyla, kimisi kuvvet kullanarak gayeye ulaşmak gayretindeydi. Macar Kralı Matyaş Korvin, Cem'i elde etmek için Fransa kralına elçi göndermişti. Macar Kralı'nın ve Papa'nın Fransa Kralı nezdinde Cem'i alma yarışı kızıştığı sırada Şehzade Cem daha sıkı hapsedilmesi için özel olarak yaptırılmış olan Bourgneuf'teki yeni zindanına konulmuştu. (1486)²¹⁷

Hoca Sadettin'e göre bu kule yedi kattır. Zemin katı ki yer altındadır kiler, ikinci kat mutfak, üçüncü kat şehzade hizmetlerine ayrılmış olup, dördüncü kat ise, bir yüce kubbe gibi ol gökleri dolanan güneşin durağı olmuştu. Beşinci kat yine şehzadenin yakınlarına ayrılmış, geri kalanları da bekçi ve nöbetçilere yani, ol lanetlenicilere bırakılmış idi.²¹⁸

---

²¹⁵ A. R. Altınay, 2006. s. 68.

²¹⁶ Haydar Bey, s. 19.

²¹⁷ M. O. Meriç, 2006, s. 185.

²¹⁸ Hoca Sadettin Efendi, 1999, s. 222.

Vâkıât yazarı da aynı şekilde bu kuleyi tarif etmiştir: “Yedi tabaka evvel tabaka ki zâr-i zamîn idi kiler etdiler ikinci matbah etdiler üçüncü merhûmun ba’z-ı hüddâmının meskeni etdiler dördüncü tabaka merhûm kendüye mesken idi keşşams-i fî’l-felek beşinci yine merhûmın hüddâmının ba’zısının meskeni idi altıncı hurrâs filerler meskeni yedinci ki sakf-ı dur yine kendülere müta’allık envâ’ ehl-i hırf kâfirlerin meskeni idi.”²¹⁹

4. 12. Şehzade Cem’in Kaçırılma Girişimi

Cem kendi adına yaptırılan zindan kuleye getirildikten, çevresindeki muhafızlar da arttırıldıktan sonra şövalyeler geniş bir nefes almışlar, artık kaçırılma tehlikesi kalmadı, demişlerdi. Oysa kaçma ve kaçırılma girişimleri hem daha sıklaşmış hem daha önem kazanmıştı.²²⁰

Şehzade Cem, buraya yerleşip yüksek kulede birkaç gün geçirdikten sonra bir gün, Hüseyin Bey ele geçirdiği bir yığın anahtarla kule yakınlarına kadar geldi. Ama kimseyle görüşemedi. İkinci kez gelişinde Ayas Bey, Celal Bey, Sinan Bey, Şirmerd Ağa ve Şadi Bey’le buluşup, geçirdiği anahtarları, gerektiğinde kule kapılarını açmak için onlara verdi. Aralarında da şöyle kararlaştırıp konuştular. Belirlenecek bir vakitte birçok at ve araçla gelip uygun bir yerde saklanarak onları beklemesini bildirdiler. Hüseyin Bey bu arada hazırlıklar için sözü edilen kâfir beyine başvurup, tasarının yürütülmesi için ondan biraz da para istedi. Kâfir beyi de yolda sarf edilmek maksadıyla yirmi bin altın koyup, işi her yönüyle destekleyeceğine söz verdi. Bunun üzerine Hüseyin Bey ayın otuz birinci günü buluşma yeri olarak bir yer gösterip, yoldaşlara veda etti. Onlar da gelip, anahtarları Şehzadeye teslim ederek Hüseyin Bey’den aldıkları haberleri bildirdiler. Aralarındaki anlaşmaya göre buluşma gününde her zamanki gibi

---

²¹⁹ Haydar Bey, s. 20.

²²⁰ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 358.

gezmeye çıkacaklar ve gözcülük eden eli zemberekli on iki kâfirle şakalaşır gibi yaparak ellerinden zembereklerin alacaklar ve hepsini tepeleyip Hüseyin Bey'in gizlendiği yere varacaklardı. Bu tedbir üstüne hepsi anlaşır, büyük küçük, andlar içerek söz verdiler, yeminler ederek baş verip sır vermemeyi kararlaştırdılar. Öte yandan yavaş yavaş kaçış hazırlıklarına girişerek, kâfir kılıklarını hazırlarlarken, söz aldıkları yoldaşlar arasında bir fesatçı gözcülerden birisiyle kadeh tokuşturduğu sırada bu sırrı ona açıkladığını öğrendiler.²²¹

Vâkıât'da Hoca Sadettin'le²²² paralel olarak, Sultan Cem'in nasıl kaçırılacağı ve yapılan plan şu şekilde anlatılıyor: “Ayâs Beg ve Celâl Beg ve Sinân Beg Şîrmerd Aga ve Sofi Şâdî buluşub getürdüğü envâ'-ı mefâîh²²³ kulle kapusun açmag için alub Hüseyin Beg ile kavlı böyle eylemişler ki otuz birinci gün Hüseyin Beg otuz kırk âdamla atlar ve silahlar hâzır edüb yer yer âdamlar koyarlar tâ ki ol begcegeze varalar ol begcegez bunlara yegirmi bin altun komışdı tâ kendüye varınca harc etmesine bu cânibden bunlar dahi böyle tedârük etmişlerdi ki bunlar her gün seyrâna çıkdıkca on on iki âdam bunları hıfz için bile çıkarırlardı bunlar oynar gibi olub zenberigi ellerinden alub yine kendülere vurub helâk edüb Hüseyin Bege buluşub atlara binüb halâs olalar bu tedbir üzerine cemî kebîr ve sagîr bir yere cem' olub bu kasda cân ü gönülle kemer bağlayub bu yolda bâş ü cân terkin urub ser verüb ser vermemeğe 'ahd ü peymân ve kasem berkidüb ikdâm tedârükünde yâp yâp kâfir libâsların almağa mübâşır iken melâ'in bu ahvâle vâkıf olurlar ammâ vâkıf olmalarının sebebi bu idi ki içlerinde bir iki yüzli münafık var imiş esnâ-ı ahdada 'özür bahâne edüb and içmemişdi bu taraftan Kapucıbaşı Sinân Beg ve Çaşnigîrbaşı Ayâs Beg ve Celâl Beg ve Hazînedârbaşı ve sofî

²²¹ Hoca Sadettin Efendi, 1999, s. 223.

²²² Hoca Sadettin anlatılan bu bilgiyi Vâkıât'tan almıştır.

²²³ Mefâîh: Anahtarlar.

Şâdî Hüseyin Bege ki ol sabâh buluşmağa girdiler idi ol içlerinde olan münâfik cemî kaziyeyi' ale-tafsil kâfirlere deyüvermiş.”²²⁴

Altınay'ın verdiği bilgiye göre: “Subaylar Sultan Cem'in firar tertibini haber alır almaz inzibatı bir kat daha artırdılar. Hatta Cem'in adamlarını öldürmeye bile karar verdiler. “Fakat içlerinde bir Türkçe bilir Beyceğiz vardı, o demiş ki bu tedbir değildir. Zira biz Fransa beyine bu Türk beyini kendi isteğiyle durur diye hile edip dururuz. Şimdi bunun adamlarını öldürürsek hilemiz duyulur, bize yaramazlık olur. Hele şimdi sermaye elimizde, sabr edelim. Zamanla bunun adamlarını bir helak ederiz, dedi. Bu fikir doğru görüp mukayyed olmadılar. Bununla beraber firar teşebbüslerinden haberleri olduğunu ne sözleriyle ne de hareketleriyle Sultan Cem'e belli etmediler, şehzadenin kaçacağı günü sabırsızlıkla beklediler. Sultan Cem beri tarafta boş durmuyordu. Hüseyin Bey'le daima gidip görüşenler vardı. Bunlardan kapıcı başı Sinan Bey, çeşnicibaşı Ayas Bey, Celal Bey, hazinadarbaşı Şir Murad Ağa, Sofu Şadi Bey tekrar Hüseyin Bey'le gidip görüşmüşler, şevk ve sevinç içinde dönüp Sultan Cem'e gelmişlerdi. İki gün sonra idi ki Sultan Cem kapıcıbaşı Sinan Bey'le beraber pencereye geldi. Aşağıya doğru bakıyor, etrafı seyrediyordu. O sırada şövalyelerden meseleyi bilen olan, “o Türkçe bilen kâfir beyceğizi” meydana çıktı, Sinan Bey'i aşağıya çağırdı, tenha bir yere götürdü, bütün vaziyeti kendisine anlattı. Sinan Bey şaşırды, inkâr etmek istedi, fakat şövalye:

-Ne inkâr edersin, yine kendi adamlarınızdan dediler. İnanmazsan gel beri, yüz yüze olalım, dedi.

Sinan Bey, şaşkın ve mustarip, doğru Şehzade Cem'e geldi, meseleyi anlattı. Şövalyelerin tecavüzünden kurtulmak için anahtarları yok etmekten başka çare yoktu.”²²⁵

---

²²⁴ Haydar Bey, s. 21.

Şehzade bu haberle üzüntü ve keder içinde kaldı. Hüseyin Bey'in getirdiği anahtarları hemen saklattı. Kâfirler ise, toplanıp bu fitne Sinan Bey'indir diyerek onu öldürmek istediler. Ancak, Şehzadenin bin türlü ricaları üzerine ölümden kurtuldu. Ama öte yandan da öyle sıkı tedbirler aldılar ki, hiç kimseyi yalnız başına koymaz oldular. Üç gün boyunca hademeleri dışarı çıkarmayıp kule kapısını kapadılar. İşin sonunda aracılardan sözleri üzerine tekrar kapıyı açtılar ve şehzadenin adamlarına çıkış izni vermediler.²²⁶

Şehzade Cem'in son kaçma girişimi ve iki yıl bu zindanda²²⁷ kalmasıyla ilgili bir değerlendirme yapılacak olunursa; Cem'in başarısız kaçma girişimi ve kendisine olan baskı ve esir hayatının sıkı denetim altına alınması onu hüznün ve kedere boğuyordu. Bütün bu üzüntülü durumlar Cem'i şiire yöneltti. Gerek Ahmet Refik gerekse Hoca Sadettin dâhil hemen hemen tüm müverrihler bu konuda birleşir.

Altınay, Cem'in bu ruh halini tasvir ederken onun yazdığı şiiri örnek olarak gösteriyor: “Gerçekten Cem son derece acı içindeydi. Kendisi için her türlü emel mahvolmuştu. Yine de kederini belli etmeyi kibrine yetiremiyordu. Bütün elemelere ve kederlere için için katlanmaktan başka çare yoktu. Bu acı ve üzüntü saatlerini unutmak için Cem bir çare buldu: Şiir. Çoğu zamanlarını şiirle okumakla geçiyordu. Artık onun için saltanat ümitleri tamamen mahvolmuştu. Hassas Cem, bu umutsuzluğu şiirlerinde de gösteriyordu:

Kopar başıma kıyâmet âh

Ne belâdır bu kadd ü kamet âh

---

²²⁵ A. R. Altınay, 2006, s. 84.

²²⁶ Hoca Sadettin Efendi, 1999, s. 224.

²²⁷ Sultan Cem'in kendi adını taşıyan kulede iki yıl daha kaldığını Vâkıât yazarı aktarıyor: “Mâ-hasâl kelâm bunun gibi elem ile iki yıl mikdârı bu mahbesden çıkartmayub ahzân ve giryân gün geçürürken yine Papa ile rîga Ferenda ya'nî Pulya Begi aralarında müsâlaha vâkı' olub yine evvelki tedbîre ikdâm edüb Fıransa begine elçi gönderüb merhûmı taleb eylediler.”

Devlet midir visâl-ı yâr ammâ

Bana yar olmadı o devlet âh

Baş koymak pâyine saâdettir

Lîk yok başta bu saâdet âh

Hatt-ı tezvirine kaşı şâhid

Gör ne eğri kılur şehâdet âh

Çünkü zulmü yine sen eylersin

*Cem kime eylesin şikâyet âh*²²⁸

4. 13. Fransa Sarayında Şehzade Cem'in Papa'ya Teslim Edilmesi İçin Yapılan Müzakereler

Napoli Kralı Ferrand'ın oğlunun ölümünden bir müddet geçtikten sonra Papa ile araları düzeldi. Yarıda kalan anlaşmalar, yeniden yürürlüğe kondu.²²⁹

Papa VIII. İnnocent'in Fransa'daki temsilcileri olan Leonello Chierigato ve Antonio Flores, Fransa Kralı VIII. Charles'ın Cem'i Papaya vermesi için uğraşıyordu.

²²⁸ A. R. Altınay, 2006, s. 85.

²²⁹ M. O. Meriç, 2006, s. 200.

Mısır Sultanı Kayıtbay da bu fikri destekliyordu. Her taraftan kral naibi Anne de Beaujeu'ye para teklifleri geliyordu. Şövalyelerin Şehzade Cem'e yaptıkları esir muamelesi, bütün Avrupa'nın nefretini uyandırdığından Pierre d'Aubusson'un ne Fransa Kralına ne de Papa'ya karşı gelmeğe cesareti vardı. Macar Kralı Matyaş Korvin de Fransa Kralı VIII. Charles'den Şehzâde Cem'in kendisine verilmesini istiyordu. Kral VIII. Charles ise, hem Papa'nın hem de Macar Kralı'nın elçilerine şehzâdenin emin bir yerde kalması için onlara verilmeyeceğini bildirmişti.²³⁰

Nihayet Fransa sarayında son müzayede açılmıştı. Varadin Evequei, la Dame de Beaujeu'yu göz kamaştırıcı hediyelerle ikna ederek, Cem'i ele geçirmeye çalışırken, Papa'nın elçileri de Floransa'dan geçerek Cem'i istemek üzere Fransa'ya gitmekte idiler. Kayıtbay'ın elçisi de evcilleştirilmiş aslanları, Avrupa'da ilk defa görülen zürafalarıyla hayretler uyandırarak, gelmiş bulunuyordu. Papa'nın elçileri de Cem'i bir an önce İtalya'ya göndermelerini rica ediyorlar, "Türk prensiyle Papa, Sultan Bayezid'e sadece karşı koymakla kalmayacak, fakat ona hücumla geçecektir," diyorlardı. Durumun kendi lehine döner gibi olduğu bir sırada Papa, Cem'i alıp "Romains"ler Kralı Maximilien'e verecek diye çıkarılan bir söylenti, her şeyi altüst etmişti. Fransa Kralı, Cem'in kendi düşmanlarının eline geçeceğinden şüphe etmeye başlamıştı. Papa elçileri bu fikri şiddetle reddettiler. "Kimsenin aklına Papa'nın, Cem'i Fransa aleyhine kullanacağı korkusu gelemiz. O, onu ancak Hıristiyanlık çıkarına kullanacaktır," demişlerdi. Tam bu sırada Rodos delegeleri de yetişmişler ve Doğu'dan gelen tehlikeyi anlatmışlardı. Cem'in Papa'ya verilmesinin çok yerinde olacağını bildirmişlerdi. Kral da, Hıristiyanlık adına çalışan Papa'nın arzusunu yerine getireceğini vaat etmişti. Durum düzelmiş gibi görünüyordu.²³¹

---

²³⁰ M. O. Meriç, a. g. e, s. 202.

²³¹ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 366.

Uzun ve tartışmalı müzakereler sonucunda en akıllıca fikrin Sultan Cem'i Papa'ya teslim etmek olduğu kararlaştırılmış ve Fransa Kralı da Cem'in düşmanlarına verilmemesi şartıyla bu fikri kabul etmiştir.

4. 14. Cem'in Bourgneuf'tan Alınıp Papa'ya Gönderilmek Üzere Yola Çıkması

Kralın izin mektubunun alınmasıyla Şehzade Cem'in Bourgneuf'ten çıkarılması bir olmuştu. Şövalyeler onu, her ne pahasına olursa olsun, Fransa topraklarından uzaklaştırmak, bir an önce İtalya'ya kaçırmak istiyorlardı. Yedi yıldır Fransa'da bir esir hayatı süren talihsiz Cem, yeni bir macera hayatına doğru sürükleniyordu.²³²

Sultan Cem esasen böyle bir neticeyi bekliyordu. Bourgneuf'a kralın emri geldiği zaman hiç tereddüt etmemiş, maiyeti halkıyla beraber hareket etmişti. (5 Aralık 1488, 5 Zilhicce 893). Cem, Mon Ferrand yoluyla Lyon'a geldi. Birinci gün şehrin garipliklerini seyretti Cem Lyon'dan gemiye bindi Avignon'a doğru hareket etti. Şehzade Cem'in bindiği gemi karaya oturdu. Mevsim kıştı. Cem gemiden çıkmaya mecbur oldu. O gece bir dağ eteğinde yattılar. Kendilerini soğuktan muhafaza etmek için ateşler yakmaya mecbur oldular. Lyon'dan hareket ettikten sonra, kâh gemiye binerek denizden²³³, kâh atlara binerek karadan gidiyorlardı.²³⁴

Vâkıât yazarı bize şu ayrıntıları veriyor: “Borgon taraflarında Filetin adlı hisara gelindi. Burada bir kilise vardı içi dopdolu demir sıkıca bağlanmış idi. Meğerki etraftan getirdikleri esirleri burada asarlarmış. Hisardan gidildikten sonra Piyankekurt yaylağına gelindi. Burası öyle sulaktır ki kış ve yaz kar gitmez. Bu yaylaktan sonra Monkıran adlı

---

²³² İ. H. Ertaylan, 2015, s. 370.

²³³ Ahmed Refik'in burada bahsettiği deniz, Rone suyu(nehri) olarak bilinen nehirdir. Zira Vâkıât'da da bu şekilde bahsedilmiştir.

²³⁴ A. R. Altınay, 2006, s. 95.

şehirden geçilip Kurpiyor adlı şehre gelindi. Burada Fransa Kralı'nın kız kardeşi oturuyordu. Merhum Cem Sultan'ı kralın elinden alır diye korkub merhumu bir gemiyle ulu sudan geçirdiler. Sahralar ve göllere uğrayıp Royana (Rhone) adlı ulu nehirden geçirip bir dağda Piyankekurtun Reşliye adlı hisarına getirdiler. Buradan nice şehirlere gidildi. Mah-ı Mezkûrun on ikinci günü²³⁵ düşenbe gün İlyona gelindi ki burası Fıransa'nın ulu ve muazzam şehirlerinden biridir. İlyona şehrinin içinde iki nehir uğrar ki gemiyle geçilir. Bu nehirler şehri üçe böler sanki üç ayrı şehir varmış gibi. Belki yalnız köprüsü üstündeki bazar bir şehirdir. Her yıl dört ayda bir kere on sekiz gün aralıksız bazar durur. Elbette her milletten tüccarlar bu bazarda bulunurlardı. Bir nice gün şehrin garipliklerini seyrettikten sonra Muharrem ayının ilk günlerinde İlyondan Rona nehrinden gemiye binilip gidildi. Gemi karaya oturduğu için kenarda bir dağ eteğinde yatıldı. Kış günleriydi. Ateşler yakıldı sonra Vilansa (Vienne) adlı şehre uğranılıp burada yemek yenilip yatıldı. Bu noktadan sonra gemiler bırakıldı ve atlarla Oranca (Orange) adlı şehirden geçilip Pontosogro adlı şehre gelindi. Bir nice gün gemiler hazır olmadığı için burada ikamet edildi. Sonra gemilere binilip Tıraskon adlı bir hisara gelindi. Burada tekrar atlara binilip karadan bir şehre gelindi. Soğuk ve çakıllı göl(Etang de Berre) geçildikten sonra bir şehirde yatıldı. Ertesi gün Marsillya adlı şehre gelindi ki Fransa'nın ulu iskelesidir. İki gün ikamet edilip üçüncü gün Tolu(Toulon) adlı şehre gelindi. Burada iki bin beş yüz fiçı alabilen bir gemi ve Rodos'un bir gemisi hazır bulunuyordu.”²³⁶

Lyon'dan hareket edildikten sonra birkaç hisar ve şehir geçilip Marsilya'ya gelindi. Burası Ortaçağ ve daha sonraki yüzyıllar açısından da Fransa için en önemli limanların başında geliyordu. Marsilya'dan sonra Toulon şehrine gelindi ve burada deniz yolculuğu için hazırlıklar yapıldı.

---

²³⁵ Mâh-ı Mezkûr: Senenin onikide birisi. Yirmisekiz, yirmidokuz, otuz veya otuzbir günlük zaman.

²³⁶ Haydar Bey, s. 23-24.

Altınay'ın anlatımıyla; Cem'in muhafızları hareketi son derece hızlandırıyorlardı. Toulon'da Rodos şövalyelerinin büyük gemisi ile Papa'nın iki çektirisi, hava müsait oluncaya kadar, tam on gün beklemişler, ancak 21 Şubat'ta Fransa toprağını terk edebilmişti. Cem, uğradığı bu muameleden müteessirdi. Taç ve tahtı, saltanatı hepsini unutmuştu. Şimdi, devletin ve ecdanının düşmanları, kalbinde derin bir nefret uyandırıyor. Cem Hristiyan devletlerin vatanını imha için kendisini alet olarak kullandıklarını düşündükçe kalbinde büyük bir düşmanlık hissediyordu.²³⁷

4. 15. Yapılan Deniz Yolculuğu ve Cem'in Roma'ya Gelişi

Fransa'nın Toulon şehrinde deniz yolculuğu için hazırlıklar bitince 1489 Şubatı'na denk gelen tarihte Cem ve kafilesi yola çıktı.

Bu yolculuk Vâkıât'da şöyle anlatılıyor: “Rebî'ül-evvelün on birinci günü pençşenbe gün idi ikindü vaktinde deryâ seferine kökeye binüb yelken açıldığı dem Fıransanın ulağı geldi lakin mültefit²³⁸ olmayub gidildi ikinci gün bir 'azîm fırtuna vâkı' oldu ki vasfa kâbil değil köke her bâr agub indiğince kamaraların deliklerinden değirmen oluğu gibi sular koyulardı hele bârî bin cehd ile yepûnbîn nâm şehir mukâbelesinde Larabe nâm cezîrede lenger²³⁹ salub yatıldı lakin ol iki bârçadan müfârekat olundu anları dahi deryâ bir tarafa alub gitmiş kaza-yı rebbânî nısf'ül-leylde yel muhâlifine dönüb lenger ipi uzaldı üş gemi karaya urur cemî' içinde olan kâfirler müslümânlar ağlaşub soyunub hâzır olunca 'inâyet-ü-llah erişüb agacınun ucı karaya dokunub gemi döndüğünleyin fi'l-hâl custâg ile yel önünce kaçiverdiler tâ Nitse berâberine varınca andan sonra yine muvâfik yel çıkub yine cezîre-i mezkûreye gelindi lengeri çıkarırken kılâmârın nâm ma'rûf harâmî altı pâre kadırgayla çıkageldi ol dahi

²³⁷ A. R. Altınay, 2006, s. 98.

²³⁸ Mültefit: İltifat edici, teveccüh edip yüz gösteren. İyi muâmele edip dostluk gösteren.

²³⁹ Lenger: Gemiye yerinde sâbit kılmak için denize atılan zincir ucundaki büyük demir çapa.

fırtunadan kaçub bu cezîreye sığınmış hele bârî arada mürâsele müsâhala olunub yarındası Sentistâre nâm limâna gelindi havâ muaffak olmadığı ecilden harâmî-i mezkûrun kadırgaların kıralayub devr-i eyyâm ile Papanun Cividevke (Civitavecchia) nâm limanına gelindi ki Romaya seksen mîl yer dür andan Papaya haber oldı oğlu Miser Fıranoskayı ve Fıransalı Kardinali bâlugayı atlarla harclıg ile istikbâle gönderüb merhûmı i'zâz ile olub oğlunun hisârına getürdiler ki Romaya yegirmi mîl yer dür yarındası sene erba'a ve tis'in ve semânemi'e rebî'ül-âhırının evvelki günü çahârşenbe gün Romaya gelüb şehrün ekâbiri ve a'yânı ulusu kişisi Papadan gayrı istikbâle edüb Papanun sarayında kondırdılar."²⁴⁰

Cem bu yolculuktan fena halde müteessir oldu, nihayet müşkül bir seyahatten sonra Civita Vecchia'ya gelebildi (9 Mart). Şehzade Cem hakkındaki entrikalar hâlâ devam ediyordu. Bu arada Mariyano isminde biri, Cem'i Napoli Kralı'na teslim etmeyi vaat etmişti. Bu zat, Cem Roma'ya gelir gelmez muhafazasına tayin olunacak adamların arasına dahil olunacak, Cem'in muhafızlarını para ile Napoli Kralı'na döndürmeye çalışacaktı. Başarılı olduğu takdirde, kendisine Napoli Krallığında bir kontluk verilecekti. Venedik hükümeti bu teşebbüsü haber vermek üzere Papa'ya derhal delege göndermiştir. Fakat Papa, Cem'in karşılama merasimiyle meşguldü. Akrabasından Laurent Cibo, kalede şehzade'nin gelişini bekliyordu. Ertesi gün Kardinal Balue ile Piskopos Nicolas Cibo, Cem'i karşılamak ve Papa'nın yaptığı terfileri müjdelemek için Civita Vecchia'ya geldiler (10 Mart).²⁴¹

---

²⁴⁰ Haydar Bey, 1330, s. 25.

²⁴¹ A. R. Altınay, 2006, s. 102.

4. 16. Cem'e Yapılan Karşılama Töreni ve Cem'in Roma'daki Durumu

İstanbul fatihinin oğlunu görmek için halk sokakları, pencereleri doldurmuştu. Halkın meraklı bakışları arasından ilerleyip Vatikan Sarayı'na geldiler, Şehzade Cem kral dairesinde misafir edildi.²⁴²

Altınay'ın o sırada alayda hazır bulunan rahip Matteo'dan aktardığına göre Şehzade Cem'i şu suretle tasvir ediyor: "Cem'in siması sert ve korkunç, vücudu tıknaz ve sağlam, başı geniş, gözü şaşlı. Birini biraz kapalı tutuyor. Burnu şahinvari, siması daima mustarip, her şeye göz atıyor. Adeta korkulu bir surette bakıyor gibi görünüyor. Bana, yaklaşık kırk yaşında gibi geldi, tıpkı babasına benziyor."²⁴³

Cem, Roma'ya girdiği gün, kendisine vaktiyle son derece muhabbetler gösteren Savoie dükası I. Charles ölmüştü. Roma'da genç Charles'ın zehirlenerek vefat ettiği ağızdan ağıza dolaşıyordu (13 Mart 1489).²⁴⁴

Ertesi günü Cem dinlendikten sonra Papa'nın huzuruna çıkacaktı. Huzura çıkmadan Papa'nın adamları gelerek şehzadeye Papa'nın yanında nasıl davranacağı hususunda bilgilendirdi. Lakin bu konuda Papa'nın adamlarıyla Cem arasında ilginç diyalogların yaşandığı Vâkıât'dan anlaşılıyor.

Rodos beyleri ve Papa'ya mensub bazı devlet adamları, Cem'in Papa ile buluşmasını istişare ettiler. Daha sonra onlar Sultan Cem'e Papa ile yapacağı görüşmesinde temel bazı şeyleri örnek vererek anlatmışlardır. Bu devlet adamları ilk olarak diğer birçok memleketlerin padişahları gibi Cem'in Papa'nın ayağını öpmesini istediler. Sadece Alman Kralı iki boynuzlu tacı olduğu ve zamanında Papa'ya Roma'yı ihsan ettiği için onu dizinden öpermiş. Bu yüzden Cem'den de Papa'nın ayağını

---

²⁴² M. O. Meriç, 2006, s. 213.

²⁴³ A. R. Altınay, 2006, s. 104.

²⁴⁴ A. R. Altınay, a. g. e, s. 104.

öpmesini hiç olmasa da dizini öpmesini istemişler. Şehzade Cem’de bunun üzerine bir hitapta bulundu: “Bunlar ki Papa’nın ayağın öperler ya diğer beyleriniz birbirleriyle buluştuğu zaman niçin büyük olan ulusun ayağın öpmez. Zira saltanatda Papa’dan dahi ulular var” dedi. Cevap olarak kâfirler: “Bundan mağrifet medet umarlar bu ma’na diğerlerinde yok” dediler. Cem’de onlara: “Papa’dan mağrifet umarlarmış ben mağrifeti Allahu ta’âlâdan umarım bu husûsda Papa’ya hiç ihtiyacım yokdur ölüme razı olurum dinime ihanet zarar olacak iş işlemem ama ben aranıza bir and ile gelmiş bulunan bir garibim bunca zamandır beni zulüm ile hapsedtiniz. Seni Papa davet eyledi diye beni buraya getirdiniz nice bilerseniz öyle edin” dedi.²⁴⁵

Papa’nın sarayında Kardinallar, beyler ve çeşitli üst düzey yetkililer Sultan Cem’i bekliyorlardı. Papa’nın huzurunda geçen konuşmalar ve ayrıntılar Vâkıât-ı Sultân Cem ile Tâcü’t-Tevârih’te paralel olarak ilerlediği görülür:

“Papa divan kurup bütün beylerin ve kâfir padişahlarından gelen elçilerin hazır idüp şöhretler gösterdi ve murassa koranasın başına koyup parmaklarına pek pahalı yüzükler takıp tahta geçip oturdu. Beylerinin ise kimi oturup, kimi ayakta duruyordu. Ol mecliste França, İspanya, Portugal, Ceneviz, Venedik, Alaman, Üngürüs, Leh, Çeh ve Rus elçileri cümle hazır olmuşlar ve baka durmuşlardı. Sultan Cem kendi adamları ve Efrenc’e götürdüğü bey ve Rodos şövalyeleri ile içeri girdi. Papa onun geldiğini görünce ayağa kalktı. El sıkışıp kucaklaştı. Şehzadenin boynunu iki taraftan öpüp sevgiler gösterdi. Çeşitli ikramlarda bulunarak, geri konakladığı yere gönderdi. Üç gün

---

²⁴⁵ Haydar Bey, s. 25: “Rodos Begleri ve Papaya mensûb ba’zı ekâbir kâfirler Papa visenseyile buluşmasının tarikin müşâvere merhûma gelüb hîn-i muhâverede karâyın ile kâ’ide bast edüb ayıtdılar ki cemî memleketün Pâdişâhları bunda geldükde ‘âdet dür ki Papanun ayağın öperler illâ meğer Alâmân Begi dizin öper iki kuronası ya’nî iki boynuzlu tâcı olduğu ecilden ve hem zamân-ı evvelde Romaya Papalara ol ihsân etmiş imiş imdi sizler dahi vech budur ki ayağın öpesiz bârf hiç olmazsa dizini öpmek vâcib dür dediler merhûm dahi bunlara hitâb edüb ayıtdı ki bunlar ki Papanun ayağın öperler yâ gayri beglerünüz biri birine buluşdukda niçün kişisi ulusunun ayağın öpmez husûsâ ki saltanatda Papadan dahi ulular var dur deyince ayıtdılar bundan magrifet umarlar bu ma’na gayrilerde yok dur dediler pes merhûm dahi ayıtdı ki anlar Papadan magrifet umagelürlermiş ben magrifeti allahu ta’âlâdan umarım bu husûsda Papaya hiç ihtiyâcım yok dur ölümüne râzî oluram dînüme ihânet zarar olacak iş işlemezem ammâ ben aranıza ‘ahd ü peymân ile gelmiş bir garîbem bunca müddet dür beni zûlm ile habs etdünüz âhir’ül-emir seni Papa da’vet eyledi deyü bunda getürdünüz bâkısın dahi niçe bilersenüz eylen dedi.”

ziyafetler çekdikten sonra, üçüncü gün yalnız başına onunla görüştü. Bir sandalyede kendi, bir sandalyede şehzade oturup sohbe başladılar. Görüşme sırasında şehzadenin yabancı milletler arasında bulunmaktan isteğinin ne olduğunu sordu. Şehzade şöyle dedi. Amacımız bu ülkelere gelmek değil idi. Belki Rumeli'ne geçmek için Rodoslulardan yol istedim. And ve söz üzerine Rodos'a geldiğimde sözlerinde durmayarak andlarını bozdular ve yedi yıldır beni hapsedip dilediğim yere gitmekten irak ve güven ile huzurdan ayrı koydular. Buna benzer sözlerle kendini acındırdı ve Mısır'da kalan annesiyle çocuklarını özlediğini bildirerek oraya gönderilmesine yardımcı olmasını rica etti. Papa da Şehzadenin göz yaşalarını görecektir, ağlayıp merhamet gösterdi. Sonra bir süre düşünerek şöyle ayttı. Mısır'a gitmek işi saltanat davasından geçtikten sonra olur. Ama sizin devletiniz hakkına Üngürüs'e varmak hayırlıdır ve onlar size candan tutkundurlar. Hem bu önceki tasarinıza da uygun düşer dedi. Sultan Cem ise zamanın meşakkatini çekmekle saltanattan değil, canından bile bezmişti.”²⁴⁶

Papa'nın ısrarı devam ederken Macar elçisinin gelip tekrar Şehzade Cem'i davet etmesi üzerine Cem yine direnerek bunun doğru olmayacağını kâfirler ile beraber iş tutmanın uygun olmadığını eğer böyle bir şey yaparsa kendi devletinde adeta katlinin vacip olacağı Vâkıât'da şu ifadelerle aktarılıyor:

“Üngürüs Beginün tekrâr elçisi geldi def'î yine meclis edüb Üngürüse gitmeğe ifrât ile ibrâm edicek merhûm dahi ayıtdı ki şimdi ben sizün re'yünüz üzere Üngürüse varıcak anın 'askeriyle ehl-i islâm üzerine varmak lâzım gelir anlarun üzerine bu vech ile varıcak ol yerün 'ulemâsı benüm küfrüme hüküm ederler ben hod dînimi cihân saltanatına vermezim.”²⁴⁷

---

²⁴⁶ Hoca Sadettin Efendi, 1999, s. 225.

²⁴⁷ Haydar Bey, s. 27.

Cem'in çevresinde her gün biraz daha sıkılaştırılan ve sıklaştırılan gözetim de sebepsiz değildi. Şehzadenin hayatına karşı yapılacak canice suikastları önlemeye yönelikti. Roma'ya gelişinden birkaç gün sonraydı ki Cem'i korumaya memur olan şövalyelere başvuran bir Türk, Sultan Bayezid'den kaçarak gelmiş olduğunu söylemiş, büyük tehlikeler atlatmış olduğunu anlatmış, Roma'ya, Prensle birlikte esaret hayatı geçirmeye gelmiş olduğunu bildirmişti. Yaşadığı sürece ona hizmet etmek, fırsat düşerse onun yanında savaşmak, kardeşi Sultan Bayezid'e karşı dövüşmek kararında olduğunu belirtmişti. Sultan Cem'in huzuruna çıkarılan bu adam, bütün alaturka teşrifatı yaptıktan, yer ve ayak öptükten sonra Sultan Cem'i imparator kendisinin efendisi ve hükümdarı, Osmanlıların gerçek ve meşru padişahı unvanlarıyla yüceltmişti. Sultan Cem, bu adamın bütün hareketlerini güvensiz gözlerle izliyordu. Onun alçak bir casus, aşağılık bir cani olduğunu, bütün hareketlerinden anlıyordu. Tercumanı aracılığıyla, orada bulunan Francesco Cibo'ya bu adamın sözlerine güvenilmeyeceğini söyletmişti. Papanın oğlunun emriyle muhafızlar herifi o anda yakalayıp Saint-Ange şatosuna götürüp işkenceye başlamışlardı. O zaman, Napoli Kralı tarafından Sultan Cem'i öldürmek için gönderilmiş olduğunu itiraf etmişti.²⁴⁸

Bu arada Sultan II. Bayezid elçisi Koca Mustafa Paşa'yı Roma'ya gönderdi. Koca Mustafa Paşa, Roma'ya gelişinin ertesi günü Papa tarafından kabul olunmuştu.

Elçinin, Papa'ya getirdiği Sultan II. Bayezid'in 20 Mayıs 1490 tarihli Rumca yazılmış mektubu Latince'ye çevrildi. Mektupta Sultan II. Bayzeid, Papa'dan Şehzade Cem'in Roma'da muhafazasını rica ediyor, sağlığı hakkında bilgi istiyordu. Padişah, elçisiyle Cem'e ve Papa'ya inciler, kıymetli taşlar ve diğer zengin hediyelerle beraber ayrıca Cem'in nezaret altında tutulması şartıyla üç yıllık masrafına karşılık 120 bin duka altın göndermişti. Buna ek olarak elçi, Şehzade Cem'in masraflarına karşı her yıl Papa'ya 40 bin duka altın vereceğini padişah adına vadediyordu. Diğer yandan Koca

---

²⁴⁸ İ. H. Ertaylan, 2015, s.379.

Mustafa Paşa, getirdiği altınları şehzâde ile görüşmesi sağlanırsa ancak o zaman verebileceği şartını ileri sürdü. Papa bu şartı kabul etti. Sefir, ayrıca Sultan Bayezid'in Cem'in öldürülmesi halinde 300 bin duka altın verileceği teklifini de ilettiler. Papa VIII. İnnocent iyi kalpli, yumuşak bir kişilikte olduğundan Koca Mustafa Paşa'nın Şehzade Cem'in öldürülmesi teklifini yerine getirmediler.²⁴⁹

Ayrıca Mustafa Paşa, Cem ile görüşmesi sırasında kardeşi Bayezid tarafından gönderilen mektup ve değerli hediyeleri Cem'e verdikten sonra onun dışarı çıkarılmaması ve halka gösterilmemesi konusunda Papa ile anlaşmış bulunuyordu.²⁵⁰

4. 17. Vatikan'ın Gelir Kaynağı Haline Gelen Şehzade Cem

Cem Roma'da kaldığı müddetçe, Papa ile gerek yalnız gerekse diğer beylerle beraber görüşmeler yapmıştır. Hoca Saadettin ve Cem ile ilgili diğer kaynaklarda ayrıntılı olarak geçmeyen hatta bahsedilmeyen bir hususta, Papa'nın Cem'i Hristiyanlığa davet etmesi ve Cem'in de buna meyilli olduğudur. Bu olayın en net anlatıldığı kaynak ise Vâkıât-ı Sultân Cem'dir. Vâkıât yazarı, doğru olmayan bir söylentinin yayıldığından bahsederek bunun yanlış olduğunu ve Papa'nın Hristiyanlığa davet konusunda Cem'in cevabının çok net bir şekilde hayır olduğunu şu şekilde anlatır:

“Beg merhûmun Hristiyân ya'nî nasârâ dînine meyli var deyü zann-i bâtil eylemişler bir gün Papa esnâ-ı kelâmında merhûmun müvâcehesinde fukarâyâ muhabbeti olduğun tahsinleyüb merhûmı kendü dînine da'vet edüb aydur ki Mısırdan oğlunu getir oğluna Kardinâllik verelüm bizüm dînimize dönün deyicek merhûma gayret ve rikkat galebe edüb ögürî ögürî ağladı ayıtdı şol günlere kalduk ki bizi dîne dahi da'vet eylesiz ben sizden Mısır yolın isterdüm siz bana bâtil yol mı gösterürsüz bilürsüz hód her kişiye

²⁴⁹ M. O. Meriç, 2006, s. 219.

²⁵⁰ H. Eroğlu, 2016, s. 119.

kendü dîninden gayrîsi bâtil dur i'tikâdınca şimdi muhammed dîni hakk iken siz hiç dîninizden dönüb Muhammed dînine girebilürmisiniz imdi Kardinâllik ve Papalık değil cemî dünyânun saltanatın verseler ben dînimden dönmezem bunun gibi kelâm hemîn bize izâ dur gayri degül eger bu sû-ı zann nasârâ fukarâsına merhametümüzden vâkı' oldıysa bizim dînimizde sadakât fukarâyâ var dur gerek Müslümân gerek kâfir olsun dedi pes Papa ve anda olan kâfir begleri merhumun dîninde istikâmetine ve mü'minlerün fukarâyâ merhametine tahsînler edüb kişi sevdüğünü kendü dîninde olduğın istemek gayb olmaz deyüb da'veti fert-i muhabbete haml edüb bin dürlü i'tizâr²⁵¹ ile gerü mekânına gönderdiler.”

Meriç'e göre: “Sultan Cem'in iaşesi ve sıkı korunması için ödenen yüksek miktardaki paralar, hediyeler Papa için daimî yüksek bir gelir kaynağı olmuştu. Bu da Cem'in esaretinin devamının bir başka sebebini teşkil ediyordu. Bu konuyla ilgili olarak Hans Pfeffermann, Papa VIII. İnnocent'in devamlı para sıkıntısı çekmekte olduğunu bu yüzden Osmanlı Devleti'nin senelik ödemelerini kabul etmekte fazla direnmediğini ve bu dönemde Osmanlı Devleti'nden yapılan ödemelerin ne kadar yüksek bir meblağ oluşturmakta olduğunu anlamak için İtalyan devletlerinin 1492 senesi gelirlerine bir göz atmanın yeterli olacağını, durumun iyi anlaşılacağını ifade ederek, sözlerini aşağıdaki tabloyla destekliyor:

Venedik	1. 000. 000 Duka	Urbino	50. 000 Duka
Milano	600. 000	İmolo ve Forti	30. 000
Napoli	600. 000	Floransa	300. 000
Papalık	200. 000	Ceneviz	100. 000

²⁵¹ Tazır: Eliyle vurup defetmek. El ile kovmak.

Savoya 100. 000

Lucca 20. 000”²⁵²

Bu rakamlar bize aslında Papa'nın kolay kolay Cem'den vazgeçecek bir durumunun olmadığını kanıtlıyor. Çünkü Osmanlı'nın Cem için ödediği miktar 120. 000 Duka adeta Papalık gelirin yüzde ellisinden fazlasını teşkil ediyordu.

4. 18. Papa VIII. Innocent'in Ölümü ve Rodrigo Borgia'nın VI. Alexandre Unvanıyla Papa Oluşu

VIII. Innocent'in II. Bayezid'e karşı gönderdiği elçilerin bildirdikleri sonuçsuz, kuru tehditlerden ibaret kalmıştı. Papa'nın sağlığı günden güne kötüleşiyordu. Hayatından çoktan umut kesmiş olan doktorlar artık ilacı da kesmişlerdi. Ölmesi kesindi. Her ihtimale karşı önlemler alınmaya başlanmıştı. Comte de Pitigliano, Vatikan muhafızlığına getirildi. Şehzadeyi de müstahkem olduğu için Saint-Ange'dan daha güvenli bir durumda tutulmak üzere Sixtine'in üzerinde bulunan daireye kaldırdılar. 25-26 Temmuz gecesi VIII. Innocent 60 yaşlarında iken can vermişti. Yerine Şansölye yardımcısı Rodrigo Borgia seçilmişti.²⁵³

Papa'nın ölümünü Hoca Saadeddin şöyle anlatır: Zulme ayak uyduran Papa'nın yüzüne tamunun ıssı, kapıları açıp da onun pis canını cehennem kütüğü eyleyince, böyle aralık bir zamanda bir zarar dokunmasın diyerek, sapkın dinleri gereğince yeni papa atanıncaya kadar, şehzadeyi sıkıca korumak için sağlam bir kuleye götürdüler. Papalık seçimleri bitince de eski konağına iletiler.²⁵⁴

Bu husuta Vâkıât-ı Sultân Cem'de son derece ilginç ve özellikle Türk kronikleri açısından nadir görülen bilgiler verilir.

²⁵² M. O. Meriç, 2006, s. 223.

²⁵³ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 392.

²⁵⁴ Hoca Sadettin Efendi, 1999, s. 227.

Bir Papa öldükten sonra yerine geçecek kişinin belirlenmesi için bazı usuller vardır. Kırk miktar Kardinal kırmızı taç giyip, Papalık Kilisesinde Roma'nın ileri gelenleriyle beraber müşavereyle meşgûl olurlarmış. Kilise alanı içerisinde Kardinal sayısına göre bölge bölge ayrılır ve dışarıdan kimsenin girmesine izin verilmezmiş. Bu kardinallerden her biri kendi odasında gece gündüz düşünüp her sabah buluşup bölük bölük olup her bir kişi ihtiyâr eyler ve birbirine mâl vererek kendilerine tâbi kılmaya çalışırlarmış. Ta ki bölükler ikiye bölünüp, az olan bölük çok olana tâbi olur, sonra ol bölük Kardinalleri ileri sürdükleri Kardinali Papa yaparlarmış. Daha sonra kilisenin bir penceresinden bir haç çıkarıp filân Papa oldu diye işaret ederlermiş. Fakir halk bunun üzerine Papa olan kişinin evini barkını yağma ederler ve kilise açılıp izzet-i ikrâm edilmiş. Papalık sarayında diğer bölgelere ve ülkelere ulaklar ve mektuplar gönderilir ki filân Papa ölüp filân ayda filân günde filân saatte filân Kardinal Papa oldu derlermiş. Bunu üzerine de Papalık'a elçiler ve armağanlar gelir sonra yine Sântipetre Kilisesinde Papa'ya tacı takılırmış. Andan sonra da Papa ata biner fukaraya gümüş para dağıtır ve atı üzerinde askerlere hac tutarak selamlar ve onları kutsarmış.²⁵⁵

---

²⁵⁵Haydar Bey, s. 28-29: "Papa Visense öldi fetretde bir hatar yetişe deyü merhûmı Sultân Cemî yegirmî gün mikdârı bir mahfûz yerde hıfz etdiler tâ Papa aleksenderi Papa oluncaya degin ammâ bunların Papa olmasının tarihi bu imiş ki kırk mikârı kardinâller ki var dur ol iskerlet kırmızı tâclardan giyüb Papalık kelîsesine cem' olub Romanun ekâbir ve a'yânın da'vet edüb şehri Roma Beglerine ismarlayub kendüler müşâvereye meşgûl olurlar kilisenin için bölük bölük hücerât ederler Kardinâller 'adedince pes Kiliseyi muhkem yaparlar hiç ahad girmez pes her biri başka başka hücrelerinde gece gündüz fikre meşgûl olub her sabâh birbiriyle buluşub bölük bölük olub her bir bölük her bir kişi ihtiyâr eyler pes birbirini mâl vermek ile ve istimâlet ile kendülerine tâbi' kılmağa meşgûl olurlar tâ şuna degin ki bu bölükler ikiye münhasır olur pes ol vakıt her kangı bölük 'adedde ziyâde olursa ol az olan bölük dahi çoğına tâbi' olub ol bölük Kardinâlleri ilerü çekdügi Kardinâli Papa eylerler pes Kilisenin bir pençeresinden bir hâç çıkarub filân Papa oldı deyü işaret eylerler pes bu müntazır olan halk dahi ganî fakîr kebîr sagîr Papa olanun evin barkın yağma ü târâc eylemeğe hücum edüb yağma ederler andan kiliseyi açub i'zâz ikrâm ile kürsiyle boyunlarında götürüb Sântipetre nâm ulu Kilîselerine götürüler andan Papalık sarayına ilterler pes cemî memâlike ulaklar ve mektûblar gönderdiler ki filân Papa ölüb filân ayda filân günde filân sâ'atda filân Kardinâl Papa oldı deyü tâ ki anlardan dahi Papalık kutlayu elçiler ve armağanlar gelür bir bir haftadan sonra yine Sântipetre nâm Kilîseye getirüler Papalık tâcın başına urular hemîn ol vakıt yarlıgamaklığa icâzet olunur pes andan ata bindürürler fukarâya sîm ü zer nisâr eyler andan cemî ehli silâh cebeye cevşene girüb şehir halkı ekâbir a'yân cem' olub Soncovan atrana nâm Kilîseye ki bakır at anun önünde dür anda ileterler bu yolda anda cem' olan tâ'ifenün üzerine el ile hâc şeklin ede ede yürür ya'nî yarlıgar anda hâzır olmayan ol itün mağfîretinden mahrum kalur derlermiş pes ol Kilîseye varıcak Papanun altına bir delik kürsî korlarmış tâ ki oturduğı vaktin hüsyeteynin ol delükden aşğa sarkıdurmuş andan ol kilisenün bir mü'temed Papası elin kürsî altına sokub Papa er âdem idüğün bilmek için Papanun hüsyesine yapışub Papa mışka ya'nî Papa er âdam dur deyü beşâret edermiş pes her işden kimesne şehri ü garib birbirine Papa mışka deyü beşâret edüb şehrin içi gulguleyle tolarmış ammâ bu kâ'ide böyle

Cem önceki Papa'nın zamanından daha çok bir özgürlüğe kavuşmuştu. Papa'nın genç oğlu Duc de Gandie'yle kurduğu dostluk sayesinde Roma'da atlı gezintiler yapıyordu. Papa'nın oğlu henüz on dokuz yaşlarındaydı. Hatta kutsal peder bile Prense birlikte halkın önüne çıkmakta hiçbir sakınca görmüyordu. 15 Mayıs 1493 Pazar günüydü. Papa resmi giysilerle, önünde haç olduğu halde, muhafızları ve kardinalleriyle atlı olarak Saint-Jean de Latron'a gitmek üzere çıkmıştı. Önünde şehzade Cem bulunuyordu. İki tarafında, bu misafir şehzade şerefine Türk giysileri giyinmiş, başlarına sarık sarmış oldukları halde Comte de Pitigliano ile Duc de Gandie bulunuyordu. Kardinallerin arkasından Papanın diğer oğlu Cardinal de Valence Cesar Borgia geliyordu. Bazilika'ya varınca Cem ile Duc de Gandie attan inmişler, kiliseye girmişler, kutsal mekânın merak uyandırıcı nesnelere ziyaret etmişlerdi. Papa sonra Vatikan'a dönmüştü.²⁵⁶

Bu sıralarda İtalya'nın siyasi vaziyeti tehlikede idi. Fransa Kralı VIII. Charles, İtalya seferine hazırlanıyordu. Türkler Erdel ve Nemçe topraklarında zaferle dolu akınlar yapıyorlardı. Vatikan'da ise ziyafetler ve eğlenceler birbirini takip ediyordu. Bu tehlikelerle en çok maruz kalan Venedik hükümetiydi. Bunun için herkesten ziyade o uyanık davrandı, Cem'i ileriye sürerek padişahı seferden vaz geçirmesini Papa'ya tavsiye etti. Papa bu söze hiç önem vermedi. O sırada Sultan Bayezid'in de elçisi gelmişti. Elçi, Şehzade Cem'in masrafları bedeli olan yüz elli bin dukayı getirdi (Haziran 1493). Papalığa gelişinden dolayı Borgia'yı tebrik etti. Cem'i muhafaza etmesini ve kendisine iyi muamele edilmesini de Sultan Bayezid namına rica etti. Papa Borgia, Türk elçisini saygıyla kabul ettiği gibi, şehzadeyi görmesine de müsaade etti. Elçi Roma'dan hareket etmezden evvel Papa, Sultan Bayezid'e hitaben bir mektub verdi. Bu mektupta Sultan Bayezid'e tebriklerinden dolayı teşekkür etti, kendisiyle barış

---

olmasına sebep buymuş ki bir zamânda bir hâtûn kişi er âdam şeklinde bir niçe zamân Papalık eylemiş zîrâ ki kamusu tıraşlar dur saç sakal olmaz âhir'ül-emir bir oğlan ile zinâdan haml vâkı' olub togurmayınca müttali' olmamışlar ol havfdan bunun gibi şenâ'ata mürtekeb olmağa rızâ göstermişler."

²⁵⁶ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 394.

içinde yaşamak için Hıristiyan milletlerine saldırmamasını istirham etti. Şehzade Cem'in iyi bir şekilde korunduğunu ve kendisinin hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını, hatta Türk elçisi kendisi ile görüşmüş olduğu cihetle bu noktanın ondan da sorulabileceğini beyan etti. Halbu ki Papa, aynı zamanda bütün Katolik hükümetlere emirnameler göndermiş, cümlesinin Türklere karşı birleşmelerini tavsiye etmişlerdi.²⁵⁷

4. 19. Cem'in Annesi Çiçek Hatun ve Mısır Sultanı Kayıtbay ile Mektuplaşması

Bu hususta ilk çalışmalardan birini yapan Münevver Okur Meriç'in yayınladığı, Cem'in, Çiçek Hatun ve Mısır Sultanı Kayıtbay ile yaptığı mektuplaşmalar aşağıda ayrıntılı olarak verilmiştir:

“Sultan Cem'in bu dönemde Roma'da Papa'nın oğullarından başka yakın dostları vardı. Hatta bu dostlarının işlerine kolaylık olması düşüncesiyle annesine ve Mısır Sultanı'na mektuplar yazdı. Kendi el yazısı ve imzasıyla yazılmış olan bu mektuplardan ilki aşağıdadır:

Mektup Mısır Sultanı'na yazılmış.

- 1- Sultanum Hazretleri'nün ayag toprakına arz olunan
- 2- Oldur ki: Şimdiki halinde bizden iftikaru'l-kirâm
- 3- Peryoriki'den Papa hazretleri ve Ray de Frank hıdmetleri
- 4- Dilek itmişler ki, bize diyeler ki, anda bizim evde bir cariyeye
- 5- Var imiş, Despot Dilared Senyör Linaret kızı
- 6- Santa Mavra dirler imiş. İmdi padişahım
- 7- Hazretleri'nden sor, nicedür ki, bizim hatırımız için

---

²⁵⁷ A. R. Altınay, 2006, s. 132-133.

- 8- Lutf idüp bir dürlü dahi itmeyüb virmege
9- Himmet idesiz ki biz muhibbünüz katında gayet büyük
10- Minnet ve hatır hoşlugıdır. Şöyle biline, bu babda
11- Bir dürlü dahi itmiyesiz. Bâki fermân Sultânıdır.

Tahrîren fî evâsıtı Recebü'l-mürecceb fî sene selâse ve tis'in ve semâne-mi'e (H. 893
Receb ortalarında / M. Haziran 1488)

Ketebehû el-müştak Cem.”²⁵⁸

Aynı şekilde Cem Sultan'ın annesi Çiçek Hatun'a da bu mektubun aynısı olmasa bile konusunun aynı olduğu bir mektup gönderdiği birçok müverrih tarafından dile getirilmiştir. İsmail Hikmet Ertaylan ise, Cem'in annesine yolladığı manzum mektup türünde yazılmış olan mektubu eserinde neşretmiştir:

*“Rodos azmini sanma vâlide emr-i acîb ancak Başa yazı imiş rûz-i ezel Hak'dan nasîb
ancak*

*Senin hicrin beni lâl etti sıdkıla helâl eyle Bu hasret haşre kaldı edelim sabr u şekîb
ancak*

*Kadîmî resmdir Şehzadeler da'va-yı taht eyler Gezend-i mülk-i dîn hâşâ ede şahs-ı edîb
ancak*

*Varıp hacceyleyip elhamdülillah Mısır'a geldikte Gönül sevdâ-yı hâmiyle edip fikr-i acîb
ancak*

*Sığınp Hakk'a Şam'ın leşkeriyle Rûm'a azmettik Varıp Engürü'de olmadı rûzi bir zebîb
ancak*

*Çü fırsat bulmayıp Mısır özleyip Rodos'a varıldı Garazla yazmağın Balyos kitâb-ı dil-
firîb ancak*

Bizi Mısır'a salıvermedi alıkoydu âhir Sadâ-yı ahdi Migal Malistori bî-şek ü rey b ancak

²⁵⁸ M. O. Meriç, 2006, s.231.

*Belâya müptelâ olduk Rodos'un hilesin anma Bu derde çâre bulmaz İsevi'den bin tabîb
ancak*

França olıcak tâlip ânın def'ine sa'y etti Yapıldı yedi kat bir kule Polya'ya karîb ancak

*Girip kalyona gittik fıçıdan kokmuş sular içtik Gıdamız beksimat zeytun ile kasbü'l-
habîb ancak*

*Niheng-âsâ denizler keş salıp keş geçer idik hep Serende sarılı evren gibi idi her îb
ancak*

*Karaya erdi kalyon taşra çıkdık kuleye girdik Ölüme râzı olduk sakladı Hayy-ı mucîb
ancak*

*Kalıp pejmürde kaç yıl Papaya teslim edip düşmen Alıp giti bizi zerheng-i erbâb-ı salîb
ancak*

*Budun semtine satmak istedi Rim Papa kahrile Ki tahsil edince İslam'dan mâl ü kesib
ancak*

*Sakındım dîn-i islam'ı ve aslâ olmadım râzı Eder mi ehl-i Hak kastın hired-mend-i lebîb
ancak*

França elçi saldı isteyip mektup gönderdi Hedâyâ-yı gûzinle bâd pây-zir-i rakîb ancak

Sözüne Rim Papa olmadı kâil iki canipten Alaylar düzdüler uğraş için hâl garîb ancak

Soyup Papayı harp ile França hem bizi aldı Gehi izhâr-ı lutf etti gehi verdi nehîb ancak

*Şol uğraş bozdu Papa hilesin biz de halâs olduk Erişti avn-i Sübhânî nümayân oldu
şeyb ancak*

*Yeme içme firâvândır gam-ı eyyâm hazm olmaz Dolu nâz ile ni'mettir firâz ile neşîb
ancak*

*Gıdamız şehd ise zakkum olur bed-hâh sunmakla Ağz acılığın def' eylemez ayva vü sîb
ancak*

Du'a edin bize ey dostlar îmân ola rûzi Tahammül müşkil oldu âşîka âlem rakîb ancak

*Cem'in câm-ı vücudun Hak mey-i adliye pür kalsın Sunulsun nükl-i gufrân bezmi bulsun
zeyn ü zîb ancak"²⁵⁹*

²⁵⁹ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 397-398.

Esasında Cem'in bu manzum mektubu adeta mektubu yazana kadar geçirmiş olduğu gurbet hayatını kaleme alması gibidir. Cem'in yaşadığı deniz yolculuğu, siyasi olarak gerek Papa gerek diğer beylerin Cem'e olan tutumu, yediği içtiği şeyler, kaldığı yerler ve duygu dünyası bu manzum mektubun konusunu oluşturmuştur. Aynı zamanda Ertaylan'a göre bu mektubun kendisi tarafından kaleme alınmadığı, fakat onun ağzından, yanındaki adamlardan biri tarafından yazılmış olduğu iddiası da vardır.²⁶⁰

4. 20. Fransa Kralı VIII. Charles'ın Cem'i Papadan Geri İstemesi

Fransa Kralı VIII. Charles'ın Cem'i Papa'dan istemesi hususuna geçmeden bir noktaya değinmek gerekir. Fransa'da kaldığı süre boyunca Cem ve Charles'ın bir araya gelememesindeki en büyük nedenin Rodos şövalyeleri olduğu anlaşılıyor.

Vâkıât'da ve Tâcü't-Tevârih'te aynı olarak anlatılanlara göre; Cem Fransa'dayken Fransa Beyi ile görüşmek istediğinde, Rodos Şövalyeleri bir bahaneyle bu isteği geri çevirip, Fransa Beyi'nin ağzından çıkmış gibi yalanlar söyleyip görüşmeyi engellemekteydiler. Tıpkı Cem'e yaptıkları gibi Fransa Kralı'na da gidip aldatıcı ifadeler kullanarak onu kışkırtıyorlardı. Bu sebeplerden ötürü Papa Cem'i isteyince, Fransa Kralı'nın onun gitmesine izin vermesi kolay olmuştu. Lakin Cem'i Papa'ya götüren kaptanlardan biriyle şehzade arkadaş olunca tüm gerçekleri Cem'e anlatmış, kaptanda Fransa'ya döndükten sonra VIII. Charles ile bir avı sırasında Cem'in alçak gönüllü olduğunu söyleyip onu övdükten sonra Rodos Beyleri'nin nifaklarını anlatmıştır. Tüm bu anlatılanlardan sonra Kral Charles'ın Cem'e karşı olumlu görüşleri oluşmuş ve onu kurtarmak istemiştir. Durumdan Vâkıât'da şu şekilde bahsediliyor:

“Papa zamânında rîga Fıransanun dâ'im elçisi gelüb ol Türk Begine destûr verün gitsün yâhûd yine bana gönderün deyü mektûbları gelürdi bunlar dahi bu nev' ile

²⁶⁰ İ. H. Ertaylan, a. g. e, s. 398.

def' ederlerdi ammâ sâbıkâ kendü memleketinden Rodos kâfirleri elindeyken istemedüğünün sebebi buydu ki ol kâfirler bunun vüzerasına rişvet filori verürlermiş ki rîga Fıransa begini andukca men' edün zîrâ mâdam ki beg bizimle dür Rodosa Türkden vehm yok dur eger beg bizüm elimizden çıkarsa biz Türke zebûn olub dâ'im havfdan halâs olmamız ve bu rîga Fıransa dahi Fıransa Beglerine ol Türk Beginün oğlını getürün dedikçe dâ'imâ bu hîleyle cevâb verürler idi ki ol bir yavuz kimesne dür yanında rîga Fıransa anuldukça rîgaya ve dînümüze söger ve aydur ki ben anda varmazın bîzârın beni ihtiyârım ile bunda oturmağa komazsınız yohsa kendümi helâk mı edeyin dir derler imiş Fıransa Begi dahi bunu işidüb fârîg olurmuş bu yana merhûm dahi dâ'im bî-huzûr oldukça derdi ki beni Fıransaya iledün ahvâlümü söyleşeyin ne zamâna dek böyle habs çekerin yohsa 'ömrüm hemân bu habs içinde mi âhır olur deyüb rüzgâr-ı gaddârın zülumların andukça bunlar derlerdi ki hay sultânım rîga Fıransa şehrine Türk vardugun istemez aydur ki benüm memleketime Türk ayağı Basduğı yok dur yine basmasun deyü yasag etmiş dür sizi anda iletmeğe korkaruz nâgâh bir zararı yetişe deyüb ol yana Fıransa Begine bu yana beg merhûma dürlü dürlü yalanlar söyleyüb bu hîle ile merhûmı saklarlardı."²⁶¹

Şehzade Roma'dayken Fransa Beyi'nin elçileri ara sıra gelip Cem'i tekrar Fransa'ya götürmek isterler, Papa'da bu talepleri her seferinde bir bahaneyle geri çevirmiş.

Fransa Kralı VIII. Charles'ın Cem'i almak istemesi konusundaki ısrarın altında, Doğu Roma'nın son imparatoru Konstantin Drogoses'in yeğeni Andreas Paleogos'un, Doğu Roma üzerindeki bütün haklarını dört bin üç yüz altın düka karşılığında krala

---

²⁶¹ Haydar Bey, s. 30-31. (Bu konunun geçtiği bölüm, Ekler kısmının, Vâkıât'ı-Sultân Cem başlığı altında sayfa 31 in devamında bulunmaktadır.)

satmış olması ve bununla bütün Hristiyanlık düşmanlarına karşı kendisini ortaya atarak kutsal toprakları düşmanlardan geri almak üzere harekete geçme isteği yatıyordu.²⁶²

Kral VIII. Charles, Cem'i kendisine göndermesi için Papa'ya yolladığı mektuplarının hiçbirisine bu yönde bir cevap alamadığı halde kralın ısrarları devam ediyordu. Sultan Cem'i ellerinden yitirme korkusu ve endişesi, Venedik Cumhuriyetini, Napoli Kralı Ferrand'ı ve Papayı üçlü bir dostluk anlaşmasında birleştirdi.²⁶³

Vaktiyle Cem'in Fransa'dan çıkmasını istemeyen, hatta Fransa'ya elçi göndererek Cem'in orada kalmasına karşılık yılda elli bin duka teklif eden Bayezid'in de fikri değişmişti. Şimdi, Cem'in Fransa Kralının eline geçmemesi için elinden geleni yapmaya hazır görünüyordu. Ona Venedik elçileri olsun, Avrupa'daki casusları olsun, dostu Napoli Kralı olsun, Fransa Kralı'nın amaçlarını anlatmışlar, askeri ve deniz gücünü gözünde büyüttükçe büyütmuşlerdi. Papa bir taraftan Napoli Kralıyla birleşerek ve Sultan Bayezid'le de anlaşarak düşmana karşı koymaya çalışıp dururken, Sultan Bayezid de bu hengâmeden faydanalarak Papaya büyük paralar teklifiyle Cem'i ortadan kaldırmak ve Hristiyan hükümetlerinin Cem eliyle yapmak istedikleri tecavüzleri bütünüyle yüzüstü bırakmak çarelerini araştırıyordu. Roma ile İstanbul arasında elçiler mekik dokuyorlardı. Bayezid, Papa'ya yazmış olduğu bir mektupta, Cem için, "onu bu hayatın acılarından kurtarıp ruhunu, daha yüce bir huzura kavuşacağı öteki dünyaya göndermesini" söyleyerek, onu öldürdüğü takdirde kendisine üç yüz bin duka vermeyi de vaat ediyordu.²⁶⁴

---

²⁶² H. Eroğlu, 2016, s. 120.

²⁶³ M.O Meriç, 2006, s. 235.

²⁶⁴ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 402-403.

4. 21. Cem'in Roma'dan Ayrılıp Napoli'ye Doğru Yolculuğu ve Yolda Vefat Etmesi

Papa VI. Alexandre, Şehzade Cem'i elinden kaçırarak olmanın telâşi içindeydi. Elçisi Giorgio Buzardo'yu Sultan II. Bayezid'e yardım istemeğe göndermişti: fakat aldığı bütün önlemlere rağmen Fransa kralını durdurmak mümkün olamadı. Papa, kralın Roma'ya Sultan Cem'i almaya gelmekte olduğunu duyunca onu üç dört adamıyla Roma'da Tiber Nehri'nin köprüsünün başındaki Castello Saint Angelo'ya hapsedmişti. Papa'nın özel kasası da oraydı. Şehzâde, burada altı aydır hapiste tutuluydu. Napoli Kralı Alfonso, Papa ile dost olduğundan Fransa kralının Roma'ya girmesini önlemek niyetiyle 10 Aralık 1494'te 30 bin kişilik askeriyle Papa'nın yardımına Roma'ya geldi. Bu haberi duyan Fransa Kralı VIII. Charles onların serbestçe çıkıp gitmelerine izin verdi; bir çarpışma olmadan Napolili askerler Roma'yı terkettiler.²⁶⁵

Hoca Sadettin bu hususu şöyle aktarıyor: “França beyi Roma'yı kuşatıp zorla alınca Papa da bu kuleye kaçtı. França beyi de bir yandan kuleyi kuşatmaya girişti, bir yandan da her gece dayısını göndererek Şehzadeyi vermek şartıyla barış istedi. Papa ise iyilikle vermeye razı olmadığından, ara yerde savaş sürer giderdi. Yirmi gün böyle geçti. Bu sırada Taylanların evlerini korumak için yaptıkları metrisler yıkılınca ve evler açıkta kalınca, Papa acz içinde barışa razı oldu. And ve sözle kuleden inip sarayına girdi. França beyi Riga'da oraya gelerek Papayla görüştü. Bu toplantıya Şehzadeyi de çağırttı. Üçü birer sandalyede oturup görüşmeye başladılar. Görüşmenin başında Papa, Sultan Cem'e França beyi sizi alıp gitmek ister, ne buyurursunuz beğim diyerek seslendi. Şehzade ise bugüne kadar kendisine beğ denildiğini işitmediğinden, çektiği cefalar yüzünden kırılgın, ben ne beğin, ne senin değilim, bir esir-i mihnet-keşim. Gerek bunlar alsın, gerek sen hapseyle dedi. Papa bu sözlerden Riga yanında utanç içinde

---

²⁶⁵ M. O. Meriç, 2006, s. 240.

kalıp, başını eğdi, haşa ki, siz esir olasız. İki padişah zadesiz arada ben çevirmenim dedi ve saygı ile girü dairesine gönderdi.”²⁶⁶

Kral VIII. Charles’in Roma seferi ve bu üçlü görüşme Vâkıât’da şöyle bahsedilir:

“Rîga Fıransa bunların ‘illetlerine ve kezzâblıklarına kerrât ile vâkıf olıcak leşker çeküb Roma üstüne mütevveccih oldu Papa anı işidicek Cem Sultân merhûmı üç dört âdam ile Roma suyu üstündeki köprü başındaki kullede ki hazînesi anda idi habs etdi andan altı ay mikdârı geçmedin rîga Fıransa şehri Romanun sınırına yakın geldi aralıkları üç dört menzil mikdârı kaldı meğer Pulya Begi Papa ile dostlar olmanın rîga Fıransanın Roma üzerine geldüğün işidüb otuz kırk bin mikdârı ‘asker ile gelüb Romada oturub rîga Fıransanın gelmesin gözlerdi ki birkaç menzil rîga Fıransayı karşılaya muhârebe mukâtele ede Roma üzerine getürdimeye pes Romadan kalkub rîga Fıransadan yana revâne²⁶⁷ oldu rîga Fıransa dahi anun geldüğün işidicek fi’l-hâl leşkerini üç bölük edüb üç taraftan Pulya Beginün yolına gönderdi her bölük otuz bin kişiydi Pulya Begi anı işidicek tâkat getürimedi dönüb yine Romaya geldi leşker ile Romanun içine girdi Kapuların berkitdiler²⁶⁸ savaş yaragın kıldılar andan sonra rîga Fıransa dahi gelüb Romayı muhâsara etdi üzerinde oturdu Papaya elçi gönderdi ayıtdı biz bunda ziyârete geldük ziyârete hûd men’ yok dur eyle olsa şehrin kapuların berkidüb bizi ziyâretten niçün men’ edersiz biz ‘îsevî degilmiyüz papa dahi haber gönderdi ki eger ziyârete geldin ise leşkerini taşrada ko sen kendün birkaç âdamun ile gel ziyâret et gine git ve illâ savaş kaskına geldunse muhârebe edelüm dedi hâsıl kelâm müsâlaha olunmadılar âhir’il-emir Pulya Begi Romanun içinde oturmadı bir gece cemî leşkeriyle Romanun bir tarafından çıkub kendü memleketinden yana çekilüb getdi rîga Fıransa dahi anun gitdigin tuyub mültefit olmayub ardınca leşker göndermeğe

²⁶⁶ Hoca Sadettin Efendi, 1999, s. 230.

²⁶⁷ Revâne: Akan, yürüyen.

²⁶⁸ Berkimek: Pekişmek, sağlam duruma gelmek, sağlamlaşmak.

mukayyed olmadı çünkü ol gidincek Papa Roma da yalnız kaldı rîga Fıransa dahi bir kaç gün Romayı muhârasa edüb âhır şehri aldı Papa kuleye kaçdı rîga Fıransa kuleyi muhâsara etdi her gece tayısı mûsî idi birâsıhı elçiliğe gönderüb hüsn-i rızâ ile merhûm Sultân Cemi bize verün deyü taleb ederdi Papa râzî olmayub muhârabe yaragın ederdi yegirmi gün mikdârı olduktan sonra hisâr içinde olan evleri hıfz için etdükleri meteris nâgâh bir sabâh yıkılıub evler açuk kaldı Papa anı görücek ‘âcız olub müsâlahaya râzî oldı hisârdan inüb sarayına vardı bir gece rîga Fıransa dahi anda vardı merhûmı dahi anda iletdiler üçü bir kürside oturub merhûma hîn-i mükâlemede²⁶⁹ Papa hıtâb edüb dedi ki sizi rîga Fıransa alub gitmek ister ne buyurursız begim dedi merhûm dahi begim hıtâbın işidicek ayıtdı ki ben begi nesnen degülem bir esîr kişiyem gerek bunlar alsun gitsün gerek siz habs eylen dedi merhûm böyle deyicek Papa rîga Fıransadan utandugundan aydur hâşâ siz esîr olasız ikiniz iki Pâdişâhzâdesiz ben arada bir tercümânem dedi merhûmı istimâlet ile yine mekânına gönderdi.”²⁷⁰

Altınay’ın aktardığına göre; bu ziyarette hazır bulunan Sanuto, Sultan Cem’in halini şöyle tasvir ediyor: “Şehzade savaş için olağanüstü yetenekli, yavuz ve Türklerin dostu bir zat. Eğer mukadder olup -çok şükür ki olmadı- Bayezid’e üstün gelerek Türkiye’ye padişah olsa ve kendi kardeşinden küçük olduğu halde Sultan Mehmed’in bıraktığı mirasa konsa idi, bütün Hıristiyanlık, hatta bütün dünya zararını görürdü. Fakat Allah her şeyin çaresini gördü de, Cem bizim elimize geçti.”²⁷¹

Gerçekten de batı dünyası tarafından Cem’in ele geçirilmesi birçok bakımdan çok önemliydi. İlk olarak Rodos şövalyeleri Cem’i kendilerine Osmanlı saldırılarına karşı bir kalkan olarak kullandı. Sadece bununla da yetinmeyen şövalyeler II. Bayezid’den fidye alarak ekonomik olarak da Cem’i kullanmış oldular. Kaçak şehzadenin Fransa Kralı ve Papa arasında himaye konusunda anlaşmazlık çıkmasının

²⁶⁹ Mükâleme: 1. Karşılıklı konuşma, söyleşme. 2. Devletlerarasındaki müzakere ve antlaşma.

²⁷⁰ Haydar Bey, s. 32-34.

²⁷¹ A. R Altınay, 2006, s. 145.

sebebi de yine Cem'i kendi çıkarları için kullanmak istemeleri idi. Zira bu noktada Papa bir haçlı zihniyetiyle Cem'i Macarlara vermek istiyordu. Bundaki amacı ise balkanlarda Osmanlı'ya karşı başında Cem'in bulunduğu bir Macar ordusu göndererek Osmanlı'yı ağır bir yenilgiye uğratmak hatta parçalanmasını sağlamaktı. Fransa Kralı Charles'ın baskılarının artması sonucu Papa Cem'i Kral'a teslim etmek zorunda kaldı.²⁷²

28 Ocak 1495 Çarşamba günü, Kral, Papa'nın iznini alarak, yanında Cesar Borgia, İspanya elçisi, arkasında muhafızları ve aile bireyleri bulunduğu halde yola koyulmuştu. Kral, Papa'nın yeni bir ihanetinden korktuğu için Cem'i beraberinde götürmeyi tercih etmişti.

Ona kuvvetlerinin disiplin ve gücünü de göstermek istiyordu. Ele geçirilmez diye ün kazanmış olan Monte San-Giovvanni'nin kolayca alınması büyük bir manevi etki uyandırmıştı. Kralın eşliğinde bulunan Cem, birkaç günden beridir şikâyet etmekte olduğu rahatsızlığının artmış olduğunu söylüyordu. Kral ile beraber Capoue'ya gelinceye kadar sabretti. Fakat orada hastalığı o dereceyi bulmuştu ki, zavallı sonunun yaklaşmış olduğunu anlamıştı. Çevresine topladığı sadık subaylarına vasiyetlerde bulunmuş, cesedinin Anadolu'ya nakli için ellerinden geleni yapmalarını söylemişti. Düşmanların Müslümanlara savaş açmak için kendini kullanmalarına engel olmak gerektiğini anlatmıştı. Kardeşi Sultan Bayezid'e yazmış olduğu vasiyetnâme-mektupta annesi ile ailesinin İstanbul'a getirilmesi ve kendi fedakâr adamlarına iyi davranılmasını, onların kendisini felaket anında terk etmediklerini yazıyordu.²⁷³

İyi bakılmasına rağmen Cem'in rahatsızlığı artmış ve 25 Şubat 1495 Çarşamba sabahı, Capoue şatosunda vefat etmiştir. Cem Sultan'ın son zamanlarını Vâkîât yazarı şu şekilde anlatıyor: “Rîga Fıransa dahi Begim hâtırın hôt tut gayret eyle şimdiden sonra sen âzâdsın kendüni mahbûs ve esîr tasavvur etme deyicek merhûm dahi el-

---

²⁷² H. Eroğlu, 2016, s. 120.

²⁷³ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 411-12.

hamdü lillah âzâd ve halâs savtı kulagumuza girdi deyü şükürler etdi ammâ dâ'im du'ası buyıdı ki yâ rabb eger bu kâfirler beni bahâne edüb ehl-i islâm üstine hurûc etmek kasdın ederlerse beni ol günlere erüştürme cânımı kabz eyle der idi hem âhır kendü üstine du'ası müstecâb oldu ol gece ki tis'ami'e yılının cemâzî'l-ulasının yegirmi tokuzuncı gecesi ki seşenbe gecesiydi seher vaktinde şehâdet 'arz ede ede cân teslîm etdi."²⁷⁴(1495)

Cem'in ölümünden kâfirler daha haber almadan Celal Bey su koyup, Kapucubaşı Sinan Bey de yıkayıp kendi sarığı tülbenti ile kefenlemiştir. Orada bulunan adamları da namazını kıldılar. Fransa Kralı olaydan haber alınca, çok üzöldü ve yas tutmaya başladı. Ondan sonra ağşasını çıkarttırıp göbeğini misk ve anberlerle doldurup muşammalara sardırarak demir bir tabuta koydurmuş ve cenazesinin korunmasıyla Sinan Bey'i görevlendirmişti.²⁷⁵

Haydar Bey bu konuyu şöyle kaydediyor: "Su ısdub celâl beg su koyuyub Kapucıbaşı Sinân Beg yüyüb kendü dülbend ile kefenleyüb anda hâzır olan halkından altı yedi nefer kişi cemâ'at olub namâzın kıldıklarından sonra rîga Fıransaya haber olmuş hayli mâtem etmişler bir niçe tabîbler göndermiş için pâk etdiler içini bir kutı içine koyub rîga Fıransanın ki Pulya Begi dür bahçesinde defn edüb kendüyi hıfz-ı beden eyler nesnelere terbiye edüb bir müşemma'a sarub bir kurşun tâbûta koyub Kapucı başı Sinân Begi ve Çeşniğırbaşı Ayâs Begi üzerine hâfız koydular."²⁷⁶

Sinan Bey, Cem'in vasiyetine uymak için İstanbul'a doğru yola çıkmıştı. Yakalanmamak için kâfir kıyafeti giymiştir. Lakin Fransa Kralı'nın adamları Sinan Bey'i yakalayıp iki ay zindanda bıraktılar.

---

²⁷⁴ Haydar Bey, s. 35.

²⁷⁵ Hoca Sadettin Efendi, 1999, s. 233.

²⁷⁶ Haydar Bey, a. g. e, s. 36.

Sonradan ölüm haberi etrafa yayılınca Fransa Kralı VIII. Charles, şehzade Cem'in adamlarından isteyenin orada kalabileceğini, isteyenin memleketine dönebileceğini söyledi. Kral, Cem'in kendisinin lâzım olduğu elbiselerini, mücevherlerini, kalan bütün eşyalarını vârislerine götürebileceğini Hatip-zâde Nasuh Bey'e izin verip İstanbul'a gönderdi. Hatip-zâde Nasuh Bey, önce Mısır'a annesine gitmeyi arzuladı; fakat hava muhalefetinden mümkün olmadı. Nihayet Cem'in elbiselerini, kitaplarını, sağlığında, "Allah yansuru Sultan Cem" (Allah Sultan Cem'e yardım etsin), ölünce "Allah yarhamü's-Sultan Cem" Allah Sultan Cem'e rahmet etsin diyen papağanı Divan'a gönderilerek Sultan II. Bayezid'e teslim edildi.²⁷⁷

4. 22. Şehzade Cem'in Ölümünün Nedenleri ve Akabinde Yaşanan Gelişmeler

Cem'in ani sayılabilecek ölümüne ilişkin kaynaklarda rivayet olarak adlandırılabilir hikâyeler mevcuttur. Şehzadenin hastalık veya zehirlenme neticesinde öldüğüne dair olarak doğu ve batı kaynaklarında iki rivayet göze çarpar.²⁷⁸

Bunlardan ilki Tâcü't-Tevârih'te geçen Cem'i Papa'nın zehirletmiş olduğu anlatımdır. Hristiyan hükümdarlar arasında Papa'ya karşı gelmek olacak iş değildi. Bu nedenle Fransa Kralı'nın takındığı tavır ve davranış Papa'ya ağır gelmiş ve bunun intikamını almak için Şehzade Cem'i zehirle yağlanmış bir usturayla tıraş ettirdikten sonra Fransa Kralı'nın yanına yollamıştır.²⁷⁹

---

²⁷⁷ M. O. Meriç, 2006, s. 257.

²⁷⁸ C. Baysun, 1946, s. 59.

²⁷⁹ Hoca Sadettin Efendi, 1999, s. 231: "Gerçekte Frenk hükümdarları arasında Papa'ya karşı gelmek olacak iş değildi. Bu nedenle Franca Beyi'nin takındığı tavır ve davranış Papa'ya gayet ağır gelip, dilek dolusuna erişmek için hazırladığı cam-ı Cem'i, berbat olan onuru gibi kırmak tedarikinde oldu. Bunun için de zavallı Şehzadeyi ele aldı. Eli çabuk bir tellak buldu. Onu zehirle yağlanmış bir ustura ile Franca beyinin yanına gönderdi. Bu yaramaz tellak da bin bir çeşit hile ile ve aldatmaca ile Şehzadeyi tıraş etmeye yol bulup, ol zehirli ustura ile şöyle bir tıraş etti ki, vücudunda karınca başı kadar kıl bırakmadı."

Öte yandan Cem'in II. Bayezid'in yolladığı Mustafa adlı birinin zehirlemesi sonucu öldüğünü kaydedenler vardır.²⁸⁰

Yabancı kaynaklardan istifade eden Ahmet Refik'in eserinde ise Cem'in ölümüne ilişkin şu ifadeler yer almaktadır:

“Venedik hükümeti Sultan Cem'in vefatını ilk evvel kendisi Sultan Bayezid'e haber vermek istedi. İstanbul tacirlerinden Andrea Gritti'ye adam gönderdi. Gritti, Sultan Cem'in vefatını padişaha haber verecek, Venedik senatosunun tebligatını takdim edecekti. Bu tebligat şu satırları içeriyordu:

“Malum-ı şahaneleri olsun ki Fransa Kralı hazretleri Roma'dan hareket ederken birader-i ekremleri Sultan Cem'i de beraber götürmüş, Napoli'yi aldıktan ve askeriyle şehre girdikten sonra, birkaç günden beri hastalanan şehzade oraya getirilmişti. Sultan Cem boğazının iltihabından şikâyet ediyordu. Nezle olmuş, daha sonra göğsüne inmişti. Çeşitli defalar kan alındığı halde hastalık birdenbire şiddetlenmiş ve şehzade Şubatın 25'inde sabaha karşı eceliyle ölmüştür. Hakikat bundan ibarettir.”²⁸¹

Bundan anlaşılıyor ki, hastalık evvela bronşitle başlamıştı, sonra zatürreye çevirmiş ve sekiz günde uğursuz seyrini takip etmişti.

Şehzadeye yapılan tedavi usulü de bunu gösteriyordu. Cem'e bakan Doktor Pavyalı Teodor Kenye idi. Herkes Papa'dan şüphe ediyordu. Fakat Milano Dükası Venedik elçisine:

---

²⁸⁰ Solakzâde Mehmet Hemdemî, **Solakzâde Tarihi**, Haz. Vahit Çubuk, c. I, II, Ankara, 1989.

²⁸¹ A. R. Altınay, 2006, s. 152.

-Evet, bu ölüm büyük bir ehemmiyete sahiptir. Mesuliyet de Kral Charles'a aittir. Cem'i peşinde taşıyan ve hiçbir tedbir almadan, havası yaramayacak yerlere götüren odur, diyordu.²⁸²

Birçokları da Kral Charles'ın adamlarından birinin Cem'e her gün bir parça zehir yedirdiğini, Kral Charles'ın Sultan Beyazid'le uyuşmuş olduğunu söylüyordu.²⁸³

Temel kaynak olarak alınan Vâkıât-ı Sultân Cem'de ise şehzadenin ölüm sebebi zehirlenme olarak anlatılmaz. Cem'in, Roma'dan yola çıkıldıktan dört beş gün sonra aşamalı olarak hastalığının arttığı ve sonunda katlanılmaz bir duruma geldiği bunun sonucu olarak eceli ile vefat ettiği bahsedilir.²⁸⁴

Tüm bu rivayetler ve bilgiler ışığında Cem'in ölüm sebebini açık ve net olarak söylemek güçtür. Ancak ölüm nedeni olarak iki şık ön plana çıkar. Birincisi şehzadenin zehirlenme durumu, ikinci seçenek ise Cem'in eceli ile vefat etmesi halidir. Seçeneklerden herhangi birini tercih etmek için kaynaklar mevcuttur. Lakin güvenilirlik bakımından kesin diyebileceğimiz kanıtlanabilecek bir sonuç çıkarmak zordur. Fakat bir başka bakış açısıyla düşünülecek olunursa, Cem'in Roma'dan ayrılışı ve öldüğü yer arasındaki geçen süre çok değildir. Birdenbire hastalanması şüpheli bir durum olarak göze çarpar. Zira şehzadenin ölmeden önceki son ayları hatta yıllarında bu ani gelişen

---

²⁸² A. R Altınay, 2006, s. 152.

²⁸³ A. R Altınay, a. g. e, s. 152-153.

²⁸⁴ "Getürüb envâ-ı mu'âcele etdiler fâ'ide etmedi rîga Fıransa dâ'im gelür hâtırın sordı ve ayurdu ki gayret eyle sıhhat bul inşâ'allah maksûdun her kandaysa ben seni anda göndereyin derdi andan varsa adlu şehre gelindi ol gün merhûm 'aklın tağıtdı bî-hûde sözler söylemeğe başladı ahyânâ kendüye gelürdi ol gün rîga Fıransa ile bir yerde iki karşılı bir evde konuldu yarındası şenbe gün Anâboluya gelindi ki Pulya Beginün tahtı dur ol gün gayret edüb ata bindi şehre gelicek şinyor Vericleye nâm begin evinde konuldu anda tabîbler merhûmun nazbından za'f anlayub rîga Fıransaya bildirmişler âdam gelüb merhûmı kürsîyle götürüb altı yedi âdemesiyle kendü yanına iletirdi ol esnâda Mısırdan vâlidesinden âdam ve mektûb geldi lakin mektûbı okumağa kâdır olmadı hatta mefhûmın dahi anlayımadı dördüncü gece rîga Fıransa hâtırın sormağa gelicek biraz kendüyi zabt etdi eyüceyin el-hamdü lillah dedi rîga Fıransa dahi Begim hâtırın hoş tut gayret eyle şimdiden sonra sen âzâdsın kendüni mahbûs ve esîr tasavvur etme deyicek merhûm dahi el-hamdü lillah âzâd ve halâs savtı kulagumuza girdi deyü şükürler etdi ammâ dâ'im du'ası buyıdı ki yâ rabb eger bu kâfirler beni bahâne edüb ehl-i islâm üstine hurûc etmek kasdın ederlerse beni ol günlere erüşdürme cânımı kabz eyle der idi hem âhır kendü üstine du'ası müstecâb oldı ol gece ki tis'ami e yılının cemâzîe'l-ulasının yegirmi tokuzuncı gecesi ki seşenbe gecesiydi seher vaktinde şehâdet 'arz ede ede cân teslîm etdi"

hastalığın belirtilerine adeta hiç rastlanılmaz. Bu da zehirlenme seçeneğinin daha kuvvetli bir seçenek olduğunu gösterebilir.

Anadolu'da şehzâdenin ölüm haberini duyan halk, matem içindeydi. Sultanın emriyle saray halkı üç gün yas tutmuş, üç gün İstanbul ve Beyoğlu'nda mağazalar kapatılmış, İstanbul'da 100 bin, Edirne'de 80 bin akça sadaka fukaraya dağıtılmıştı. Sultan üç gün matem tutup siyah sarık sarmış, üç gün sonra sarığını çıkarıp sırmalı elbiseler giymiş, paşalar sevinçlerini, sultana bağlılıklarını ifade edip padişahın elini öpmüşlerdi.²⁸⁵

Cem'in ölümü Avrupa'da yeni bir durum meydana getirmişti. Birçok hükümet Cem'in cenazesini ele geçirmeye çalışıyordu. Başta Papa, Kral'a mektup yazarak ve bir memur göndermiş ve cesedi istemişti. Koskoca hükümetler âdeta birer ölü soyucu tavır takınmışlardı. Fransa Kralı Charles, Papanın isteğini reddetmiş, cenazeyi korumak istediğini bildirmişti. Onu mumyalatmış, kurşun bir tabuta koydurmuştu.²⁸⁶

1495-1499 yılları arasında bahtsız Cem'in cenazesi 4 yıl süreyle anavatanına getirilememişti. Fransa Kralı Charles'ın Napoli'de hezimete uğramasıyla, cenaze Napoli Krallığı'na geçmiş bulunuyordu. Cenaze hususunda Sultan II. Bayezid ve Napoli Kralı arasında elçiler bu dört yıl içinde adeta mekik dokumuşlardı. 1499 yılında bir Türk elçisinin sekiz gün içinde şehzade Cem'in cenazesi teslim edilmezse, Türklerin hücumu geçeceğini bildirmesi üzerine Napoli Kralı Friedrich bir süre yine oyalama taktiğini uygulasa da korku duygusunun ağır basması sonucu Cem'in cenazesini teslim etmek zorunda kalmıştı.

Sultan Bayezid, kardeşinin cenazesinin gelişine son derece sevinmişti. Elçiye de dostça bir kabul göstermişti. Kendisine ihsanlar vermiş, Kral için atlar, Kral ve Kraliçe

---

²⁸⁵ M. O. Meriç, 2006, s. 258.

²⁸⁶ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 417.

için altın işlemeli elbiseler göndermişti. Barış antlaşmasını da altı yıl için uzatıp yenilemişti. Sultan Bayezid, kardeşi Cem'in tabutunu Bursa'ya göndermiş, yeniden cenaze töreni yaptırmıştı. Orada, bugün Cem türbesi diye anılan, Sultan Mustafa türbesine gömülmüştü.²⁸⁷

Hayatının büyük bir kısmını ülkesinden uzak ve esir olarak geçiren Cem'in vefatına iki açıdan bakmak gerekir. İlk olarak Osmanlı Devleti'nin bu duruma karşı takındığı tutum, ikincisi ise batı dünyasının Cem'e karşı olan bakış açısı.

Osmanlı kroniklerinde bu hususa en güzel örnek İbn Kemal'in söylediği kasidedir: “*Câm-ı Cem bâde-i fenâ ile çün, Oldı pür bâd-ı fitne buldı sükûn.*”²⁸⁸

Batı dünyası açısından ise anonim olarak oluşturulmuş “Osmanlı İmparatorluğu Tarihi: Başlangıçtan 1566'a Kadar” adlı eserde Cem'in kişiliği hakkında şu bilgiler verilir: “Denilebilir ki, erdem, itidal, ağırbaşlılık, cesaret, akıl ve zekâ denilen şeylerden hiçbiri Cem'de eksik değildi. Kendi yaşındakilerin hepsinden kat kat üstündü. Fakat en çok beğenilen tarafı güzel konuşmasıydı. Hristiyanlar arasında yaşadığı günlerde bile, İslamın gereklerini büyük bir titizlikle yerine getirirdi” deniliyor.²⁸⁹

Öyle anlaşılıyor ki, Cem'in vefatı, genel olarak Osmanlı bakış açısıyla devletin hem ekonomik hem de siyasi olarak başına dert açması sebebiyle olumlu karşılanmıştır. Diğer taraftan Rodos, Fransa, Papalık ve Macarlar açısından ise Osmanlı'ya karşı kullanılabilecek bir kozun ellerinden kaçtığı şekilde değerlendirilmiştir.

---

²⁸⁷ İ. H. Ertaylan, a. g. e, s. 420.

²⁸⁸ İbn Kemal, **Tevarih-i Âli Osman**, VIII. Defter, Haz. Ahmet Uğur, Ankara, 1997, s. 144.

²⁸⁹ **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi: Başlangıçtan 1566 Kadar**, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul, 1988, s. 266.

4. 23. Şehzade Cem'in Ailesi

Cem'in anavatanından Mısır'a sığındığı sıralarda yanında annesi, karısı ve Murad²⁹⁰ adlı bir oğlu bulunduğu anlaşılmaktadır. Babasının sağlığında 1481'de Konya'da doğan Oğuzhan adlı büyük oğlu da İstanbul'da babasının sarayında, Bayezid'in oğlu Korkud'la beraberdi. Bayezid, Cem Avrupa'ya götürüldükten sonra Gedik Ahmed Paşa'nın Oğuzhan'ı, kendisini tehdit için bir vesile yapmak istediğine inanarak 1483 yılında Gedik Ahmed Paşa ile öldürtmüştü.²⁹¹

Cem'in Murad olarak kaynaklarda adı geçen şehzadenin, akibeti hususu ise net olmamakla birlikte özellikle yazarlar tarafından birbirlerine büyük oranda paralel olarak açığa kavuşturulmuştur. Cem'in Avrupa'daki yaşantısı sırasında Murad, Cem'in annesi olan Çiçek Hatun'un yanında bulunmaktaydı. Cem'in ölümünden sonra ise sebebi bilinmeksizin belli bir yıldan sonra Murad'ın Rodos'a geçtiği görülüyor. Buna sebep olan durum net olmamakla birlikte özellikle Hristiyan dünyanın tıpkı Cem'e yaptıkları gibi oğlu Murad'ı da aynı şekilde Osmanlı'ya karşı bir koz olarak kullanma amacı güdüldüğü olabilir. Zira kaynaklardan anlaşılan bir hususta, 1522 de Rodos fethedilince Kanuni Sultan Süleyman'ın, Murad'ı ve yanında bulunan oğlunu katlettirmesidir. Murad'ın Hristiyanlığı kabul ettiği durumu ise gerek yabancı yazarlar gerekse Türk tarihçileri tarafından tartışılan bir durumdur.

---

²⁹⁰ Murad: Vâkıât'da bahsedilen Cem'in Mısır'a beraberinde götürdüğü evladı kuvvetle muhtemel Murad'tır. "Yenişehir Muharebesi'nden sonra Konya'ya varıldı, anasıyla buluşdı. Mübarek ayakları ziyede zahmed idüp hatta dîvân itmeğe yorganla dört kişi götürdü. Ol esnada Hudâvedigârın gelüp basmağı istima olundu. Acele ile iki üç günde alup gitmeğe kabil olan esbabı kayırup validesini ve evlâdın alup ve cevârisin göçürüp" derken Cem'in yanında bir çocuğunu götürdüğü anlaşılıyor. (s. 7)

²⁹¹ İ. H. Ertaylan, 2015, s. 421.

5. CEM'İN EDEBİ KİŞİLİĞİ

Cem'in doğduğu ve belli bir süre kaldığı Edirne Saray'ında ilk eğitimini aldığını bilmekteyiz. Burada lalaları ve dadıları vasıtasıyla Arapça ve Farsça dersler almıştır. Cem'in Kastamonu'ya tayin olmasına kadar Edirne'de sağlam bir eğitime tabi tutulduğu anlaşılıyor.

Daha sonra Fatih, oğlunun manevî meziyetlerini takdir edip onu Kastamonu valiliğine tayin etti.(H. Receb 873/M. Ocak 1469) Burası o devirde âlimlerin, şairlerin yaşadığı bir ilim ve sanat merkezi idi. Cem, Kastamonu'ya gelince kendisini bu bilgin kişilerin ve sanatkârların arasında buldu. Her gün yeni bilgiler öğreniyordu. Kastamonu, şehzâdenin duygularının, zekâsının, gelişmesine çok müsait bir ortamdı. Cem Sultân, burada çok iyi bir öğrenim gördü. İlk gazellerini burada yazdı.²⁹²

Şehzade Cem kardeşi Şehzâde Mustafa ölünce Karaman Valiliği'ne tayin olmuştur. Buradaki hayatı onun edebi kişiliğinin oturmasında önemli rol oynamıştır.

O, tarihî bakımdan olduğu kadar edebiyatımız açısından da önemli bir şahsiyettir; Konya'daki valiliği sırasında sanatkârları himaye etmiş, çevresinde daha sonra Cem Şairleri adıyla tanınan bir şairler topluluğu oluşturmuştur. Eserlerinde devrin usta şairi Ahmed Paşa'nın etkisi hissedilir; ona pek çok nazire yazmıştır. Bazı şiirlerinde zaman zaman lirizm yükselir; Avrupa'da bir esareten farksız geçen maceralı hayatının acılarını, günlük yaşantısını bu şiirlerde canlı olarak görmek mümkündür. *Cemşid ü Hurşid*'den başka Türkçe ve Farsça Divanları vardır. Bazı mektupları münşaat

---

²⁹² M. O. Meriç, *Cem Sultan Cemşid ü Hurşid*, Ankara, 1997, s. 21.

mecmualarında kayıtlıdır. Divan'da ayrıca *Fâl-i Reyhân-ı Sultân Cem* adlı manzumesi de yer almaktadır.²⁹³

Cem'in sarayı akademik bir ilim ve sanat merkezi idi. O, gördüğü eğitime uygun olarak Dîvân şiiri geleneğine göre şiirler yazdı. Bunlar, güzel, ince, zarif duygulu şiirlerdir. Şairliği hakkında tezkirecilerimizin görüşleri şu yöndedir: Lâtifi tezkiresi: Kahır dolu dünyada çektiği eziyetler, zahmetler ve kötü talihinden gördüğü felâketleri gurbet ve ayrılık diyarında yazıp ayrılık ve hasretlerini dile getirdi, hasretnamelerini ve firkatnamelerini bu tarafa gönderdi. Bütün şairlerin ittifakla söyledikleri budur ki; şair padişâhlar arasında iyi şiir söyleyen Sultân Selim Han Hazretleri gibi Cem de iyi şiir söyleyen şairdi ve Selim Han gibi Farsça bilir, iki Divânı vardır. Âşık Çelebi tezkiresi ise; onun bir dîvânını bin Dîvândan daha üstün görmektedir.²⁹⁴

---

²⁹³ A. İnce, *Cem Sultan Cemşid ü Hurşid*, Ankara, 2000, s. 1.

²⁹⁴ M. O. Meriç, 1997, s. 22.

5. 1. Cemşîd ü Hurşîd

Bu eser hakkında ilk bilgileri Heşt Bihişt'te buluyoruz. Sehî Bey eserin adını Hurşîd ü Ferahşâd olarak kaydetmektedir. Daha sonra yazılan tezkirelerde(Latifi, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi) Cem'in bu eserinin adına rastlamıyoruz; ancak, Belîğ, Cem'in Selmân'dan Cemşîd ü Hurşîd adlı mesnevîyi babası adına tercüme ettiğini kaydediyor. Tezkirelerde ve kaynaklarda yeterli bilgi bulunmayışı, daha sonra yazılan bazı eserlerde Cemşîd ü Hurşîd hakkında (Cem 10 yaşlarındaiken Kastamonu'da yazılmış olması gibi) yanlış bilgiler verilmesine yol açmıştır. Eserin metni elde olmadığı için de gereği gibi değerlendirilememiştir. Cem Sultan'nın eserini Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi 1666 numaralı nüshaya dayanarak ilk tanıtan Münevver Okur'dur. Eserin ikinci nüshası Cahit Öztelli tarafından Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde bulunmuştur.²⁹⁵

Çift kahramanlı, konusu aşk ve macera olan mesnevîlerden Cemşîd ü Hurşîd, Adnan İnce'nin tespitine göre ilk olarak İran edebiyatında Selmân-ı Sâvecî tarafından yazılmıştır. (763/1361). Türk edebiyatında ise ilk defa konuyu Ahmedî, daha sonra Cem Sultan, Abdî ve Hubbî Ayşe Kadın ele almışlardır.²⁹⁶

Selmân-ı Sâvecî'nin Cemşîd ü Hurşîd mesnevisi, Türk edebiyatında değişik zamanlarda dört ayrı şair tarafından yeniden kaleme alınmıştır. Bunlardan ilki, XIV. Yüzyılda 1334-1414 yılları arasında Kütahya'da yaşamış olan Ahmedî'nin eseridir. Ahmedî, önce Yıldırım Bayezid'e intisab etmiş, Yıldırım Bayezid'in Timur'a yenilgisinden sonra oğlu Emîr Süleyman'la Edirne Sarayı'nda kalmıştır. Emîr Süleyman, Ahmedî'den Türkçe bir eser yazmasını istemiştir. Ahmedî, bu istek ve emir üzerinde Selmân'dan Cemşîd ü Hurşîd mesnevisini aynı vezne sadık kalarak pek çok şiir ve gazeller ilâve edip yeniden yazmıştır. Ahmedî, (4798) beyit tutan bu yeni Cemşîd

²⁹⁵ A. İnce, 2000, s. 10.

²⁹⁶ A. İnce, a. g. e, s. 11-12.

ü Hurşîd'i (H. 806-M. 1403)'de tamamlamıştır. Türk edebiyatında Cemşîd ü Hurşîd mesnevisi, Cem 'den sonra üçüncü defa olarak 16. Yüzyılda Abdî tarafından yazılmıştır.²⁹⁷

Dördüncü olarak kaynaklarda Hubbî Ayşe Kadın'ın da aynı isimde bir eseri bulunduğu bildiriliyor. Âşık Çelebi Tezkiresi'nde bu eserden birkaç beyit aktarılmıştır. Daha sonra Tâhir Bursalı ve Fâik Reşâd da Hubbî'nin bu eserinden bahsetmektedir.²⁹⁸

Eser, Çin Padişâhı Şâh Fagfûr'un tek oğlu olan Cemşîd'in Rum Kayzeri'nin kızı Hurşîd'i rüyasında görüp ona âşık olması ve onu bulmaya Rum'a gitmek için yola çıkması, yollarda masal kahramanlarının yaşadığı maceralarını yaşyarak Nakkaş Mihrâb'ın da yardımıyla Rum'a varıp Hurşîd'i bulması, Hurşîd'in de ona âşık olması ve önemsiz sebeplerle sevgililerin birbirlerinden uzak kalıp tekrar buluşmaları ve evlenmelerini konu alan bir aşk hikâyesidir. Bu aşk hikâyesi mutlu sonla bittikten sonra, on yıldır vatanından uzak olan Cemşîd, anasını, babasını çok özler ve onları görmek ister, Hurşîd'i de yanına alarak büyük bir kafiye ile tekrar Çin'e döner, sonunda babasının tahtına geçer.²⁹⁹

---

²⁹⁷ M. O. Meriç, 1997, s. 46-47.

²⁹⁸ A. İnce, 2000, s. 13.

²⁹⁹ M. O. Meriç, a. g. e, s. 51.

SONUÇ

II. Mehmed'in vefat etmesiyle beraber Şehzade Bayezid ile Şehzade Cem iktidar mücadelesine girmiş ve bu taht yarışından II. Bayezid galip ayrılmıştı. Lakin şehzadeler arasındaki Anadolu'da yapılan savaş ve Cem'in mağlubiyeti olayın farklı bir boyuta geçmesine sebep oldu. Osmanlı'nın iç sorunu olan şehzadeler arası taht mücadelesi, Cem'in Rodos'a ayak basmasıyla beraber uluslararası bir sorun haline dönüşmüştür.

Fatih Sultan Mehmed döneminde İstanbul'un fethedilmesiyle ve Fatih'in dur durak bilmeyen akınlarla batı dünyasına yönelmesi, Avrupa'da endişeye yol açmıştır. Özellikle Gedik Ahmed Paşa'nın İtalya kıyısındaki Otranto'yu alması batı Hristiyan dünyası için son derece kaygı vericiydi. Tüm bunların ardından Cem'in Rodos'a gelmesi paha biçilemez bir fırsat olarak Hristiyan dünyasının eline geçti. Artık Şehzade Cem yaşadığı süre boyunca Osmanlı'ya karşı bir koz olarak kullanılacaktı. Hristiyan dünyası yani özellikle Cem'i elinde tutan Rodos Üstadı, Fransa Kralı ve Papa onu gerek Osmanlı'dan fidye almak gerekse kendilerine Osmanlı tarafından gelecek saldırılara karşı bir kalkan olarak kullanmak istiyorlardı. Dahası Macarlar üzerinden Cem'i Osmanlı'ya karşı bir ordunun başında savaşa yollamayabile amaçlıyorlardı.

Devletlerarasındaki durum böyle iken muhalif şehzade için durum çok daha farklıydı. Cem, Avrupa yolculuğunun başında iktidar için umudunu ve inancını korurken zaman geçtikçe hüznünün arttığı ve taht inancını ölmeden önce iyice yitirdiği görülür. Bu umudunu kaybetmesinde yıllar içinde esir tutulduğu zaman karşılaştığı ikiyüzlü muamele ve giderek adamlarının yanından kopartılması kuvvetli ihtimallerdir.

Sultan Cem'in bu kaçak ve esir hayatından bir çıkarım yapılabilecek olunursa; şehzadenin esir olarak kaldığı 12-13 yıl boyunca olaya iki açıdan bakmak gerekir. Birincisi Osmanlı Devleti açısından, ikincisi ise batı Hristiyan dünyası perspektifinden.

Osmanlı açısından durum, Cem'in ölümüne kadar özellikle II. Bayezid'in tam olarak iktidar huzuruna ermediği görülür. Osmanlı bakımından diğer bir yönü ise ekonomik olarak Şehzade Cem için ödenen fidyelerdir. Gönderilen fidye miktarlarının hiç de azımsanmayacak miktarlar olduğunu söylemek gerekir.

Cem olayının siyasi yönüne gelecek olursak, Hristiyan dünyası özellikle Rodos ve Papalık şehzadeyi kendi çıkarları açısından iyi kullanmışlardır. Adeta Osmanlı Devleti aniden oynanacak bir Cem kozundan çekinerek hareket etmiştir. Fakat şunu da hatırlatmak gerekir Osmanlı II. Bayezid döneminde Cem'in yaşadığı süre boyunca bile fetih ve balkanlarda ilerleme hareketinden geri durmamıştır.

Cem'i elinde tutan Rodos, Fransa Kralı ve Papa'nın ise gerek ekonomik olarak gerekse siyasi olarak şehzadeyi kullandıkları açıkça görülüyor. Ekonomik açı bir kenara bırakılırsa özellikle Papa'nın Cem'i Macarlara vererek Osmanlı'ya karşı kullandırmak istemesi çarpıcı bir noktadır.

Türk tarihi açısından Cem vakâsının olumlu ve çoğunlukla olumsuz yönleri olmuştur. Olumsuz noktası Osmanlı'nın iç sorunu olan şehzadeler arası mücadele, Hristiyan dünyasının kullandığı bir malzeme haline gelmiştir. Olumlu yönden ise bize bir Türk'ün bakış açısıyla Avrupa'ya gerek fiziki olarak gerekse gözlemci gözüyle bakılmasını sağlamıştır.

HAYDAR BEY'İN VÂKİÂT-I SULTAN CEM ADLI ESERİ VE CEM'İN HAYATI

Mehmet Batuhan ÇEKEN

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Sultanı II. Mehmed'in küçük oğlu olan Şehzâde Cem'in, kardeşi II. Bayezid ile girdiği taht mücadelesinden yenik ayrılması sonucu Avrupaya gitmesi ve ölümüne kadar Avrupa'da geçirmiş olduğu hayatı anlatmaktır. Yapılmış olan çalışmanın konusu ve dönemi itibarıyla veri ve kaynak olarak Osmanlı Kroniklerine ağırlık verilmiştir. Bilhassa Sultan Cem'in Avrupa yolculuğu esnasında yanında olduğu anlaşılan Haydar Bey'in Vâkıât-ı Sultân Cem adlı eseri ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Gözlemlenen ve irdelenen bulgular şunlardır; Şehzade Cem'in yaşanan olaylara bakış açısı, geçtiği yabancı şehirlerdeki fiziki ve kültürel değerlere olan tavrı, kardeşi Bayezid'e olan tutumu, batılı hükümdarlarla arasındaki diyaloglar ve zaman geçtikçe iktidar hevesinin azalması durumudur. Tüm bunların ışığında Cem vakâsına gerek garp dünyası bakış açısından gerek Osmanlı perspektifinden bakılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cem, Bayezid, Vâkıât-ı Sultan Cem, Avrupa, Osmanlı.

HAYDAR BEY'S WORK NAMED VÂKIÂT-I SULTAN CEM AND CEM'S LIFE

Mehmet Batuhan ÇEKEN

Abstract

The Ottoman Sultan II. Mehmet had two sons. Among two princes, Cem Sultan was the youngest and the II. Bayezid was the oldest. These two princes had a fight for throne which is lost by Cem Sultan. This study aims to investigate the life of Cem Sultan starting from his movement to Europe upon his defeat on throne till his death. Taking into account the theme of thesis and the studied time period Ottoman chronic are extensively used. Particularly Vâkiât-ı Sultan Cem by Haydar Bey is believed to be accompany Cem Sultan during his trip to Europe. The observed and examined findings in this thesis are: The viewpoint of prince Cem on facts, the attitude of prince Cem on physical and cultural values of foreign cities visited by him, his attitude toward his brother prince II. Bayezid, the dialogue between prince Cem and Europe rulers. At the same time, the decrease in Cem Sultan's passion for political power is in the scope of this thesis. To conclude, the historical circumstances related to Cem Sultan was thoroughly examined not only from the perspective of western World but also from the Ottoman perspective.

Key Words: Cem, Bayezid, Vâkiât-ı Sultan Cem, Europe, Ottoman.

Bibliyografya

Altınay, Ahmet Refik, **Sultan Cem**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2006.

Atsız, Hüseyin Nihal, **Üç Osmanlı Tarihi (Oruç Beğ Tarihi, Ahmedî: Dâstân ve Tevârîh- i Mülûk- i Âl- i Osman, Şükrullah: Behcetü' t- Tevârîh)**, 3. Basım, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011.

Atsız, Hüseyin Nihal, **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, 5. Basım, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2015.

Aydın, Bilge, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Seyahatnâmeleri Hakkında Bir Değerlendirme”, **Osmanlı Araştırmaları**, 2012, Sayı XI, s. 435-451.

Aynur, Hatice, “Cem Şairleri”, **İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri Dergisi**, 2000, Sayı 9, s. 33- 43.

Behiştî Ahmed Çelebi, **Tarih-i Behiştî: Varidat-ı Sübhani ve Fütuhât-ı Osmani (791-907/1389-1502)**, Hazırlayan: Fatma Kaytaz, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2016.

Baysun, Mehmet Cavit, **Cem Sultan Hayatı ve Şiirleri**, İstanbul, Ahmet Halit Kitabevi, 1946.

Danişmend, İsmail Hami, Vâkıât'a Nisbetle Gurbetnâme, **Fâtih ve İstanbul**, 1954, İstanbul, Sayı 7-12, s. 212.

Engin, Sedat, **Cem Sultan'ın Türkçe Divânı'nın Tahlili**, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2006.

Eravcı, Hacı Mustafa, “Kitab-ı Cem Sultan” ve Güney Batı Avrupa (Frengistan), **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2007, C. VII, Sayı I, s. 2- 10.

Eroğlu, Haldun, **Osmanlılar Devlet ve Hâkimiyet**, İstanbul, Bilge Kùltür Sanat Yayınları, 2016.

Eroğlu, Haldun, **Osmanlı'da Muhalefet**, 1. Basım, İstanbul, Bilge Kùltür Sanat Yayınları, 2016.

Eroğlu, Haldun, **Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu**, Ankara, Akçağ, 2003.

Ertaylan, İsmail Hikmet, **Sultan Cem**, 1. Basım, İstanbul, Alfa Yayınları, 2015.

Gelibolulu Mustafa Âlî, **Kühnü'l Ahbâr (Fâtih Sultân Mehmed Devrî 1451-1481)**, Hazırlayan: M. Hüdai Şentürk, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, C. II, 2003.

Gömeç, Saadettin, **Şamanizm ve Eski Türk Dini**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2011.

Gömeç, Saadettin, **Türk Kùltürünün Ana Hatları**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2012.

Hammer, Joseph Von, **Osmanlı Tarihi**, Yayına Hazırlayan: Hüseyin Tekinoğlu, İstanbul, Kamer Yayınları, 2013.

Haydar Bey, “Vâkıât-ı Sultan Cem”, **Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası'nın İlâvesidir**, Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaası, İstanbul, 1330.

Haydar Bey, **Vâkı'at- ı Sultân Cem**, Avusturya Mili Kùtùphanesi.

Hoca Sadettin Efendi, **Tacü't- Tevârih**, 4. Baskı, Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, Kùltür Bakanlığı Yayınları, C. III, 1999.

Horata, Osman, “Vâkı’ât-ı Sultan Cem’de Batı Kültürü Hakkında Bazı Egzotik Dikkatler”, **Millî Folklor**, 2002, Sayı 52, s. 72- 78.

İbn, Kemal, **Tevârîh- i Âl- i Osmân VIII. Defter**, Hazırlayan: Ahmet Uğur, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.

İdris- i Bitlisî, **Heşt Bihişt**, Hazırlayan: Mehmet Karataş, Selim Kaya, Yaşar Baş, Ankara, Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı Yayınları, 2008.

İnalcık, Halil, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300- 1600)**, Çeviren: Ruşen Sezer, 11. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2008.

İnce, Adnan, **Cem Sultan Cemşid ü Hürşid**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000, s. 1.

Jorga, Nicolae, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1451- 1538)**, Çeviri. Nilüfer Epçeli, Çeviri Kontrol. Kemal Beydilli, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, C. II, 2005.

Kıvâmî, **Fetihnâme**, Hazırlayan: Ceyhun Vedat Uygur, 1. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007.

Matrakçı Nasuh, **Tarih-i Sultan Bayezid: Sultan II. Bayezid Tarihi**, Hazırlayan: Reha Bilge, İstanbul, Giza Yayıncılık, 2012.

Meriç, Münevver Okur, **Cem Sultan Cemşid ü Hürşid**, Ankara, 1997, s. 21.

Meriç, Münevver Okur, **Sultan Cem (Hayatı, Esareti, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirleri)**, Ankara, PYS Vakıf Sistem Matbaa, 2006.

Mevlânâ Mehmed Neşrî, **Cihânnümâ (6. Kısım: Osmanlı Tarihi 687- 890)**, Hazırlayan: Necdet Öztürk, 1. Basım, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2013.

Ögel, Bahaeddin, **Türklerde Devlet Anlayışı**, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 2016.

Özcan, Abdülkadir, **Kanunnâme-i âli Osman - Fatih Kanunnamesi**, İstanbul, Kitabevi, 2003.

Öztürk, Necdet, **Âşıkpaşazâde Tarihi (Osmanlı Tarihi (1285- 1502))**, 1. Basım, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2013.

Parlatır, İsmail, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, 3. Baskı, Ankara, Yargı Yayınevi, 2010.

Sakaoğlu, Necdet, **Bu Mülkün Sultanları (36 Osmanlı Padişahı)**, İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 1999.

Şakiroğlu, Mahmut, “Cem Sultan”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 7, s. 282- 286.

Şirin, İbrahim, **Osmanlı Seyahatnâmelerinde Avrupa (1839-1876)**, Doktora Tezi, Ankara, 2004.

Taş, Kenan Ziya, **Osmanlılarda Lalalık Kurumu**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2014.

Tağızade Karaca, Nesrin, “Batılı Üç Eserde ‘Romantik Kurban’ Cem Sultan”, **Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, 2006, Sayı 36, s. 167- 186.

Turan, Şerafettin, “Bayezid II”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 2, s. 234-236.

Tursun Bey, **Târîh-i Ebü'l Feth Fatih'in Tarihi**, İstanbul, İlgi Kültür Sanat, 2014.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (İstanbul'un Fethinden Kanunî Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1949.

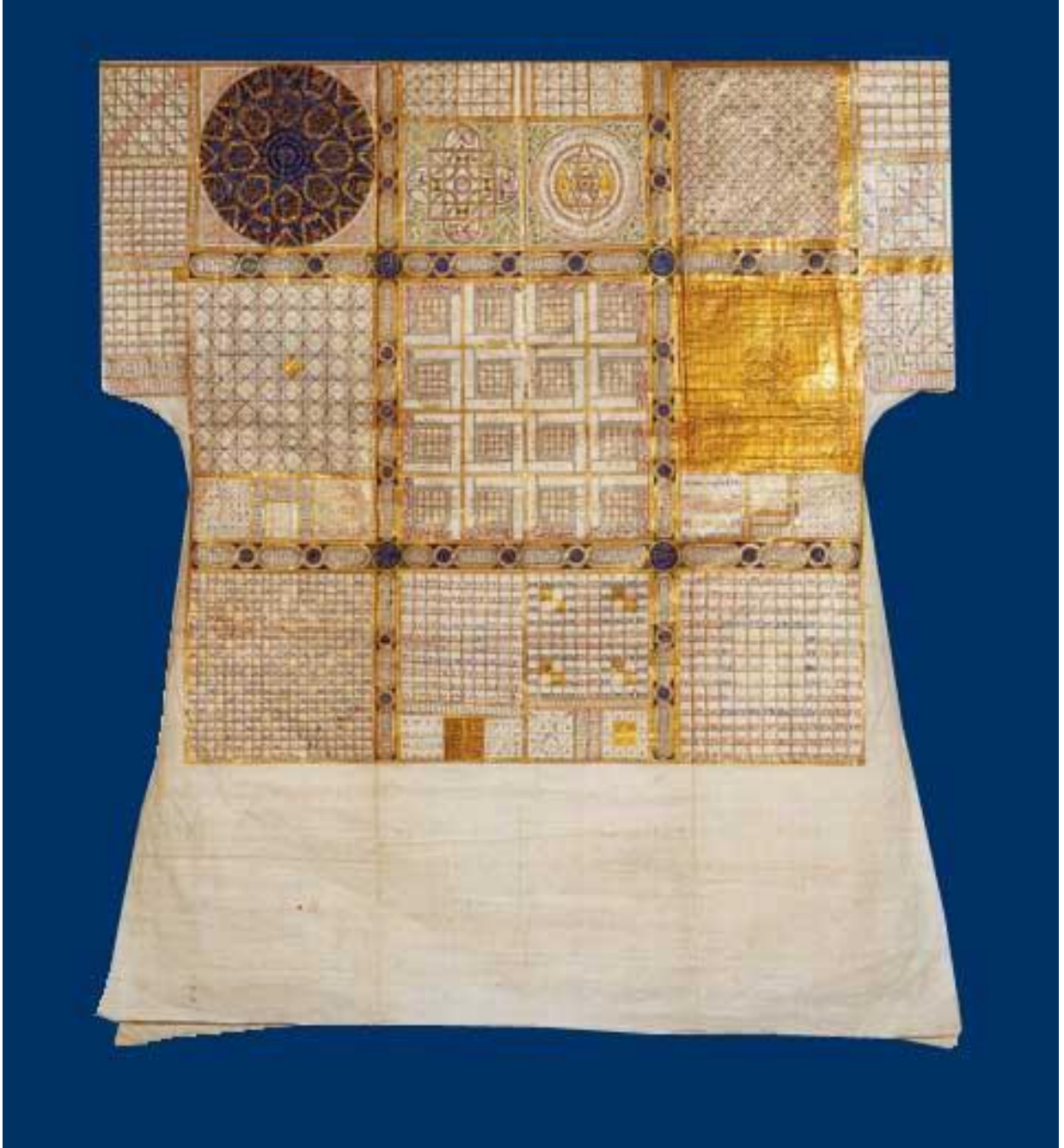
Vatin, Nicolas, **Sultan Djem**, 1. Basım, Ankara, Imprimerie De La Societe Turque D' Historie, 1997.

. Vatin, Nicolas, “Bir Osmanlı Türkü Yaptığı Seyahati Niçin Anlatırdı?” , **Cogito Osmanlılar Özel Sayısı**,1999, Sayı 19, s. 161- 179.

Yılmaz, Muammer, **Cem Sultan**, Ankara, Ötüken Neşriyat, 2011.

Winkelhane, Gerd, Sultan Djem Un Prince Ottoman Dans l'Europe du XVe Siecle D'apres Deux Sources Contemporaines; Vakıat-ı Sultan Cem, Qeuvres de Guillaume Caoursin, Ouvrage Publie en Collaboration avec l'Institut Français d'Etudes Anatoliennes d'Istanbul, Ankara, Conseil Sreme d'Atatürk Pour Culture, **Osmanlı Araştırmaları XIX**, 1999, Sayı 19, S. 373- 379.

EKLER

(Sultan Cem'in Topkapı Sarayında Muhafaza edilen giysisi)

Zizim, fils de Mahomet II, dînant à la table du grand maître. — Dessin de Rouargue, d'après un manuscrit du quinzième siècle.

(Cem'in Rodos büyük üstadı Pierre d'Aubusson ile yemekte olmasını gösteren resim)³⁰⁰

Vatikan'da Pinturicchio'nun Yapmış Olduğu Fresk. Papa Huzunda Cem Sultan

Soldaki Frenskten "Cem Sultan" Ayrıntısı

³⁰⁰ Vatin, Nicolas, 1997, Ekler Kısmı.

(Cem kulesi, Tour Zizim, Bourgneuf, Fransa)